DAVID LE BRETON

Yürümeye Övgü*

Türkçesi: İsmail Yerguz

2. BASKI

*SEL YAYINCILIK

YÜRÜMEYE ÖVGÜ*

DAVİD LE BRETON (doğ. 26 Ekim 1953), Fransız antropolog ve sosyologu Strasbourg II İnsan Bilimleri Üniversitesinde profesördür. Araştırmalarını beden antropolojisi ve riskli tavırlar antropolojisi üstünde yoğunlaştırmış, bu arada sessizlik ya da yürüyüş gibi daha kişisel temalara da el atmıştır.
Breton'un öteki yapıtları arasında *Acının Antropolojisi* (Sel yayıncılık), *Anthropologie du corps et modernité* (Bedenin antropolojisi ve modernite)[1990], *Du Silence* (Sessizlik üstüne)[1997], *La Sociologie du corps* (Bedenin sosyolojisi) [2002], *Le Saveur du Monde* (Dünyanın tadı)[2006] sayılabilir.

* **SEL** YAYINCILIK / YAŞAM KİTAPLARI

***SEL** YAYINCILIK
Piyerloti Caddesi, 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel.: (212) 516 96 85 Faks: (212) 516 97 26

http://www.selyayincilik.com
E-mail: posta@selyayincilik.com

ISBN 978-975-570-193-1

***SEL** YAYINCILIK: 191
YAŞAM KİTAPLARI: 02

YÜRÜMEYE ÖVGÜ

David le Breton

Türkçesi: İsmail Yerguz

Kitabın Özgün Adı
Eloge de la marche

Birinci Baskı: Temmuz 2003
İkinci Baskı: Haziran 2008

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203 Topkapı-İstanbul, 567 80 03

David le Breton

Yürümeye Övgü

Türkçesi: İsmail Yerguz

Hep daha fazla yürüyemediğimiz
için üzülen Hanna'ya

Kafası rahat olan kimse bütün zenginliklere sahiptir. Ayağında bir ayakkabı olan ve sanki tüm yeryüzü deriyle kaplıymış gibi yürüyen kimse için de aynı şey söz konusu değil midir?

Henry-David Thoreau

İçindekiler

Yolun eşiği

"Tepeyi enerjik bir biçimde "tırmanan" yolu gözümde tekrar canlandırdığımda yolun da kasları ve karşıt-kasları olduğundan kesinlikle emin oluyorum. Paris'teki odamda böyle yolu hatırlamam benim için çok iyi bir alıştırma oluyor. Bu sayfayı yazarken yürüme zorunluluğundan kurtulmuş hissediyorum kendimi: evden çıkmış olduğumdan kesinlikle eminim."

Gaston Bachelard, La Poétique de l'espace

Yürüyüş dünyaya açılmadır. İnsanı mutlu yaşam duyguları içinde yeniden oluşturur. Tam bir duyumsallık isteyen derin düşünmenin etkin bir biçimine sokar insanı. İnsan bazen yürüyüşten değişmiş olarak döner ve çağdaş yaşamlarımızda ağır basan ivediliğe boyun eğmekten çok zamanın keyfini çıkarmaya eğilimli hisseder. Yürümek geçici ya da kalıcı olarak bedenle yaşamaktır. Ormanlarda, yollarda ya da patikalarda yürümek dünyanın düzensizlikleri karşısında gittikçe artan sorumluluklarımızdan uzaklaştırmaz bizi, soluklanmamızı, duyularımızı keskinleştirmemizi, meraklarımızı yenilememizi sağlar. Yürüyüş çoğu zaman insanın kendi içinde yoğunlaşmasını sağlayan bir dönemeçtir.

Tümüyle insana özgü bir yetenek olan dünyaya anlam vermek, dünyayı anlayarak ve başkalarıyla paylaşarak hareket etmek insan varlığının, milyonlarca yıl önce ayağa kalkmasıyla doğmuştur. İki ayakla yürümenin dikeyleşmesi ve entegrasyonu aslında elin ve yüzün özgürleşmesini kolaylaştırmıştır. Kullanılabilen ve yaralanılabilen binlerce hareket iletişim olanaklarını ve insanın çevresindeki manevra sınırını sonsuzca genişletmiş ve insanın beyninin gelişmesine katkıda bulunmuştur. (Leroi- Gourhan 1982, 168)* şöyle diyor: çağdaşlarımızın büyük çoğunluğu bu gerçeği unutmuş olsa ve insanın sadece arabadan indiğini düşünse de insan türü ayaklarla başlar. İnsan cilalı taş devrinden beri aynı bedeni, aynı fiziksel potansiyelleri, çevrenin dalgalı verilerinin tersine aynı direnç gücünü taşımaktadır. Bizim kibirli toplumlarımız kendilerine mal eder bunu ama bize göre Neandertal insanı için de aynı özellikler söz konusudur. Binlerce yıl boyunca ve dünyanın büyük bir bölümünde bugün de hâlâ insanlar bir yerden bir yere gidebilmek için yürümüşlerdir. İnsanlar dünyayla göğüs göğüse mücadele içinde gündelik üretim kaygılarıyla yaşamaları için gerekli zenginlikleri harcamışlardır. Hiç kuşkusuz çağdaş toplumlarımızda hareketlilikten, bireysel fiziksel dirençten eskisine göre çok az yararlanılmaktadır. Bedenin iradesinden ve belli başlı kaynaklarından doğan bütünüyle insana özgü enerjiden (yürümek, koşmak, yüzmek...) gündelik yaşamda, çalışma, yer değiştirme vb etkinliklerde çok az yararlanılır. İnsanlar artık altmışlı yıllardaki gibi ırmaklarda hemen hemen hiç yıkanmıyorlar (izin verilen belli yerler dışında), pek fazla bisiklet kullanmıyorlar (neredeyse militan amaçlarla ve tehlikeli biçimde bisiklet kullananlar dışında) ve işe gitmek ya da gündelik yaşam içindeki amaçlarını gerçekleştirmek için de ayaklarından daha az yararlanıyorlar.

* Yazarın adını, yapıtın tarihini ve alıntıyla ilgili sayfayı paranteze aldık. Yapıtın tam adını bulmak için kitabın sonundaki kaynakçaya göz atmak yeterlidir.

Günümüzde otomobil, kentlerde tıkanıklara neden olmasına ve gündelik trajediler yaratmasına rağmen gündelik yaşamın kraliçesidir, bedeni milyonlarca insan için neredeyse gereksiz hale getirmiştir. İnsan oturan ya da hareket etmeyen bir varlık olmaya başlamıştır ve birçok insanın yaşamının yerini de protezler almıştır. Bugün insan bedeninin bir anormallik, düzeltilmesi gereken bir müsvedde gibi görülmesinde şaşırtıcı bir şey yoktur ve hatta kimileri bedenin saf dışı edilmesi gerektiğini bile düşünmektedirler (Le Breton, 1999). Bireysel etkinlikler fiziksel enerjiden çok sinirsel enerji tüketirler. Beden modernliğin karşısındaki bir engeldir. İnsanın çevre üstündeki özel etkinliklerinin kısıtlanmasını kabul etmek daha bir zorlaşmaktadır böylece. Bu silinme insanın dünya görüşünü olumsuz etkilemekte, gerçeklikle ilgili eylem alanını sınırlamakta, kararlılık duygusunu kısıtlamakta, olaylar ve nesnelerle ilgili bilgilerini zayıflatmaktadır. İnsan, kendindeki bu erozyonu bazı ödünleme etkinlikleriyle durdurabilir ancak. Ayaklar daha çok araba kullanmaya ya da yayayı, büyük bir kitleyi, bedenleri yaşamları berbat etmekten başka bir işe yaramayan sakat insanlara dönüştüren asansörde, yürüyen merdivende veya kaldırımda bir süre desteklemeye yaramaktadır artık. Beden bazı kimseler için de gerektiği gibi yararlanılamadığından çoğu zaman çekilmez bir yük haline gelir ve rahatlıkla küçük bir valize yerleştirilebilir. Roland Barthes daha ellili yıllarda şöyle diyordu: "yürümek belki de en sıradan, en basit -mitolojik açıdan- eylemdir. Her düş, her ideal imaj, her toplumsal promosyon önce ayakları ortadan kaldırır (portrede olsun, otomobilde olsun)" (Barthes, 1957, 25). Zaten saf bir insandan söz ederken "ayakları gibi aptal" demezler mi!

Cd'ler, Xavier de Maistre'in odasındaki gezintilerden daha minimalist potansiyel gezintiler önerirler. Bu bedensiz gezintileri yapanlar odalarında hareketsiz kalıp, otururlar. Bilgisayar ekranları, programına egemen oldukları (son derece görece) bir televizyon gibi çalışır. Şömine yanar, kendilerini barındıran bir sı-

ğınaktadırlar, masa ileride yapılacak gezilerin fotoğraflarıyla doludur, bir harita açılmıştır, bir iskemlede dürbün görülür. Bu cansız parkuru inandırıcı kılabilmek için yığınla işaret vardır. Fotoğraflar doğru yerde durdurduğunuzda içeriklerini daha kesin ve belirgin biçimde gösterirler, canlanırlar adeta ve güzergâhta görülmesi gerekli şeyleri gösterirler. Bir başka tık sesi ve kapı açılır, bir patika görünür, kuşlar havalanır. Farenin bir hareketiyle adları, yaşamları vb hakkında bilgi edinilir.

Çağdaş dünya bağlamında yürümek bir nostalji ya da direniş biçimini akla getirebilir. Yürüyüşçüler dünyanın çıplaklığı içinde bedensel maceralar yaşamak amacıyla arabalarından saatlerce ya da günlerce çıkmayı kabul eden ilginç kişilerdir. Yürüyüş, yürüyüşçünün özgürlük düzeyine göre farklı tonlarla bedenin zaferidir. Yaşamın bir yığın önemsiz şeyi konusunda bir temel felsefenin geliştirilmesine elverişli bir etkinliktir, gezgini, bir süre kendisi, doğayla ya da başkalarıyla ilişkisi hakkında sorular sormaya, beklenmedik bir yığın soru üstüne düşünmeye götürür. Aylaklık, acelesi olan insanın hüküm sürdüğü dünyada bir terslik gibi gözükür. Zamanın ve yerin tadını çıkarma olan yürüyüş bir kaçış, modernliğe bir naniktir. Çılgın yaşam ritimlerimiz içinde bir kestirme yoldur, mesafe almaya elverişli bir etkinliktir.

Ayaklarımızın kökleri yoktur, ayaklarımız hareket etmek için yapılmıştır. Yürüyüş artık en kısa güzergâhlar için bile, çağdaş bireylerin (batı toplumlarında yaşayan) hemen hemen tümünün yer değiştirme biçimi içinde yer almaz, buna karşılık bir boş zaman etkinliği, kendi kendini kanıtlama, huzur ve rahatlık arama, doğayla ilişki kurma bağlamında ağırlığını hissettirmektedir. Uzun gezintiler, doğa yürüyüşleri, yürüyüş topluluklarının ilgi görmesi, eski haç yolları (özellikle Compostela), gezinin yeniden saygınlık kazanması vb. Bu yürüyüşleri örgütleyen seyahat şirketleri vardır ama yürüyüşçüler genellikle ellerinde haritalarla tek başlarına düşerler yollara. Kimileri hafta sonlarında ya da

boş zamanlarında birkaç saat yürürler, kimileri -Fransa'da bir-iki milyon insan- etapları üstündeki kulübelerde ya da sığınabilecekleri belli yerlerde molalar vererek günlerce süren gezilere çıkarlar. Yürüyüşün gündelik uygulamaları içinde yoğun olarak eleştirilmesi ve bir boş zaman aracı olarak değerlendirilmesi bedenin toplumumuzdaki işlevi konusunda açımlayıcıdır. Bu durumda toplumların tıpkı sessizlik gibi hoş görmedikleri aylaklık, çalışma ya da başka alanlardaki verim, aciliyet, yararlanılabilirlik bağlamında çok güçlü zorlayıcı unsurlarla (cep telefonu kullanımıyla komikleşmiş olan) zıt düşer.

Ben bir yürüyüş ansiklopedisi, bir kullanma kılavuzu ya da bir antropoloji kitabı yazmak istemedim. Alıştığımız toplumsal protesto biçimi haline gelmiş gösteriler dışında gene protesto biçiminde başka yürüyüşler de vardır: Gandhi ya da Mao gibi bazı siyasal muhalifler yaptıkları uzun yürüyüşlerle dünyayı sarsmışlardır (Rausch, 1997). İstasyon istasyon dolaşan genç aylak (Chobeaux,1996), evsiz barksız insanın sürekli yürüyüşü. Ama yollar farklıdır, bunların her biri dünyanın farklı bir boyutunu arşınlar, rastlaşabilmeleri çok zayıf bir olasılıktır. Benim amacım daha çok keyfi, zevk için yapılan yürüyüşten söz etmektir: rastlaşmak, tanışmak, konuşmak, zamanın tadını çıkarmak, istediğin yerde durmak, istediğin gibi yola devam etmek... Zevke davet ve olumlu işler yapmak için rehber değil... Düşünmenin ve yürümenin huzurlu mutluluğu.

Bu kitapta yazının ve düşüncenin ruhunu duyumsallık, dünyadan zevk alma oluşturmaktadır. Kırların anahtarını yazıyla ve açılan yollarla ele geçirmek istedim. Bu kitabın sayfaları Pierre Sansot ve Patrick Leigh Fermor'u birbirine karıştırır, tarihsel uyum kaygısı gütmeksizin Basho ve Stevenson'ı konuşturur çünkü amaç bu değildir, amaç sadece, bir akşam, kendimizi yol kenarındaki bir handa, bir masada oturuyormuş gibi hissetmek, yorgunluk ve şarapla dilimizin açıldığını hissetmiş gibi olmak, birlikte yürümek, duygu ve düşünceleri paylaşmaktır. Sadece,

uygun birliktelikler içinde başı boş dolaşma... bu bağlamda tabii ki yazarın sadece yürüyüş zevkinden değil aynı zamanda okumalarından, her yazının başka yazılardan da beslendiğinden söz etmesi de önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yazar için ayrıca genellikle yazarın kalemini besleyen bu mutluluk borcunu bir metinle hatırlatmaya da hakkı vardır. Gerisi akıp giden anılar, izlenimler, rastlaşmalar, önemli ve önemsiz konuşmalar, tek kelimeyle yaşamın tadı.

Yürüyüş zevki

"İnanıyorum ki günde en az dört saat hatta kimi zaman dört saatten de fazla, her türlü maddi kaygılardan uzaklaşarak ormanlarda, dağlarda, tepelerde dolaşmazsam bedensel ve zihinsel sağlığımı koruyamam...Odamda bir gün kapalı kalırsam, paslanırım ve eğer ancak öğleden sonra saat dörtte –günü kurtarabilmek için çok geç bir saat-gecenin gölgelerinin günün ışıklarına karıştığı saatte kaçabilmişsem, ceza gerektiren bir günah işlemiş gibi olurum. Öte yandan bütün gün, haftalar, aylar hatta yıllar boyunca dükkânlarında ya da bürolarında kapalı kalan komşularımın dirençlerinin beni şaşırttığını itiraf ediyorum ve manevi duyarsızlıklarından da hiç söz etmek istemiyorum."

Henry D.Thoreau, *Yürümek*

Yürümek

Yürüyüş dünyayı duyumsamaya götürür, inisiyatifi insana bırakan eksiksiz bir etkinliktir. Bedenin pasifliğine ve dünyadan uzaklaşmaya neden olan trenden, arabadan farklıdır ve sadece bakışa ayrıcalık tanımaz. İnsan hiçbir şey için, geçen zamanın tadını çıkarmak için yürür, yolun sonunda kendisini daha iyi hisse-

debilmek için yaşamda bir dolambaç yapmak amacıyla, yabancı yerleri ve yüzleri keşfetmek için, anlam ve duyumsallık açısından tükenmez bir dünyayı bedeniyle iyice tanımak için ya da sadece önünde bir yol olduğu için yürür. Yürüyüş zaman ve mekânın yeniden büyülenmesi konusunda son derece rahat bir yöntemdir. Sadece yaşanan anı hissettiren bir iç zenginliğe ulaşma yoluyla geçici bir kendini bırakmadır. İşin içine bir ruhsal durum, dünya karşısında mutlu bir alçakgönüllülük, tekniğe ya da modern yolculuk araçlarına karşı bir kayıtsızlık ya da en azından nesnelerin göreliliği duygusu karışır. Yürüme insanda bir basitlik ve rahatlık duygusu canlandırır, acele etmeden zamanın tadını çıkarma keyfi verir. "Gerçek bir tarikat üyesi güzel manzaralar görmek amacıyla dolaşmaz, bazı keyifli anlar yakalamak amacıyla dolaşır -sabahın ilk adımlarına eşlik eden umudun ve düşüncenin, akşamın dinginliğinde manevi huzurun ve doyumun keyifli anları"(Stevenson, 1978,179).

Rousseau yalnız gezer, Rousseau'da yürüyüş özgürlük deneyimidir, tükenmez bir gözlem ve düş kaynağıdır, beklenmedik buluşmalara, sürprizlere elverişli yollarda mutluluk, keyiftir. Rousseau gençliğindeki bir Torino seyahatini anarken yürüyüş nostaljisinden ve mutluluğundan söz eder: "Tüm yaşamımda yedi ya da sekiz günlük bu seyahat kadar beni kaygı ve sıkıntılarımdan tamamen uzak tutmuş bir olay hatırlamıyorum... bu anı bu konuyla ilgili her şeyin müthiş tadını çıkarmama vesile olmuştur, özellikle dağların ve yürüyüşlerin. Güzel günlerimde hep yürüdüm ve büyük zevk aldım bu yürüyüşlerden. Daha sonra görevler, işler, taşımak zorunda olduğum bavul beni bir bey gibi yaşamak ve arabaya binmek zorunda bırakmıştır [...] ve bu dönemden başlayarak işler değişti: daha önce seyahatlerimde hep gitmekten zevk alırken, artık bir an önce gideceğim yere varmaktan zevk almaya başladım" (Rousseau, 1972,88).

Genç Rousseau, Soleure'den Paris'e giderken yaşamaktan başka bir şeyin söz konusu olmadığı bu anların olağanüstü çeki-

ciliğinden söz eder: "On beş gün kadar süren bu yolculuk hayatımın en güzel günleri arasındadır. Gençtim, sağlığım yerindeydi, kendime yetecek kadar param, çok fazla umudum vardı, geziyordum, yürüyordum ve tek başıma dolaşıyordum... Tatlı hayallerim eşlik ediyordu bana ve sıcak düşlerimin hiç bu kadar olağanüstü şeyler yarattığını hatırlamıyorum... Böylesine yoğun düşündüğümü, yaşadığımı, kendim olduğumu hatırlamıyorum, şunu söyleyebilirim ki yalnız olduğum zaman ve yürürken yaşayabildim bu yoğunlukları ancak" (Rousseau, 1972, 242-248). Genç Kazancakis de aynı düşünceleri paylaşır onunla: "Gençsiniz, yirmi yaşındasınız, güçlüsünüz, belli bir kimseyi, bir kadını ya da erkeği sevmiyorsunuz, yüreğiniz daralmıyor böylelikle ve her şeyi aynı ilgisizlikle ve aynı coşkuyla sevebilmeniz engellenmiyor, tek başınıza, sırtınızda bir çantayla yürüyorsunuz, İtalya'yı baştan başa kat ediyorsunuz, ilkbahar oluyor, yaz geliyor, sonra meyveler ve yağmur... sonbahar ya da kış- öyle sanıyorum ki bundan daha büyük bir mutluluk isteyebilmek ihtiyatsızlık olurdu" (Kazancakis, 1961,175).

Kısa bir gezinti biçiminde de olsa yürüyüş çağdaş toplumlarımızın telaşlı ve endişeli yaşamını tıkayan kaygılara geçici olarak ara verir. Yürüyüş insanı kendisine, titreyen nesnelere döndürür ve kolektif rutinlerin yok etme eğiliminde olduğu bir değerler hiyerarşisini yeniden kurar. Otomobil sürücüsünün ya da toplu taşıma olanaklarından yararlananların tersine dünya karşısında çırılçıplak olan yürüyüşçü kendini eylemlerinden sorumlu hisseder, insan düzeyindedir ve en basit insani değerlerini bile unutması zordur.

Yolculuğun başında bir düş, bir tasarı, bir niyet vardır. İmgelemi kırbaçlayan adlar, yolun, ormanın, çölün çağrısı, sıradan olandan ve basitlikten kaçarak, birkaç saatlik ya da birkaç yıllık bir kurtuluş. Ya da bir bölgeyi katetmek, onu daha iyi tanımak, mekânın iki uzak noktasını birleştirmek hırsı veya sadece aylaklığı yeğleme. Öyküler, seyyahların anlattıkları şeyler vardır, dedi-

kodular, bölük pörçük laflar vardır, "Zengibar'ın kedilerini saymaya" ya da Punta del Este'nin dalgalarını görmeye gitmektense (çünkü insan daha uzağa gitmeyi hayal edemez) başka yerlere gitme dürtüsü vardır. Dünyanın sonu düşü her zaman güçlüdür ve bu düş belki de bilinçaltında, insanın o noktaya vardığında ve eğildiğinde bir uçurum göreceği ya da ayakta kaldığında karşısında müthiş bir duvar göreceği duygusunu besler.

Hiç kuşkusuz bütün gerekçeler iyidir, kulaklarda bir adın çınlaması, gelen bir mektubun, çocuklukta okunmuş bir kitabın anısı, yenilecek lezzetli bir yemek, fazla uzaklara gitmeden huzur içinde tüketilecek birkaç gün ya da uzaklarda kendini kaybederek unutulacak bir dram. On dokuz yaşındaki bir İngiliz, Laurie Lee 1935 yazında, bir sabah vakti baba evini terk eder ve ikilemlerinden kurtarır kendisini: "Ama nereye gidecektim? Fransa? İtalya? Yunanistan? Aslında söz konusu olan sadece buralara ulaşmaktı. Bu üç ülke konusunda hiçbir şey bilmiyordum, bunlar benim için hiçbir anlam ifade etmeyen bulanık adlardı. Üstüne üstlük hiçbir yabancı dil bilmiyordum. Nereye gitmeye karar verirsem vereyim yeni doğmuş bir çocuk gibi olacağımı kuvvetle hissediyordum. Bir yerde şu basit İspanyolca cümleyi öğrenmiş olduğumu hatırlayıncaya kadar: "Bana bir bardak su verebilir misiniz lütfen?" Büyük olasılıkla sonuçta bu çok temel ve vazgeçilmez yaşam bilgisi yardımcı oldu tercih yapmamda: İspanya'ya gidecektim" (Lee, 1996, 62). Aralık 1933'de Laurie Lee'den birkaç ay önce, onsekiz yaşındaki bir başka İngiliz, Patrick Leigh Fermor doğup büyüdüğü ülkedeki rahat yaşamı terk ederek bütün Avrupa'yı, Hollanda'dan İstanbul'a kadar yürüyerek kat etmeye çıkar. "Çevre değiştirmek, Londra'yı ve İngiltere'yi terk etmek ve bir serseri ya da benim tipik söyleyişlerimle, bir hacı, bir gezgin keşiş, umutsuz bir şövalye gibi bütün Avrupa'yı dolaşmak... Sadece kesin değil yapılabilecek tek şey buydu. Yürüyerek seyahat edecektim, yazın saman yığınları üstünde yatacaktım, yağmur ya da kar yağdığında tahıl ambarlarına

sığınacaktım ve sadece köylülerle ve serserilerle konuşacaktım... Yeni bir yaşam! Özgürlük! Yazabileceğim bir şey! (Leigh Fermor, 1991, 26).

Ayrıca korkuya karşı koyabilmek, kendine bir yön çizmek ve kaybolmaktan kurtulmak için kitaplar vardır. Bu kitaplar okunduğunda uyanan düş alevlenir, yerlere, adlara, dağınık anılara göre çizilecek güzergâh olaylarla doldurur. Sonra çizgileri ve renkleriyle haritalar vardır; kıvrımlar, kıvrıntılar, barınak ve örtü yakınları, yerleri ve boyutları bu haritalar aracılığıyla çıkarılacaktır, sürekli engeller, aşılmaz ırmaklar, engebeler bu haritalardan yararlanılarak saptanacaktır ve bilmediği bir arazide ve uzun süre dolaşacak biri, soğuk ve sıcak bölgeleri, yağmurları, musonları, fırtınaları, olası su baskınlarını hatta iç savaşları vb gene bu haritalar aracılığıyla öğrenecektir. Meteorolojik, coğrafi ya da toplumsal sapma, yolu elverişsiz hale getirme ve yürüyüşçüyü hareketsizliğe mahkûm etme riskleri getirir. Haritadan ya da anlatılan şeylerin uzağında, arzuyu harekete geçiren düşsel sınırların ötesinde, izlenmesi gereken gerçek yol uzanır; bu yol gezginin iradesine, fizik ve moral direncine karşı kendi gerekliliklerini empoze edecektir. "Bu sözcüklerin arkasında, bir kâğıt üstündeki düşsel plana itibari olarak konmuş işaretlerin arkasında, coğrafi dünyanın belirli bir bölgesinde gerçekten hacım olarak, taş olarak, toprak olarak, dağ ve su olarak neler bulunduğunu bilmem gerekir" (Segalen, 1993, 21).

İlk adım

Geçip giden mevsimleri ve günleri seyreden Bashô, zamanın kendisi durup, dinlenmeyen bir yolcudur, diyor. Uslanmak bilmeyen yürüyüşçü, kimi zaman ölüm onu yolda yakalasa da yolu sığınağı haline getirmiştir. Bashô uzun bir inziva yaşamından sonra içini kemirmeye başlayan gitme arzusunu anlatıyor:

"Hangi yıldan beridir, bilemiyorum, kendini rüzgârın davetine bırakan bulut parçası gibi, serseri düşünceler beslemekten vaz geçmemiş ve deniz kıyılarında başı boş dolaşmıştım, sonra, geçen yıl, sonbaharda, deniz kıyısındaki kulübemde eski örümcek ağlarını temizliyordum; kısa süre sonra yıl sonu geldi ve ilkbaharda da hafif puslu bir havada Şirakava engelini aşma isteği duydum; aklımı çelen sürekli dolaşma tanrısının çarpmasıyla, yol tanrılarının çağrılarından etkilenerek hiçbir iş yapamaz hale gelmiştim, yırtık külotumu yamıyor, şapkamın kordonunu değiştiriyordum ve diz kapağımın altına moksa (akupunkturu andıran bir tedavi biçimi) yaptıktan sonra, aklım Matsuşima mehtabıyla meşgulken, konutumu başkasına bıraktım" (Bashô, 1988,71).

İlk adım, halk özdeyişlerine göre her zaman çok önemli olan ilk adım, her zaman kolay değildir, insanı kısa ya da uzun bir süre için düzenli yaşamın rahatlığından koparır ve yolun, iklimin, buluşmaların, hiçbir aciliyetin engellemediği bir zaman kullanımının rastlantılarına bırakır. Ötekiler, dostlar ve aileler, sefere çıkan yürüyüşçünün adımlarının ritmiyle uzaklaşırlar, geri dönmek her zaman çok zordur. Genç Laurie Lee köyüyle Londra arasındaki yüz elli kilometreyi kat etmeye girişir. Başlangıç zordur, mürver ve yabangülü dallarıyla kaplı çitlerin karşısında bellek hücuma uğrar. Bir yanda aile ocağında geçirilmiş mevsimlerin anısından doğan heyecan, öte yanda, arabaların henüz ender görüldüğü ve bütün mekânı sömürgeleştirmediği kutsal bir zamanda kayıtsızlıkla damgalanmış bir pazar gününde yanan, ıssız yol. Eşiği aşmakta hâlâ duraksayan bu yürüyüşçünün önünde bir dünya uzanmaktadır. "Yalnızlığın bu ilk sabahı ve öğle sonrası boyunca yardıma geleceklerini ya da tasarımı engellemeye kalkışacaklarını ummak şaşırttı beni. Arkamdan gürültüler, sesler gelecekti, aileden biri geri dönmemi isteyecekti" (Lee, 1994,19). Hiçbir ses çağırmaz onu ve bu yeni özgürlüğünü kırmaz, dünya, önünde sınırsızdır ve kısa süre sonra, iç savaş öncesi İspanya'sında bir yolculuğa götürecektir onu.

İş ve tüm sıradan etkinlikler, bilinen sorumluluklar, görünüşteki zorlayıcılıklar ya da başkalarının yararına yapılacak işler bir kenara bırakılır. Yürüyüşçü kendisini kimsenin tanımadığı bir ortamda yürümekten, yol arkadaşları ve rastlantıyla tanıdığı kimseler dışında kimseyle ilintili olmamaktan büyük zevk duyar. Eşiği aşmak kısa ya da uzun bir süre için yaşam değiştirmekle eş anlamlıdır.

İlk adımlar bir düş gibi hafiftir, insan, arzusunun ipinin üstünde yürür, kafası imajlarla doludur, her şeye hazırdır, birkaç saat sonra kendisini bekleyecek olan yorgunluktan habersizdir. "Daha şimdiden şunu söyleyebilirim ki düşlenen gerçek korkunçtur ve en korkutucu korkuluktur. Hareket arifesindeki gecenin düşünün korkunçluğundan daha kötü bir şey yoktur" (Segalen, 1993, 22). Ama hareket etmek yeterli değildir, bineği ayarlamak ve gücü fazla abartmamak gerekir. İlk günlerin coşkusu kısa zamanda daha ölçülü oranlar kazanır ve serseri tabiatı başı boş bırakan hızlı hareketler son bulur. Saatlerce, günlerce, haftalarca yürümek gerekecektir yani bir an önce doğru ve düzenli yürümeyi öğrenmek gerekir.

Zamanın krallığı

Yürüyüş evin, her türlü konut keyfinin zıddıdır çünkü adımlarının talihi insanı yürürken yolun ötesindeki bir insana, yakalanamayan, evsiz barksız, taban tepen, artık yola çıkmış olan insana dönüştürür çünkü bu insanın her akşam uyuduğu yerdir. Şurada ya da burada olmak yolun akışı içinde bir modülasyondan başka bir şey değildir. Aslında yürüyüşçü mekânda değil zamanda bir yer seçer kendine: akşam yürüyüşe ara verme, gece istirahatı, yemekler zaman içinde her gün yenilenen bir yerleşme düzeni getirirler. Yürüyüşçünün acelesi yoktur ve zamana yenik düşmez. Öteki yol alma biçimlerini değil bunu seçmişse

takvim karşısında egemendir, toplumsal ritimler karşısında bağımsızdır, heybesini yol kenarında bir yere bırakıp güzel bir uyku çekebilir ya da kendisini birden bire etkileyen bir ağacın ya da manzaranın güzelliğinin tadını çıkarabilir veya şansı sayesinde tanık olduğu bir yerel alışkanlıkla ilgilenebilir. Laurie Lee yürüdüğü İngiltere toprağının beden ölçeğinde nasıl uçsuz bucaksız olduğunu gözlemlemiştir: "Bir arabanın kesinlikle iki saatten az bir süre içinde alacağı yolu benim gibi aylakça giden, yeni gördüğü her yerin kokusunu içine çeken, sadece bir tepenin çevresini dolaşmak için yarım gün harcayabilen biri için neredeyse bir hafta gerekmişti" (Lee, 1996,21).

Saatler süren yürüyüş bazen sıkıntı verir ve bunun nedeni de manzaranın tekdüzeliği, sıcak, kaygılarından ve endişelerinden kurtulamayan yürüyüşçünün içinde bulunduğu ruhsal durum olabilir. Etabı bitirme ya da evine dönme sabırsızlığı içindeki yürüyüşçünün yürüyüşü işkenceye dönüşür ve bu yürüyüşçü, okulda, cezalandırıldığında, bütün teneffüs boyunca bahçede dolaştığı günleri hatırlar. Bir an önce bavulunu yerine koymak ve başka bir işe geçmek ister. Ama sıkıntı kimi zaman da sakin bir hazdır, insanı sabah vaktinde çaresiz ve şaşkın bırakan, bu nedenle elleri boş, kafası amaca ulaşamamanın bulanık pişmanlığıyla dolu halde kalan insanın bilinen o sıradan taşkınlık hali dışında geçici bir içe kapanmadır. Gün içinde otuz kilometre yol almış olmayı engellemeyecek paradoksal bir tembellik duygusu.

Yürüyüşçü zaman açısından zengindir, saatlerini harcama lüksüne sahiptir: bir köyün içinde gezebilir, bir gölün çevresini dolaşabilir, bir ırmak boyunca yürüyebilir, bir tepeyi tırmanabilir, bir ormanın içinden geçebilir, hayvanları seyredebilir ya da bir meşenin gölgesinde güzel bir uyku çekebilir. Kendi saatlerinin tek efendisidir köylü, kendi bedeninin içinde yüzer gibi yüzer zamanın içinde. Régis Debray'i dinleyelim: "adım kültürü, geçiciliğin verdiği sıkıntıları yatıştırır. Çantanızı sırtınıza vurur vurmaz ve botlar çakıl taşlarıyla temas eder etmez, kafanız son

haberlerle ilgilenmez olur. Günde otuz kilometre yürüdüğüm zaman zamanımı yıllarla hesaplıyorum; uçakla üç bin kilometre yol aldığımda hayatımı saatlerle hesaplıyorum" (Debray, 1996, 10). P. Leigh Fermor yakınlık kurduğu yerlerde haftalarca kalmıştır. Kuşkusuz yürüyüşçünün çok fazla tercihi olamaz, cangıllara giremeyebilir, çöllerde saatlerce yürüyemeyebilir ve yürüyüş kimi zaman sadece ehveni şerdir: sözgelimi birçok zorunlu yolculuk, daha ileride göreceğimiz gibi (Burton ve Speke) müthiş bir güzergâha rağmen uzun süre dayanılması gereken kötünün iyisi bir durum... Ama yürüyüşçü çoğu zaman hiç kimseye verilecek hesabı olmayan özgür bir insandır, özellikle bir rastlantı insanıdır, geçen zamanın sanatçısıdır, yolda bulabildiklerini erzak olarak kullanan bir rastlantılar aylağıdır. "Saatleri hesap etmekle geçirilmeyen zaman sonsuzluktur. İnsanın sadece açlıkla ölçüp değerlendirdiği ve sadece uykusu geldiğinde bitirdiği bir yaz gününün uzunluğu denenmedikçe, yaşanmadıkça kavranamaz" (Stevenson, 1978, 183).

Her türlü zaman duygusu kaybolup gider, yürüyüşçü beden ve zaman ölçüsünde yavaşlatılmış bir zaman içersindedir. Sadece, kimi zaman karanlığa kalmamak için daha hızlı yürüme ihtiyacını hisseder. Saat evrenseldir, doğayla ve bedenle ilişkilidir, kültürün zamanı titiz biçimde ayırmasıyla ilişkili değildir. Zamanda özgürlüğü de şöyle tanımlamak mümkün olabilir: aynı yolculuk sırasında, sözgelimi Matthiesen ve arkadaşı Georges Shaller gibi dağda, Tibet'e komşu bir Nepal bölgesi olan Dolpo yaylasında (kış mevsiminde panterleri incelemek amacıyla gitmişlerdir oraya) yürüyerek mevsimleri katetmek... "Raka'da tüm şiddetiyle kış mevsimi hüküm sürüyordu, Murwa'da kötü günler başlamak üzereydi, Rohagaon'da sonbahar yaşanıyordu; Tibrikot'a doğru inen vadide ceviz ağaçları yapraklarını dökmemişti henüz; yeşil eğrelti otları, akıntılar boyunca bakır kırmızısı renklere dönüşüyorlar ve birden, bir çavuşkuşu çıkıyor önüme; ılık havada kırlangıçlar ve kelebekler uçuşuyor. Bitmekte olan

yaz mevsiminin yorgun ışıkları içinde zamana doğru yürüyerek yolculuğumu sürdürüyorum" (Matthiessen, 1983, 322).

Beden

Yıl 1969. Bedenleri ağır donanımlar içinde, silinmiş, yığınla alet ve eşya içinde yeniden tanımlanmış insanlar bir düşü, en azından çok sayıda insan için bir düş olan şeyi üstleniyorlar: Ay'da yürümek. Cyrano'dan ya da Jules Verne'in kahramanlarından sonra, Tintin'den sonra. Astronotlardan biri, Neil Armstrong arkasını dönüyor ve sessizlik denizine damgasını vuran ayak izleriyle büyüleniyor. Kendi ayak izlerinin fotoğrafını çekiyor. Herhangi bir Cuma'nın çıplak ayaklarının izleri değildir bunlar tabii ki. Bu Robinson, kendisine ayakkabı işlevi gören ağır aletleri ayaklarından çıkarmaya niyetli değildir pek. Ben her şeye rağmen, genel kabul görmüş düşüncelerin tersine Neil Armstrong'un kendisini dışarıya karşı koruyan tüm fizyolojik fonksiyonlarının yerini alan aygıtların içinde sıkıldığını düşünüyorum ve hoşuma gidiyor böyle düşünmek. Bu anlamda hiçbir acil ihtiyaç korkusu yok. Armstrong, Ay'da gördüğü, dokunduğu, hissettiği, kokladığı, tattığı şeyleri düşünüyor ama biraz geç oluyor bu. Daha sonra, kendisine o anda neler hissetmiş olabileceğini soracak olan oğluna anlatacaklarını düşünüyor. Birden bire doğduğu Montana (ben uyduruyorum bunu, nereli olduğunu bilmiyorum ve hiç ilgilendirmiyor beni bu sorun aslında) kıyıları nostaljisi bastırıyor dayanılmaz bir biçimde. Muhtemelen üstündeki dalgıç kispeti benzeri şeyi çıkarmak, sessizlik denizinde yuvarlanmak, ay toprağını avuçlamak ve rüzgâr olup olmadığını anlamak için bu toprağı savurmak, çıplak ayaklarıyla koşmak ve toprağı hissetmek istiyordu. Ama çok gülünç durumda hissediyor kendini, birtakım aletlerin, mikroişlemcilerin arasına sıkışmış durumdadır ve bu ağır kombinezon onu beceriksiz bir yürü-

yüşe mahkûm etmiştir. Acı acı düşünmektedir (en azından ben böyle olduğunu düşünmekten hoşlanıyorum): "Burada olmak ve aynı zamanda milyonlarca insanın gördüğü şeye bakmaktan başka bir şey yapamamak ne büyük budalalık. Anjin olmuşsunuz sanki ve sizi yıkanmaya davet eden berrak bir suyun karşısında aptalca titriyorsunuz. İnsanın bedeni olmadan, sırtında bu aletlerle yürümesi, ne gülünç!" İnsanın istediği kalıba girmesine direnen dünyaya karşı olmak yani bizi kısmen haklı çıkaran durumlar uydurmak. En azından, kötü bir tesadüf eseri Armstrong'un yerinde olmuş olsaydım, bunları düşünürdüm. Dünyanın en şiddetli rüzgârı en mükemmel dalgıç kispetine tercih edilir. İnsanın bedeni olmadan yürümesinin ne anlamı olabilir? Su olmayan bir yerde yüzmek gibi bir şeydir bu.

Yürüyüş, dünyanın uçsuz bucaksızlığını bedenin oranlarına indirger. İnsan yürüyüş sırasında sadece ilerlemesi için en elverişli yolu bulma konusunda fizik direncinin ve kavrayışının kaynaklarına teslim olmuştur: ilk felsefesinden saptığı takdirde kaybolmaya en uygun yol ya da sadece bir yerden bir yere gitmekle yetindiği takdirde yürüyüşü en az engel ve güçlükle tamamlamasına olanak verecek olan yol. Düşünmek de dahil olmak üzere her insani girişim gibi yürümek de bedensel bir etkinliktir ama öteki etkinliklerden daha fazla güç ve irade gerektirir, yorgunluk verir yürüyüş; yürüyüşçü geçit vermez yollar ya da varacağı yerde kendisini bekleyen belirsizlikler karşısında cesur olmalıdır, açlık ya da susuzluk anlarında, sığınacak bir yer bulamadığında, günün yorgunluğunu atabileceği bir çiftlik bulamadığında direncini yitirmemelidir kesinlikle.

Yürüyüşçü çok büyük, sonsuz, alabildiğine sınırsız bir mekânı kat ederse de tanınması, bilinmesi asla bitmeyen bir kıtanın boyutlarını alan bedeni aracılığıyla da buna eşit düzeyde, denk olan bir gezi gerçekleştirir. Dünyanın nabız atışlarına bütün bedeniyle katılır, yollardaki taşlara, topraklara dokunur, elleri ağaç kabuklarına değer ya da derelere dalar, irili ufaklı göllerde yıka-

nır, kokuları içine çeker: ıslak toprak, ıhlamur, hanımeli, reçine kokuları, bataklıkların pis kokuları, Atlantik kıyısının iyot kokuları, havayı doyuran binbir çeşit çiçeğin kokuları. Karanlığın kapladığı ormanın ince örtüsünü hisseder, toprağın ya da ağaçların kokularını içine çeker, yıldızları görür ve gecenin dokusunu tanır, engebeli bir zeminde uyur. Kuşların cıvıltılarını, ormanların hışırtılarını, fırtına seslerini ya da köylerde çocukların çığlıklarını, ağustosböceklerinin cırlamalarını ya da güneş altında çam kozalaklarının çıtırtısını işitir. Yolun öldürücü sessizliğini ya da dinginliğini, bastıran karanlığın verdiği sevinci ya da sıkıntıyı tanır, düşmelerden kaynaklanan yaraları ya da iltihaplanmaları bilir. Yağmur giysilerini ve erzakını ıslatır, yolu çamur yapar; soğuk hızlı yol almasını engeller, yürüyüşçüyü ısınmak için ateş yakmak zorunda bırakır, ateşi korumak amacıyla bütün giysilerini kullanır; sıcakta gömleği bedenine yapışır, ter gözlerine akar. Yürüyüş hiçbir duyuyu, mevsimine göre yaban çileklerinin, ağaççileklerinin, ayıüzümlerinin, dutların, fındıkların, cevizlerin, kestanelerin vb tadını alan duyuyu bile ihmal etmeyen eksiksiz bir duyumsal deneyimdir.

Saatler boyu harcanan çabadan sonra dinlenme zamanında yenen yemek (kısıtlı bile olsa) kadar lezzetlisi olamaz. Yürüyüş yaşamın sıradan anlarını değiştirir, yeni biçimler altında yaratır bunları. Laurie Lee yorgun yürüyüşçüyü bekleyen binbir çeşit yemeği, istirahat mutluluğunu, ilk yemeklerin adeta titreyerek beklenmesini eşsiz bir doğrulukla tanımlıyor: “Masaya çöktüm ve başım kollarımın arasında, kadının en önemsiz hareketlerini bile büyük bir hazla gözledim. Sobanın üstündeki tava ötmeye başladı, kırılan bir yumurta kabuğu, cızırdayan zeytin yağı sesi duyuldu. Saçlarımdan akan terler ellerime bulaşıyordu. Kafam kazan gibi kaynıyordu ve gözlerimin önünde hâlâ yollarda titreyen beyaz tozlar, parıldayan bakır rengi buğday tarlaları vardı” (Lee, 1996, 87). Yakan güneşten sonra insanın susuzluğunu gideren suyun, limonatanın ya da biranın verdiği müthiş keyif.

"İçtiğim ilk maden suyu yudumu ağzımda patladı tam anlamıyla ve daha sonra yıldızlardan oluşan bir kırağı gibi dağıldı. Bir tabak dolusu jambon ve birkaç bardak beyaz şarap getirdiler. Tatlı bir uyuşukluk yayıldı uzuvlarıma. Bu hayırseverleri de, bana anlattıklarını da hatırlamıyorum. Sadece her tarafım uyuşuncaya kadar neşeyle içtiğimi hatırlıyorum" (Lee, 1996, 104).

Sade bir yemek bazen en görkemli ziyafetlerle eşdeğerdir, doyum ve keyif açısından ölmez anılar bırakır insanda. Açlık ve iyi bir yürüyüş gününden sonraki o tatlı yorgunlukla geldiklerinde, en basit yemekler son derece lezzetli, güzel yemeklere dönüşür. Yakıcı bir susuzluk çekiyorsanız, bir bardak su Yquem şarabı tadında olur. "Yaprağın altındaki çileği aşırı susuzluk sayesinde fark edersiniz, kiliseyi ve gölgesini büyük bir korkuya kapıldığınızda fark edersiniz, ağustos kumunun içtiği ölü dalgayı yorgunluğun ve uykunun çevresinde gezindiğinizde fark edersiniz... Gece yarısında gökyüzündeki ayın hazlı hareketini, belli belirsiz kararsızlığını son derece yorgun ve ölü gibi olduğunuz bir anda, uykuya dalarken fark edersiniz. Yapraklar arasından yükselen ezgiyi, onun yakıcı özgürlüğünü fark edebilmek için bütün ruhun saatlerce alev alev yanmış bir düşünceyle boğulması ve o ruhu dumanıyla boğması gerekir, horozların önündeki haşhaş tanelerini andıran bir içkonuşmayla bitkin düşmüş olmak gerekir" (Roud, 1984, 83-84). Rodolphe Toepffer de yürüyüşçüye güzel bir öğüt vererek duyuruyor sesini: "Tüm kötü yatakların rahat ve yumuşak gelmesi ve iştahın doğanın en lezzetsiz yiyecekleri için şahane bir çeşni olması için yeterince yorgun düşmek kötü bir şey değildir" (Toeppfer, 1996, 9).

Yürüyüş nesnelerin anlamını ve bedelini hatırlatan bir tanıma biçimi, olayların tadına varabilmek için son derece kazançlı bir dolambaçtır. Eric Newby yakıcı bir güneş altında Hindikuş dağlarına doğru ilerlerken ırmak sularından içmek zorunda kalınca acı bir deneyim haline getiriyor yürüyüşü: "Hayatımda içebilmiş olduğum bütün soğuk içecekleri düşlüyordum. Çocukluğumda

içtiğim ginger birası, köpüklü siyah bira, Worthington fıçı birası, içme zamanı gelinceye kadar suyu soğuk bir derede tutulan misket şarabı, ayaklı bira bardakları, buz kovaları..." (Newby, 1992, 354).

Duyumsal algılar tekdüzeliklerinden arınmışlardır, başka bir dünyasal etkinlik üstlenirler. "Ama karanlık bastırdıktan ve akşam yemeği yendikten sonra zamanın tadını çıkarmaya başlarsınız gerçek anlamda. İyi bir yürüyüş gününden sonra tüttürülen bir piponun keyfine doyum olmaz... Eğer günü grog'la (şekerli su ve şarap ya da rom karışımı içki) bitirmişseniz, daha önce asla tatmadığınız bir grog'dur bu; her yudumda dingin bir keyif yayılır bedeninize ve bu dinginlik yavaş yavaş yüreğinize yerleşir. Eğer bir kitap okuyorsanız -ara vermeden yapamazsınız bu işi kesinlikle- okuduğunuz kitabın dilini son derece coşkulu ve uyumlu bulursunuz... Ve coşkulu bir yürüyüş çok büyük olasılıkla, her türlü dar kafalılıktan ve gururdan, kibirden, herhangi bir şeyden çok daha güçlü bir biçimde uzaklaştırmıştır sizi ve içinizdeki merak duygusunun özgürce eyleme geçmesini sağlamıştır" (Stevenson, 1978, 244-246). Dünyanın hissedilir enginliğinin yeniden keşfedilmesi yürüyüş sırasında, rahatsızlık veren ya da keyifli muhteşem bir yol bulur kendine... Yürüyüş dünyanın içine girme yöntemidir, kat edilmiş doğanın içine girmenin bir yoludur, günlük yaşamı tanıma ya da algılama modalitelerine kapalı bir evrenle ilişki kurma yoludur. Yürüyüşçü yürüyüş sırasında dünyaya bakışını derinleştirir, bedenini yeni koşulların içine sokar.

Eşyalar

Sırttaki çanta hep ağır gelir, yürüyüş sırasında kazanılan deneyim sayesinde fazlalıklar atılsa da (sözgelimi Stevenson Cévennes yollarında süt, çok titizce muhafaza ettiği beyaz ekmek, so-

ğuk but ve çok sevdiği yumurta çırpma aletini koyduğu bir kutuyu üzülerek atmak zorunda kalmıştır) bu gerçek değişmez. Bir *yürüyüş gününün sonunda, omuzlar artık yük taşıyamaz hale* geldiğinde yürüyüşçü sırtında taş dolu bir çanta taşıdığını sanır. Yanında götüreceği eşyalar her zaman bir kaygı ve endişe konusudur yürüyüşçü için. Gerekecek eşyaların saptanması herkese göre çok farklı bir maharet gerektirir. Yürüyüşçü kendisini fazla ağırlaştırmama konusunda dikkatli davranır ancak şu ya da bu zamanda temel bir ihtiyaç maddesinden de yoksun kalmamak için fazla abartmamalıdır bu durumu. İyi ve kötü günlerde rahat bir yürüyüş bu düzenlemeye bağlıdır. Yiyecek, tuvalet eşyaları, yedek giysiler, uyuma gereçleri, kitaplar, not defteri, haritalar vb ince ayarlamalar gerektirir.

Kuşkusuz herkesin kendine göre hevesleri vardır; kimi yürüyüşçü yanına çikolata almadan yola çıkmaz kesinlikle, kimisi çikolata yerine Proust'un tüm yapıtlarını yeğler, bir başkası, hiç değilse akşam, sığındığı bir yerde imajını korumak amacıyla takım elbise alır yanına. Jacques Lanzmann, yanına küçük bir radyo almadan asla yola çıkmadığını söylüyor ama bunun her şeye rağmen, dünyanın bir ucunda yürürken Fransa'da olup bitenlerden habersiz kalmaya tahammül edememesi dolayısıyla sıkıcı bir durum yarattığını da ekliyor sözlerine. P. Leigh Fermor'un eşyaları hafiftir kesinlikle ama onun kültürel kökenlerine tanıklık ederler: "eski bir kaban, farklı kalınlıkta kazaklar, gri flanel gömlekler, biraz şık olmak gerektiğinde giyilmek üzere iki beyaz keten gömlek, yumuşak deriden bir üstlük, bir külot pantolon, dolaklar, altı çivili ayakkabılar, uyku tulumu, defterler, silgiler, alüminyum kalem kutusu... ve eski bir Oxford İngiliz şiir antolojisi" (Leigh Fermor,1991,29). Birkaç ay sonra, seyahatinin başında, büyük çantası çalındığında, bu aksilik vesilesiyle büyük bir sırt çantasından, oldukça ağır bir uyuma gerecinden ve sıkıntı verici başka birtakım ıvır zıvırdan kurtulduğu için mutlu olur. Uzun yolculuğunu bitirinceye kadar artık sadece "koyu

renk bir flanel pantolonu, açık renk ve hafif başka bir bez pantolonu; ince ve son derece kullanışlı bir tweed ceketi; gömlekleri, iki kravatı, spor ayakkabıları, çorapları, kazakları, pijamaları" ayrıca mendilleri, pusulası, çakısı, mumları, kibritleri, piposu, tütünü, sigaraları ve çeşitli yerel içkiler için küçük bir düz şişesi vardır. Askeri kaputu gerçekten çok sıkıntı vermektedir kendisine. Görüldüğü gibi, Leigh Fermor, hafiflik duygusuna rağmen, kesinlikle eşyasız değildir. Pek fazla yükü olmayan ve uzun inziva saatlerinde şiirler yazarak feodal Japonya'yı dolaşmaya alışkın olan Bashô da yolculuk gereklilikleri konusuna yabancı değildir. "Sadece bedenini götürmeye" kesinlikle kararlıysa da yanına bazı eşyalar alması kaçınılmazdır. "Çok fazla eşyanın yolda bana sıkıntı vereceğini düşünerek her şeyden kurtardım kendimi ama sırtımda, bir beze sarılı, gerektiğinde geceleri yararlanmak üzere kâğıttan bir giysi, bir tür kaput, bir yazı takımı, fırçalar, kâğıt, ilaçlar, bir erzak kutusu taşıyorum... yorgun bacaklarım ve güçsüz bedenimle kendimi arkaya doğru çekiliyormuş gibi hissetsem de başka çarem yok" (Bashô, 1988,55).

Eşya insanı gösterir, onu maddi bir biçim altında ikiye böler ve tarafsız gözlemciye anında, kendisine göre esas olan ve günün birinde zaman kaybetme ya da gözden düşme duygusuna kapılmaksızın vaz geçemeyeceği şeyi fark etme olanağı sağlar. Sosyolojik ve aynı zamanda da psikolojik özellikler içerir. Bununla birlikte bacaklar, taşıyacak güçte değilseler eğer, yararlı ve doğru seçilmiş gereç yeterli değildir. Ve Rodolphe Toepffer şahane yapıtı *Voyages en zigzag*'da esas olanı hatırlatıyor bize nihayet: "Yolculuğa, çanta dışında, coşku, neşe, cesaret ve keyif erzakı götürmek çok yararlıdır" (Toepffer, 1996, 9).

Tek başına mı, grupla mı?

Yalnız yürüyüşün, Rousseau'dan Stevenson'a ya da Thoreau'ya kadar birçok yandaşı vardır, yalnız yürüme bir içe dalma, dünyadan el etek çekme, yanında konuşmaya zorlayan, iletişim zorunluğu getiren bir arkadaşın varlığıyla bozulabilecek bir aylaklıktır. Sessizlik yalnız yürüyüşçüyü besleyen bir fondur. Rousseau yalnızlığı konusunda çok kıskançtır. "Bir arabada bana yer verildiğinde ya da yolda biri yanıma yanaştığında, yürürken oluşturmakta olduğun servetin yıkıldığını görünce surat asardım" (Rousseau, 1972, 242). Stevenson, yürüyüşçünün yalnızlığının gerekliliğini kuramsallaştırıyor: "Bir yürüyüşün gerçekten tadını çıkarabilmek için tek başına olmak gerekir. Grup halinde ya da iki kişiyle bile sadece adı yürüyüştür bunun; böylesi başka bir şeydir, daha çok piknik denebilir buna. Yürüyüş tek başına yapılmalıdır çünkü özgürlük ayrılmaz bir parçasıdır yürüyüşün; istediğiniz zaman durabilirsiniz ve devam edebilirsiniz, şu ya da bu yöne doğru gitmek size kalmıştır; kendi ritminizi kendiniz ayarlayabilirsiniz, ne bir yürüyüş şampiyonunun yanında adım atmak, ne de bir genç kızla birlikte küçük adımlar atmak zorundasınızdır" (Stevenson, 1978, 180). Zorluklarla geçen bir yürüyüşten sonuçlar çıkaran Victor Segalen talihsiz bir deneyimden sonra Stevenson'un düşünceleriyle buluşuyor: "İnsanın kendisiyle güçlü bir biçimde özdeşleşmesi egzotik deneyim konusunda son derece gerekli bir koşuldur. Bu kuralın biraz şaşırtıcı bir sonucu tek başına yürümenin daha iyi olduğudur: iki kişi olunduğunda, insan kendisinden kısmen vazgeçer ve aynı deneyimi başkasıyla paylaşır ve böylece amaca yaklaşması tehlikeye düşer: dünyanın en iyi iki arkadaşıyla birlikte bir yürüyüşten çıkan sonuç: yalnız yürüyün". Thoreau daha açık seçiktir bu konuda: "kesinlikle eminim ki bir yürüyüş arkadaşı aradığım takdirde, doğayla belli bir yakınlıktan, birliktelikten vazgeçmiş olurum. Birlikte yürüyüş kesinlikle çok sıradan ve ilkel olur. Toplumun

zevki doğadan uzaklaşmayı kanıtlıyor. Elveda gezerken bulduğum o derin, gizemli şey" (Thoreau, 1981,106). Stevenson'un çoğu zaman alıntılar yaptığı Hazlitt'in aykırı ve yadırgatıcı bir durumu yok pek: "Bir oda içindeki birliktelikten keyif alabilirim; ama dışarıda doğa yetiyor bana. Yalnız olduğumda asla daha fazla yalnız değilim. Aynı anda yürümenin ve konuşmanın bir zekâ kanıtı olmasını anlamıyorum. Kırda olduğum sırada orada büyüyen bitkiler gibi olmak istiyorum. Ben çitleri, siyah hayvan sürülerini eleştirenlerden değilim" (Hazlitt, 1994, 65). Bununla birlikte Hazlitt bazı özel bölgelerdeki uzun yürüyüşlerde birlikteliği küçümsemiyor. "Arabistan çöllerinde, yanında bir hemşehriniz ya da dostunuz olmazsa kendinizi boğuluyor gibi hissedebilirsiniz: kabul etmek gerekir ki Atina'yı ya da eski Roma'yı seyreden biri konuşmak ve duygularını ifade etmek zorundadır; ve inanıyorum ki piramitler, tek başına seyretme ve düşüncelere dalma konusunda muhteşem, eşsiz örneklerdir" (s.84). Paul Théroux da yalnızlığın korunması konusunda çok titizdir. "[Sıkıcı insanlara rastladığımda,] yürüyüşü sevdiğimi söylüyordum. Not tuttuğumdan ve bu notları kâğıda geçirmek amacıyla durmak zorunda olduğumdan tek başıma yürümekten başka seçeneklerim olmadığını söylemiyordum. Sadece yalnız olduğumda açık seçik düşünebiliyordum" (Théroux, 1986,100).

Laurie Lee İspanya gezisi sırasında, genç bir gezgin olan Romero'yla tanışır. Birlikte yürümeye başlarlar ama Lee kısa sürede, sürekli her şeyden yakınan, tembel ve geveze bir arkadaştan sıkılır. "Onunla birlikte olmaktan duyduğum zevk ancak üç gün sürdü, bu zevk sonra, birden bire gider gibi oldu ve müthiş bir sıkıntıya dönüştü. Artık yolun tek kralı gibi, düş gücümün özel olarak ilgilendiği bahçelerin büyük ve yapayalnız efendisi gibi göremiyordum kendimi. Kendimi yiyip bitirici bir yalnızlık keyfine bırakmıştım ve Romero'nun varlığı engelliyordu bu zevki" (Lee, 1994,172). Romero'nun asla vazgeçemeyeceği uyku düşkünlüğünden yararlanarak, uyuduğu sırada terk eder onu. "Yal-

nız başıma kalmak beni o kadar rahatlattı ki bir çırpıda tepelerde buldum kendimi". Günün geri kalan bölümünde, Romero, Laurie'nin peşine düşer ama yakalayamaz onu. Kendisini bu davranışından dolayı suçlu bulan ama bir daha böyle bir arkadaşlığa kesinlikle bulaşmak istemeyen Laurie genç gezginin çığlıklarına direnir ve kararından vazgeçmez. Son bir çağrıdan sonra, Romero ortadan kaybolur sonunda ve Laurie Lee'yi engelsiz bir özgürlüğün mutluluğu içinde bırakır. Jacques Lanzmann da tavrını belli etmiştir ve ara sıra bir grupla birlikte yürümek düşüncesi içinde olsa da kendisiyle birlikte yürümek isteyen herkesi vaz geçirtir bu fikrinden: "Yürüyüş sırasında çekilmez biri olurum. Kendime karşı da, başkalarına karşı da çok zor biriyimdir. Ne zaman arkadaşlarımla birlikte yürüyüşe çıksam, düşmanlarla dönmüşümdür yürüyüşten. On gün birisiyle birlikte yürümek, on yıl onunla birlikte yaşamak demektir. Kusurları ve de nitelikleri hızla dökülür. Yorgunluk, yılgınlık, topallama gibi şeyleri asla bağışlamam. Gecikmeye tahammülüm yoktur. Durmaya ve beklemeye de tahammülüm yoktur. Ne halleri varsa görsünler, ben de kendi işime bakayım. Beni seven peşimden gelir" (Lanzmann), 1985, 50). Ne mutlu herhangi bir noksanlığı ya da topallığı olmayan J. Lanzmann'a.

Normandiya ortamındaki Philippe Delerm'in tutumu ise çok daha farklıdır. Yollar konusundaki kitabının başında yazılara can veren fotoğrafları çeken arkadaşını över. "On yıl süren iki kişilik aylaklık... bu bir ayrıcalıktır. İnsanın sevdiği kadınla yolların sessizliğini paylaşması. Ben not tutuyordum, o fotoğraf çekiyordu. Rastlaşan bu bakışlardan daha sonra rahvan giden resimler ve sözcükler geçiyordu." (Delerm, 1997, 7). Toeppfer'e gelince grup yürüyüşlerinin (ama asla katılmaz bu yürüyüşlere) olası yararlarından birini hatırlatıyor: dayanışma: "Kalabalığa gelince, canlılık, değişik konuşmalar ve fikir alış verişi ama özellikle ve her şeyden önemlisi bir birliktelik, topluluk ruhu yani yardımlaşma, verimli rekabet, küçükleri, zayıfları, sakatlananları koru-

mak amacıyla tasarlanmış ya da anında kendiliğinden oluşan örgütlenme getirir" (Toeppfer, 1996, 147). Jacques Lanzmann için iyi bir okuma parçası işte.

Yaralar

Rimbaud *Enfance*'da (Çocukluk) şöyle der: "Cüce ağaçlar arasındaki büyük yolun yayasıyım; engellerin homurtusu adımlarımı kaplıyor. Batan güneşin melankolik, altın beyazlatıcılığını seyrediyorum uzun süre". Rimbaud on dokuz yaşından yirmi üç yaşına kadar Belçika, İngiltere, Almanya vb ülkeleri dolaşır. Charleville'den Milano'ya kadar, neredeyse bütün yolu yaya gider. Ama bu kaçışlar ve özgürlük yürüyüşleri, olgun yaşlarda, yerlerini yol açtıkları yorgunluk dolayısıyla daha ilginç ve daha ezici gezintilere bırakacaklardır. Rimbaud, "rüzgâr tabanlı adam" (Verlaine), "büyük gezgin" (Mallarmé), dizlerini kemiren kanseri Harar'daki öldürücü yürüyüşlere mal eder. Alain Borer, katırların ya da develerin, yaşamları boyunca Harar'dan kıyıya kadar sadece bir kez gidebildiklerini söylüyor. Bu hayvanlar o kadar güç harcıyorlardı ki yolda ölüyorlardı ya da gidecekleri yere vardıklarında çatlıyorlardı. Rimbaud bu mesafeyi olağanüstü elverişsiz koşullarda on beş kez yaya gidip gelmiştir (Borer, 1984, 224). Rimbaud "bir yaya olmak istiyordu ve başka hiçbir şey olmak istemiyordu", öldürücü yürüyüşler ve şiirlerinin önceden pek haber vermediği bir dünyayla gizli bir uzlaşma sonucu bir bacağını kaybetti.

Sadece bedenden yararlanan bir mesafenin çıplaklığı yürüyüşçüyü kırılganlaştırır tabiatıyla. Yaralar özellikle başlıca etkinlik aracı ayaklarda yoğunlaşır çünkü düşüncesiz yürüyüşçü, yürüyüşü fırsat bilerek tam yola çıkacağı sırada yeni yürüyüş ayakkabıları satın almış ve bunları mağazadan çıkınca hemen denememiştir. Ayakkabının sertliği kısa sürede yara ve şişik yapar

ayakta ve umulan zevki işkenceye dönüştürür. Yürüyüş etapları sağlık ocaklarında molalar haline gelir. Geçen yüzyılda, Kamçatka'ya kadar yürüyen Cochrane çok şanslıdır. Bir yol arkadaşının kendisine verdiği bir formülü her zaman övmüştür: "Yatmadan önce ayaklarımı alkol ve içyağı karışımı bir sıvıyla ovdum. Ertesi gün şişlikler kayboldu." (Cochrane, 1993,18). Yavaş yavaş ayakkabılar ayaklara alışır ya da ayaklar ayakkabılara. "Başlangıçta, çok topallamıştım ama ayak derilerim sertleşmişti ve artık uzun süre sıkıntı çekmeden yürüyebiliyordum" (Lee, 1994, 125). Genç Kazancakis, şaşırtıcı biçimde, bir tür gelecek sıkıntıların varsayımsal homeopatisi içinde, İtalya yollarında yürümekten aldığı keyifle öylesine alt üst olmuştur ki çok fazla rahatlık ve hafifliğin kendisini boğabileceğini düşünerek bir tür acı verici, düzenleyici önlem almak istemiştir: "Floransa'da o kadar mutluydum ki böyle bir mutluluğun insanın haklarının ötesine geçtiğini düşündüm, dolayısıyla acı çekmenin bir yolunu bulmalıydım. Çok dar bir çift ayakkabı satın aldım. Sabahları giyiyordum bu ayakkabıları, öylesine acı veriyorlardı ki bana yürüyemiyordum ve serçe gibi zıplıyordum. Her sabah, öğleye kadar mutsuzdum; ama öğleden sonra, o ayakkabıları değiştirip yürümeye çıktığımda çok mutlu oluyordum! Son derece hafif bir yürüyüş oluyordu, uçuyordum" (Kazancakis,1961,177).

Küçük olsun, büyük olsun, bütün yaralar yürüyüşçülerin günlük ekmeğidir. Eric Newby, *Petit tour dans l'Hindou Kouch*'da (Hindukuş'ta küçük bir gezinti) ayaklarının kan içinde kalmış olduğunu fark eder. Yakıcı güneş altında, üç saat süren yürüyüş sırasında hiçbir şey fark etmemiş, ancak istirahat anında görmüştür ayaklarının durumunu. Ayaklarının nasıl bu hale geldiğini anlamamıştır. "Ayakkabılarım sıkmıyordu, hatta bol geliyordu ayağıma. Aslında sorun bu ayakkabıların biraz sivri olmalarından kaynaklanıyordu -böyle sivri ayakkabılar giymenin nedeni de pek belli değildi... O dönemde İtalya'da bu ayakkabıların moda olması ya da tırmanışı kolaylaştırmaları... Ama kesin

olan şu ki, bu sivri ayakkabılar korkunç acı veriyordu bana" (Newby, 1992, 170). Newby, ayaklarının yürüyüş son bulmadan önce iyileşmeyeceğini bile bile, cesaretini toplayarak, tekrar yollara düşer, zaten kitabını bitirebilmesi de bu yürüyüşü sürdürmesine bağlıdır. Kendisinin de arkadaşının da "sadece sarhoş düşlerinde yürümüş olan bir seçkinler topluluğunun saflarını kalabalıklaştırmaya" (171) bir an bile tahammülleri yoktur. Önlerindeki güçlükler bitmiş değildir çünkü kısa süre sonra müthiş bir ishale yakalanırlar her ikisi de ve rehberlerinin alaycı bakışları altında düzenli biçimde, belirli aralıklarla yolun iki tarafında kaybolurlar.

Gerçekten de yürüme konusunda düşünce ve zihniyet yeterli değildir. Rahat ayakkabılar ve iyi bir sindirim sistemi şarttır yürüyüş için. Toepffer, o bildiğimiz sağduyusuyla şöyle diyor: "yürüyüşçü için ayakkabı her şeydir, şapka, bluz, keyif, neşe, cesaret sonra gelir" (Toepffer, 1996, 319). Victor Segalen ayaklardan kaynaklanabilecek sıkıntılara karşı en güçlü koruyucu ilacın sandal olduğunu söylüyor. "Sandal ayak tabanı ve bütün bedensel ağırlık için çok güçlü bir yardımcıdır, avuçtaki bastonun ellere ve bele yardımcı olması gibi... Açık arazide yürüyen yürüyüşçü için biricik ayakkabıdır. Giyilebilecek tek ayakkabıdır sonuç olarak: zemin ve ağır basan, kendini hissettiren beden arasında aracı[...]; sandal sayesinde ayak acımaz ve toprağın tadını çıkarır. Sandal içinde ayak, bütün öteki ayakkabıların tersine yayılır, çekilir ve parmaklarının dağılımını son derece işlevsel biçimde gerçekleştirir. Büyük parmak ayrı çalışır, ötekiler de yelpaze biçiminde dağılırlar" (Segalen, 1993, 58).

Uyumak

Saatler süren bir yürüyüşten sonra öğle ya da gece uykusu büyük bir mutluluktur. Yorgunluk çöker uzuvlara ve bu yorgunluk, bedeni kendini bırakmaya davet eder. Yol kenarında, bir yerde, tesadüfen uyumak gecenin ya da şafak vaktinin sürprizlerine, çevreden geçmekte olan hayvanlarla karşılaşmaya, rahatsızlığa ya da şaşırarak uyanmaya hazır olmayı gerektirir. İstirahat edilebilecek yer sayısı sınırsızdır: tarlalar, terk edilmiş kulübeler, terk edilmiş şatolar, mağaralar, kovuklar, plajlar, patikaların kenarları ya da oteller, sığınaklar, şantiyeler vb. Her yolcu gibi yürüyüşçü de güvenlik ve rahatlık arar. Laurie Lee, aile koruyuculuğundan kurtulduktan sonra yeni koşullarda geçirdiği ilk gecesini heyecanla anlatır. "Bir tarlaya girdim ve yere uzandım, gözlerimi parlayan yıldızlara diktim. Dünyanın kadife yumuşaklığı ve üstünde yattığım çimenin çekiciliği ve hoşluğu boğdular beni. Nihayet gecenin sisleri içinde uyudum. Hayatımda ilk kez ne yatağım ne de başımın üstünde bir çatı vardı." Hafif çiseleyen yağmurla gece yarısına doğru uyanır: "Gökyüzü kapkaraydı ve tek bir yıldız gözükmüyordu. İki inek gürültülü bir şekilde soluk alıp vererek bana bıkıyordu. O anın dehşeti hâlâ çıkmaz aklımdan... *Ama güneş doğar doğmaz, terk edilmişlik duygusundan* sıyrıldım. Kuşlar ötmeye başlamıştı ve sıcak otlardan duman tütüyordu." (Lee, 1994, 20).

Uyumak aynı zamanda estetik bir içe dalışın eşlik ettiği fiziksel bir haz duymadır. Açık havada, gece karanlığında uyku aynı zamanda felsefeye, yaşamın anlamıyla ilgili aylak düşünceye davettir. "Şafak vakti, bir tepenin yamacında uyanmak ve hiçbir sözcükle dile getiremeyeceğim bir dünyayı seyretmek, sessizce, belli bir proje olmadan ve benim için bütün anılardan arınmış bir yerde... işte özellikle bunun için gelmiştim buraya" (Lee, 1994, 69).

Orman ateşlerinin ve açık havada, yıldızların altındaki gecelerin anısı en sempatik otel odalarının anısını bile silip atar. P. Leigh Fermor, Orta Avrupa yürüyüşü sırasında şatolarda ve geceleri de ot yığınları üstünde, tarlalarda ya da kentlerde bankların üstünde yatma mutluluğunu yaşar. "Bu düzenin iyi yanı saman yataklardan tavanlıklı karyolalara geçme olanağı sunmasıdır. Sıcak keten çarşaflar ve örtüler içinde, odun kokuları, balmumu ve lavanta kokuları içinde kendimi çok rahat hissediyordum ama saatlerce uykusuz kalıyordum, artık bana yabancı olmayan ahırların, ambarların ve arabalıkların çekicilikleriyle kendimden geçerek karşılaştırdığım bütün bu mutlulukların özlemiyle doyuruyordum kendimi." (Leigh Fermor, 1991, 191). Ama Leigh Fermor zamanla pişmanlık duymaya başlar ve başlangıç dönemindeki romantizminden çok uzaklaşır: "Ben aslında kendim için bir göçebe, bir hacı, bir gezgin yaşamı uygun görmüştüm, hendeklerde, çukurlarda uyuyacak, ot yığınları üstünde uyuyacak, kuşların tüyleriyle dolu olacaktı her tarafım ama şatodan şatoya gidiyor, kristal kadehlerde nefis şaraplar içiyor, sigaramı serserilerle paylaşacağıma arşidüklerle birlikte bir metre boyunda çubuklar tüttürüyordum." (Leigh Fermor, 1992, 113). Gene de bu avantajları bırakmaz kesinlikle ama alışkanlık haline de getirmez.

Uzun bir süre önce, ilk kez Floransa'ya gittiğimde, özellikle duvarlarına tırmandığım inşaat halindeki bir binayı ve daha iyi bir yerde kalacak kadar param olmadığından beton üstünde geçirdiğim kötü bir geceyi hatırlıyorum. Üstüne üstlük erken kalkmam gerekmişti çünkü sabahın köründe işe başlayan işçilerle karşılaşmaktan korkuyordum. Tesadüfen bulunan barınaklar, kulübeler ya da sığınaklar genellikle gürültücü fareler ya da başka küçük kemirici hayvanlarla doludur; bunlar buraları uzun süredir mesken tutmuşlardır ya da yiyecek ararlar buralarda. Bu gibi yerlerde kalan gezgini endişeli bir uykusuzluk bekler. Ağaçlık bir yerin arkasındaki çayırda ya da uyku tulumunun

içinde uyuyan yürüyüşçü de pek iyi bir barınak bulmuş sayılmaz kendine: sık ağaçlardan gelen kuşkulu çıtırtılar duyar, yanı başında dallar çatırdar ve eğer alışık değilse, korkusunu yenebilmek için defalarca sıçrar yattığı yerden. Bu tür olaylarla ilgili çok anım vardır. Genellikle bir yerde sivri sinek varsa orada kesinlikle huzur bulamaz insan. Stevenson kendisinin diktiği bir uyku tulumunda yatar: "Bu uyku tulumu uzun bir rulo ya da sucuğu andırıyordu; dışı yağmura dayanıklı, yeşil bezle kaplanmıştı, içi ise mavi renkliydi ve koyun tüyüyle kaplanmıştı. Bir valiz gibi rahat ve kullanışlı, yatak gibi sıcak ve kuruydu. İçinde dönebilme lüksüne de sahiptiniz bu yatakta. Gerektiğinde iki kişi de sığabiliyordu bu yatağa. Boynuma kadar gömülebiliyordum bu yatağın içinde [...]. Şiddetli yağmur yağdığında su geçirmez pardösüm, üç taş ve eğik bir dalla küçük bir çadır kuruyordum" (Stevenson, 1978, 36-37).

Bashô her zaman o kadar şanslı değildir. Bir sıcak su kaynağında nefis bir banyoyla başlamasına rağmen korkunç geçen bir geceyi anlatır. "Barınak olarak ancak sefil bir kulübe bulabildim; çıplak zeminde de sadece bir hasır vardı. Lamba olmadığından, bacadan gelen ışıktan yararlanarak kendime bir yatak hazırladım. Gece çok şimşek çaktı ve çok yağmur yağdı, yattığım yerin tam üstünden yağmur sızıyordu içeri; sinekler ve bitler çok rahatsız ediyordu ve uyuyamadım. Kronik ağrılarım başladı ve artık bedenimin iflas ettiğini sandım" (Bashô, 1988, 80). Tehlikeli bir kanyonda aniden fırtınaya ve karanlığa yakalanan E. Abbey fazla derin olmayan bir mağaraya sığınmak zorunda kalır. Kendisinden önce o mağaraya sığınmış çeşitli hayvanların dışkılarını görür orada. Bir ateş yakar ve boşuna yağmurun dinmesini bekler. "Vahşi hayvan ininde yattım, kolum, başımı koyacağım yastık oldu ve bütün gece ıslaklık, soğuk, yorgunluk, açlık acı verdi bana. Çok mutsuzdum. Kapalı bir yerde kalmış olduğumdan kâbuslar gördüm. O gece hayatımın en mutlu gecelerinden birini yaşadım" (Abbey, 1995, 293). Aynaroz dağında yürürken, yöre-

nin inançlarının ve ihtişamının etkisinde kalan ve oradaki birkaç haftalık deneyiminden güç alan Jacques Lacarrière kaldığı manastırlardaki hücrelerin birbirlerinden çok uzak olmalarının kendisini dehşete düşürdüğünü anlatır. Bu olaydan sonra ruhların gürültü patırtısından kaynaklanan kargaşadan uzak ve rahat bir gece geçirebilmek için manastır görevlilerinden "sakin, içinde şeytan olmayan bir hücre" istemek alışkanlığı edinmiştir (Lacarrière, 1988, 71).

Koşullara ve mevsimlere göre, uyanma, köpek havlamalarıyla, ancak bir patikanın dönemecinde yürüyüşçüyü fark ettikten sonra bağırmaktan vaz geçen bir köylünün güttüğü inek ya da koyun sürüsünün geçişiyle, işçilerin şantiyeye sabah erken saatte gelmeleriyle olur. Bir gün, Yunanistan'daki bir kumsalda, şafak vakti teknesini temizlemeye gelen sahibini hesaba katmamış olan gezgini uyandıran, bu balıkçı teknesinin gövdesine düzenli biçimde vuran fırça darbeleri olmuştur... Yakınlardaki bir çiftlikten gelen horoz sesleri ya da çevrede kendisinden başka kimsenin olmadığını sanan ve ısınmak için sahte bir utangaçlık göstermeden prova yapan bir köylünün sesiyle uyanılır... Bir ceviz ağacının dallarında uçuşan kuşların gürültü patırtısı uyandırabilir... Şafak vakti, herhangi bir sınırın yakınlarında, karşılarında acemi bir kaçakçı gördüklerini sanan ve kuşkuyla bakan gümrükçülerin karşısında ani bir uyanış... Bir tarlanın ortasında, güneşin epeyce yükseldiği bir saatte unutkan bir uykucu bulduklarını sanan çocukların gülüşleri arasında uyanma... Geçen arabalar, müziklerini köye boşaltan oto radyolarının gürültüsü, bir çim biçme makinesinin gürültüsü, ormanda çalışmaya başlayan oduncuların mekanik testerelerinin çığlıkları arasında uyunmak çok daha acıdır. Nostalji kokan uyanmalar daha tatlıdır, kiliselerin çanları henüz uyanamayan yürüyüşçünün kulaklarına vaktin geç olduğunu anlatır. Çiye, buzlu ya da yakıcı gecelere batmış, düşlerle, sivrisineklerle, yağmurla ya da korkuyla dolu, korkunç geceler yüzünden ne olduğu belli olmayan uyanmalar vardır, bu

ıssız yerlerde yakından duyulan ve endişe verici bir sesle, karanlığa rağmen uzaklardan gelen bir tüfek sesiyle dolu geceler vardır. Mehtapsız geceler ve gecesiz mehtaplar.

Sessizlik

Yürüyüş sessizliğin geçişi ve geçici sessizliğin hazzıdır çünkü otobanların kenarlarında ya da hatta küçük bir şose kenarında dolaşan birinin ruhsal durumu ya da duyduğu müthiş keyif pek anlaşılmaz. Yürüyüşçü özellikle arabaların gürültüsünden ya da motorlu araçların radyolarının kafa şişirmesinden kaçmak için kırlara açılır. Dünyaya kulak verir o. "Havada çok ince bir müzik sesi var, rüzgârla çalan arpların çıkardığı sese benzeyen bir ses bu. Havanın çok yüksek katmanlarındaki uzak tonozların altında çınlayan kornoların sesini dinliyorum... Gökyüzünden gelip kulaklarımızda ölen bir müzik bu... Her ses derin bir kendini dinlemeden çıkıyor sanki... doğa bir karakter ve zekâya sahip olmuş adeta... Ağaçlardaki rüzgârın sesinde yüreğim titriyor. Ben ki, hayatta daha dün son derece düzensiz biriydim, bu gürültüler arasında ansızın gücümü ve maneviyatımı kazanıyorum" (Thoreau, 1981,67-69). Sesler sessizliğin ortasında akıyorlar ve düzenini bozmuyorlar bu sessizliğin. Hatta bazen bu sessizliğin varlığını kanıtlıyorlar ve bir yerin daha önce fark edilmemiş sessel niteliğine dikkat çekiyorlar. Sessizlik bir anlam modalitesi, bireyi yakalayan bir duygudur (Le Breton, 1997). Dünyanın mırıltısı hiç kesilmese ve sadece saatlerin, günlerin ve mevsimlerin keyfine göre farklı varyasyonlar gösterse de bazı yerler bir sessizlik yaklaşımı duygusu uyandırırlar gene de: taşlar arasında yol açan bir kaynak, zifiri karanlıkta bir gece kuşu çığlığı, bir gölde zıplayan sazan balığı, karanlık bastırırken çalan kilise çanı, ayaklar altında çıtırdayan kar, güneşin altında çıtırdayan çam kozalağı sessizliğe bir yoğunluk katarlar. Bu çok ince işaretler yerden

gelen huzur duygusunu belirginleştirirler. Bunlar sessizliğin yaratımlarıdır; bir kusur değildir bu, burada dünyayı seyretmek hiçbir parazit, hiçbir gürültüyle bozulmaz. "Ruhumuzun sessizliği iyice dinleyebilmesi için susan bir şeye ihtiyacı var galiba" (Bachelard, 1942, 258).

Sessizlik bir yerin imzası gibi ses çıkarır, varlığı mekânla iç içe geçmiş olan ve sürekli dikkat çeken, neredeyse dokunulabilir olan bir tözdür. Albert Camus, Cemile harabelerinde dolaştığı sırada şu gözlemde bulunmuştur: "çok ağır ve çatlaksız bir sessizlik, bir terazinin dengesi gibi bir şey. Kuş cıvıltıları, üç delikli flütün boğuk sesi, keçilerin ayak sesleri, gökyüzünden gelen mırıltılar, bu yerlerin sessizliğini ve hüznünü oluşturan bir yığın gürültü" (Camus, 1959, 25). Ve manzara üstündeki yakıcı güneşten doğan ağır kurşun örtü: "Kalın ve sessiz, sıcağın titremeleriyle yükselmiş, en cılız bir esinti yokluğunda, toz sandallarıma giriyor, kırağı gibi dudaklarıma ve kirpiklerime yapışıyordu, yol kenarındaki gelinciklerin ateşli kesitleri içine düşsel, beyaz bir kar gibi düşüyordu. Buğdayın kuru titremesi dışında, bütün çevrem sessizlik ve kör bir uyuşuklukla doluydu" (Lee, 1994,84). Sessizliği oluşturan seslerin kaybolması değil, dinlemenin niteliği, mekâna can veren hafif yaşamın vuruşlarıdır. "Köylerden ayrılıp, ormanlara yaklaştığımda, Ay'a doğru uluyan köpekleri dinlemek ve bir av peşinde olup olmadıklarını anlamak için kulak kesilirim. Diana gecenin içinde değilse, gece nedir? Diana'yı, Tanrıçayı dinliyorum. Sessizlik yankılanıyor; müzikli, alıp götürüyor beni. Kavranabilir sessizliğin gecesi! Duyulmayanı dinliyorum" (Thoreau, 1981, 115).

Gürültülü kent yaşamına karşı, sessizlik, gürültüsüzlük gibi, teknikten hâlâ korunmuş bir ufuk, modernliğin yutmadığı, yararlanılmayan bir bölge gibi ya da tersine bilinçli bir şekilde birikmiş bir sessizlik gibi kabul ettiği bir yer şeklinde sunar kendini. Dünya sürekli, kullanımı kişisel ya da kolektif yaşama eşlik eden teknik araçlarla çınlar. Modernlik gürültünün egemenliği-

dir, her zaman, bir yerlerde çalan bir cep telefonu vardır. Toplumlarımızın tanıdığı tek sessizlik geçici arızalardan, makinelerin yokluğundan, ulaşımın durmasından kaynaklanan sessizliktir. Bir içselliğin ortaya çıkmasından çok tekniğin durmasıdır. Kimi zaman, sessizliğin ulaşılabilir olması, maddi ve geçici duyulur bir varlığa sahip olabilmesi için sürekli bir gürültünün durması, motorlu su pompasının ya da arabanın durması yeterlidir.

E. Abbey, kavurucu bir sıcakta, Utah'ta, doğal bir park alanında, geçit vermeyen bir bölge kabul edilen Rainbow Bridge'e doğru yürümektedir. Bitkin düşer, bir ara bir yalıyarın korunaklı bir yerinde durur ve testisinden su içer. En küçük bir rüzgâr esintisini, hiçbir hayvan hareketinin sesini, hiçbir kuş cıvıltısını, uzun süre izlediği ırmakların düzenli ve serinletici sesini bile kırmayan kanyonun sessizliğini dinler. "Çoğu insanın ıssız bir çölde hissettikleri korkuyu, onları, anlayamadıkları şeylere egemen olmaya, değiştirmeye ya da yok etmeye, yabanılı ve insan öncesini insani boyutlara indirgemeye iten bilinçdışı korkuyu sadece, bir an, sessizlikte anlıyorum. Özellikle de insanlık öncesi döneme, tehlike ya da düşmanlıkla değil daha kötü bir şeyle, korkunç kayıtsızlığıyla korkutan öteki dünyaya doğrudan doğruya meydan okumayı..." (Abbey, 1995, 273-274).

Dolpo'da yürüyen P. Mathiessen ve arkadaşı o bölgeye gideli beri içinde yüzdükleri sessizliği birden bire kavrarlar. 'Düşünebiliyor musunuz, eylül ayından beri hiçbir motor sesi duymadık, uzaklardan da olsa bir motor sesi gelmiyor'dedi G.S. Doğru bu. Bu yaşlı dağlardan hiç uçak geçmiyor. Başka bir yüzyılda macera aramaya çıktık biz" (Mathiessen,1983,110). Sessizlik teknikten daha eski bir yaşâma gönderiyor bizi, motorsuz, arabasız, uçaksız bir dünyaya, başka bir devirle tehdit edilen arkeolojik bir kalıntıya gönderiyor. Ve dönüş yürüyüşü zor ve acılı oluyor çünkü aylarca süren iç barıştan sonra gürültüye doğru bir ilerlemedir bu. "Öğleden sonra, Bheri tepelerinde dolaşırken, bir haftalık zen inzivasından ve sessizliğinden sonra çok konuşma-

mak, ani hareketler yapmamak gerektiğini hatırladım... Ani bir ruhsal sarsıntıya maruz kalmamak için bu kabuktan yavaş yavaş çıkmak önemlidir, henüz ıslak olan kanatların, güneşte, bir kelebek gibi, huzur ve sükûn içinde kurutulması gerekir" (s.321) Çevre insanın sadece gördüklerinden değil, işittiklerinden de oluşur. Sessizliğin hüküm sürdüğü bir evren, dünya içinde özel bir boyut açar. Büyük bir sükûnetin, gürültüsüzlüğün (kimi zaman bitmez tükenmez köpek havlamaları dışında) egemen olduğu aylardan sonra, koşmamak gerekir, vadiye doğru yavaş yavaş yürümeli, acele etmeden, saatlerin bizi alıp gitmesine izin vermeliyiz. Derinlere dalan dalgıç gibi, sessizlik içinde yüzmeye devam eden gezgin de toplumsal yaşamın gürültü patırtısına sertçe çarpmamak için yavaş yavaş alıştırır kendini.

Bu koşullarda sessizlik arayışı, içine kapanmanın tersine, uygun bir ortamda ben'in dağılmasına çağıran sakin, huzurlu, sesli bir evrenin ustalıklı bir biçimde aranmasıdır. Yürüyüşçü bu dinginlikten, duyduğu, paylaştığı bir sözden yararlanmak için kestirme yollara sapar. Sessizlik, amansız düşmanı, sadece gürültü olan manevi bir madendir, bir anlam modalitesi ifade eder, bireyin duyduğunu yorumlamasıdır ve insanın dünyayla yeniden ilişki kurabilmesi için içine kapanmasının bir yoludur. Ama kimi zaman, bilinen yollardan ya da kent dedikodularından uzakta, onu arama, gönüllü bir girişimle yakalama çabası göstermek gerekir.

Bir manzaranın güzelliğiyle birleşen sessizlik insanı kendine götüren bir yoldur. İnsana yerini bulma, ekmeğini kazanma olanağı veren bir geçidin açıldığı zamanın durma anı. Dünyanın hay huyuna ve gündelik yaşamın kaygılarına dönmeden önce düşünce ve iç güç biriktirme. Yaşamın çeşitli anlarında, köye ya da manastıra, çöle ya da ormana veya bahçeye, parka giderek tadılan sessizlik kent uygarlığına dalışın gerçek ve mecazi anlamdaki gürültüsüyle buluşmadan önce bir kaynaklara dönüş, bir dinlenme dönemidir. Böylelikle sessizlik keskin bir yaşama

duygusu verir. Bir durum saptaması yapmayı, yer belirleme, bir iç birlik sağlama, zor bir kararı uygulamada ilk adımı atmayı sağlayan bir vazgeçme anıdır.

Sessizlik insanın açık seçik biçimde görmesini sağlar, insanın mücadele ettiği alanı bu mücadeleye hazır hale getirir. Dikkatli bir gezgin, dikkatli bir dinlemeyle farklı çevrelere girer, her an sessizliğin yoğunluğunu dolduran başka sesli evrenlere dalar. İşitmenin derinleşmesi değil, sessizliğin algılanmasına bağlı bir anlam olan yeni bir anlam keşfeder. İnsan, yeterli keskinlikte bir işitme duyusuna sahipse, büyüyen otun, ağaçların doruklarında açılan çiçeklerin, olgunlaşan ayıüzümlerinin ve yavaşça yükselen özsuyun çıkardıkları sesleri bile duyar. Genellikle etkinliğin gürültü ve aciliyetinin üstünü örttüğü zamanın hafifçe titremesini yeniden hisseder. Sessizlik mevsimliktir. Bizim bölgemizde, ocak ayında karlarla kaplı bir tarlada ya da ağustos ayında, yığınla böceğin gürültüsü içinde güneşin yaktığı çiçeklerin ve otların fışkırması aynı değildir. Aynı manzara içinde sessizlik bir günden bir güne değişir.

Bazı yerler yabancı bir sesin ya da geveze bir sesin kırılmasını imkânsız kılarlar, böyle yerlerde insanın hassas müdahalesine teslim olmayan kırılgan bir dengeyi kırma korkusuyla yürünür. Sadece içe dalma eşdeğerdir bu durumla. Ormanda, çölde, dağda ya da denizde, sessizlik bazen dünyaya öylesine güçlü biçimde nüfuz eder ki öteki duyular geçersiz ya da gereksiz veya yararsız duruma düşebilir. Söz anın gücünü ya da yerlerin ihtişamını anlatamaz. Kazancakis Aynaroz dağında, Karyes'e giden taşlı yolda bir arkadaşıyla birlikte yürümektedir. "Sanki çok büyük bir kiliseye girmiştik: deniz, kestane ormanları, dağlar ve bunların üstünde, kubbe niyetine gökyüzü. Arkadaşıma döndüm -'Niçin konuşmuyoruz?' dedim, sıkıntı vermeye başlayan sessizliği bozmak amacıyla . 'Konuşuyoruz' diye karşılık verdi arkadaşım, hafifçe omzuma dokunarak, 'Konuşuyoruz ama meleklerin diliyle, sessizlikle konuşuyoruz'. Ve birden bire, çok kızmış gibi:

'Ne konuşalım istiyorsun? Her şeyin ne kadar güzel olduğunu, yüreğimizin kanatları olduğunu ve uçmak istediğini, Cennete giden yolda olduğumuzu mu? Laf, laf! Sus'" (Kazancakis,1961, 189-190).

Paylaşılan yalnızlık bir suç ortaklığı figürüdür, mekânın dinginliğine dalmayı uzatır. Konuşma sekteye uğratmak istediği ayrılığı yeniden getirir ama tam anlamıyla başaramaz. İçe dalma yol açtığı dikkat durumuyla dağıttığı bir söze çarpar. Diyalog bu durumda manzaradan kopma, *genius loci*'ye sadakatsizlik, toplumsal normları tatmin ve kendini rahatlatmanın ya da başkasını rahatsız etme riski taşıyan mutlu bir yalnızlıktan çıkmanın klasik yoludur (Le Breton, 1997). O zaman heyecan basmakalıp sözlerle ifade edilir ama aynı hareket içinde kaybolur bu heyecan. Dünyayla birleşme duygusu, her türlü sınırın yok olması son derece önemsiz bir gevezeliğe bağlı mahrem bir kutsallıkla süslenir. Zamanın son derece kırılgan vazosunu kırmamak için susmayı bilmek gerekir.

Şarkı söylemek

Birçok yürüyüşçü kendilerini yalnız ya da güvenli hissettiklerinde hatırladıkları klasik aylak adam nakaratlarını ya da halk türkülerini söylerler. Büyük çabalar harcadıktan sonra hedeflediği bir yere varan E. Abbey *Sevinç Ezgisi*'ni söyler. Jean-Claude Bourlès ve arkadaşı ise şiirler okurlar (Bourlès, 1995, 84) ve yürürken Apollinaire ya da René-Guy Cadou'nun ritimlerini tutturabilmek amacıyla karşılıklı olarak anılarını anlatırlar birbirlerine. Şiir ya da şarkı yolun zorluklarını ortadan kaldırır, kat edilen alanla gizli bir yakınlık kurarlar. Şarkı söylemek başka insanlara ya da manzaraya, ağaçlara, ineklere hitap edildiğinde toplumsal eylemdir, ittifakı, orada bulunmayı yüceltir. Compostela ya da Roma yolundaki eski hacılar (tek başlarına ya da grup halinde)

kendilerine moral vermek ya da gurbet hüznünü dağıtmak için memleket türküleri ya da dinsel ezgiler söylerlerdi. Şarkı yürüyüş arkadaşıdır, zihinsel bir dengeleyicidir. Gezgin alışkanlıklardan kopar, saygısız bakışlardan uzaktır, yalnız ya da arkadaşlarıyla birlikteyken gülünç duruma düşmekten ya da terbiyesiz biri gibi tanınmaktan korkmadan bütün fantezilerini döker. Yabancı biri, gelip geçen biri, yerleşik düzende yaşayan birinin saygınlık imajı kaygısından kurtarmıştır kendisini.

Yürümek fantezi, en azından yalnızlıkta tavır özgürlüğü getirir. Çünkü patikada avazı çıktığı kadar bağırarak ve açık saçık şarkılar söyleyerek şen şakrak giden yürüyüşçü her zaman kendisi gibi yalnız yürüyen başkalarına ya da sessiz sedasız evine dönen bir çiftçiye rastlama ve kendisini biraz aptal bulma riski içindedir. Stevenson'u dinleyelim: "kızıl sakallı yetişkin bir insan olmasına rağmen yürürken bir çocuk gibi zıpladığından düşkünler yurdundan kaçmış bir deli gibi tutuklanan gezgin. Size çok şaşıracağınız bir şey söyleyeyim: birçok bilge ve önemli insan *yürürken şarkı söylediklerinde*, çok kötü şarkı söylediklerini ve bir dönemeçte beklenmedik bir köylüye rastladıklarında kıpkırmızı kesildiklerini itiraf etmişlerdir bana" (Stevenson, 1978, 181). Yürüme tutkunu olan Rousseau *İtiraflar'* da (Les Confessions) açık havada güzel bir uyku çektikten sonra, aç karnına, bülbül sesleri arasında, cebinde kalan çok az parayla kendisine büyük bir ziyafet çekme düşleri içende kente doğru yürüyüşünü anlatır. Çevrede kimsenin bulunmadığını sanarak Stuck'tan bir kantat söylemeye başlar. "Kendimi yürümeye ve şarkıya kaptırmışken, arkamda birinin bulunduğunu fark ettim; döndüm, peşimden gelen ve beni zevkle dinler gibi gözüken biriydi bu. Yanıma yaklaştı, selam verdi, müzikten anlayıp anlamadığımı sordu. Biraz anladığımı, çok fazla dinlediğimi söyledim" (Rousseau, 1972, 259). Ve Rousseau günlerce sürecek bir nota kopya etme işi yapar. P. Leigh Fermor'un orta Avrupa gezisi şarkılarla geçer: kimi zaman Alman kabarelerinde nazi şar-

kıları, kimi zaman Macar ve Romen halk şarkıları. Yazdıklarından anladığımıza göre insanlar sürekli şarkı söylerler, şarkı kültürü devrin insanlarının gündelik yaşamının içindedir. Kimi gezginler için şarkı, değneğin sesli eşdeğeridir, yürümek için uyarıcı bir işlevi vardır ve bir yerlerin doğası bağlamında bir yakınlık, övgü işaretidir.

Uzun hareketsiz yürüyüşler

Bir yürüyüş kimi zaman, zamandan başka istikameti olmayan sonsuz bir etkinliktir. Gözleri görmeyen biri, engelsiz olduğunu bildiği daire biçiminde bir yolu sürekli kat eder, ayaklarını unutmadığının farkındadır, dünyayı, kokuları, esen rüzgârı hatırlar, ama alışkanlıklarının dışına çıkmaya cesaret edemez. Sadece akıp giden zamana ve nihayet bütün yürüyüşlerin sonu olan ölüme doğru yavaş yavaş ilerlemeye meydan okumaktan başka bir şey değildir yürümek ve hiçbir yere varmamak üzere gerçekleştirilen amaçsız bir etkinliktir. Otların istila ettiği bahçesinde yavaş yavaş bir patika oluşur ve buradaki ayak izleri o kadar derindir ki binlerce gezgin geçmiştir oradan sanki. Başka yerlerde mahkûmlar ince hesaplara dalarak hücrelerini arşınlarlar durmadan. Adımlarının uzunluğunu hesaplayarak, düşsel bir mekânda gerçek yürüyüşlerinin bir haritasını çizerler. Bugün altı saat yürümüşler ve otuz kilometre kat etmişlerdir. Sözgelimi Mans'dan Loué'ye, Tours'dan Saumur'e (Loire kıyısından) ya da Floransa'dan Fiesole tepelerine gitmişlerdir. Hücrelerinden ayrılmadan dünyanın çevresini dolaşmak için ne kadar zaman gerekecektir onlara? Birkaç yıl hiç kuşkusuz. Daha sonra dağlara kar yağarken soğuktan üşüneceğini ya da Atlantik kıyısındaki güzel bir plajda, yazın güzel bir deniz banyosuyla keyiflenmeyi ihmal etmeden, mevsimleri hatırlayarak güzergâhı değiştirmek, yeniden çöller aşmak, boğazlardan geçmek, denizlerin kıyılarından git-

mek, şaşırmadan ormanlardan geçmek amacıyla ters yönde yeniden başlamak gerekir.

Piemonte ordusunun genç subaylarından Xavier de Maistre üstlerinin emirlerine rağmen düello eder. Yaklaşık kırk gün süreyle odasına hapsedilir. Gezi ve düşünme alanına dönüştürülen tecrit yerinde küçük ama uzun süreli bir yolculuğa başlar. Başka birtakım insanların kıskançlığından ve yol kaygılarından korunmuş bir halde, hikâyesinin daha ilk satırlarından başlayarak o güzergâhın verdiği keyfi ve bu keyfi kaleme almak amacıyla verdiği dürtüyü anlatır. Sayısız yarar vardır bu işte. Gerçekten de hastalara bile son derece uygun bir yürüyüştür bu çünkü yatakları yürüdükleri yerden uzak değildir ve üşütmekten korkmazlar; yoksullar için de elverişlidir çünkü hiç para harcamayacaklardır; ve hatta tembellere de çok uygundur çünkü her şey bir yana, kimse onların istirahat sürelerini hesaplamayacaktır. Alan dar gibi gözükebilir ama güzergâh çok sayıda alternatif sunar. Oda "duvarın hemen dibinden atılan adımlarla otuz altı adım uzunluğunda kare şeklinde bir alandır. Ama ben yürüyüş sırasında daha fazla adım atacağım; çünkü genellikle boyuna ve enine yürüyeceğim ya da kural ve yönteme uymadan yanlamasına yürüyeceğim. Hatta zigzag yapacağım ve eğer gerekirse geometrideki tüm çizgileri çizeceğim yürürken" (de Maistre, 1915, 31). Bütün beklentilere karşın güzergâhta bazı olaylar ortaya çıkabilir ve zavallı adam iskemleden düşerek sakatlanır. Yolun sonuna gidebilecek kadar zamanı yoktur. Ceza kalkar. Xavier de Maistre yaşadığı deneyim dolayısıyla mutludur, zindancılara iyi bir oyun oynamıştır. "Bana bir kentte, bir köprüde dolaşmayı yasakladılar; ama bir dünya bıraktılar: sonsuz ve uçsuz bucaksız bir evren emrimdedir" (94). Bitmez tükenmez deneyimler yaşamıştır bu bağlamda. "Cook'un seyahatleri ve yol arkadaşları doktor Bank ve doktor Solander'in gözlemleri benim sadece bu yerdeki maceralarımla karşılaştırıldığında hiç kalır" (79). Okuyucuya kendisini örnek almalarını önerir ve dünyaya yeni bir seyahat biçimi getir-

miş olmakla övünür. Sonuç olarak bir yürüyüş kaçınılmaz biçimde geniş bir coğrafyanın tutsağı değildir, o kısıtlı bir yerle de tatmin olur çünkü bakışın niteliği önemlidir her şeyden önce. En azından evinde kalmak zorunda olan yürüyüşçü buna inanmayı deneyebilir ve böylelikle bir hareketsizlik sandığı ve gerçekliğin bir hilesinden başka bir şey olmayan şeyi yeniden canlandırabilir; ona düşen de zihnini orada saçmalarken bırakarak kaçabilmek için tersinden almaktır bu gerçeklik hilesini.

Dünyaya açılma

Yürüyüş güzel bir yaşam imajı sunar ve asla bitmemiştir bu imaj çünkü durmaksızın dengesiz olanla alay eder. Yürüyüşçü düşmemek için mutlaka daha önceki hareketi düzenli bir ritimle yok sayan bir hareketle uzlaşmak zorundadır. Düşme belirtisi istikrarsız ve tehlikeli durum her adımda hissedilir. Tek kelimeyle, iyi yürümek ancak, her türlü aceleciliğin ya da ağır hareketin bir kopmaya yol açacağını bilerek, adımların uydurulmasıyla mümkün olabilir. Yürüyüş alçakgönüllülüğe ve anın acımasızca yakalamasına davet eden dünyaya bir açılmadır. Aylaklık ve merak etiği, yürümeyi şahsiyet oluşumunun, beden aracılığıyla öğrenmenin ve yaşamın tüm duyularının ideal bir aracı yapar. Margaret Mead, James Baldwin'le ırkçılık konusunda bir tartışma sırasında, şaka yollu gemi ve otomobilin icadına çok üzüldüğünü söyler. Eğer insanlar, seyahat etmek için ayaklarından başka araçlara sahip olmasalardı yaşamları boyunca çok uzaklara gidemezlerdi. Yürüyüşçünün kırılganlığı fetih ya da küçümsemeden çok temkinli olmaya ya da ötekine açılmaya iter. Kesin olan şu ki yürüyen insan genellikle otomobil kullanan ya da trene veya uçağa binen biri gibi kibirli olmaz çünkü attığı her adımda dünyanın acımasızlığını ve yolda rastladığı insanlarla dostça uzlaşma gerekliliğini hissederek asla insan olduğunu unutmaz.

Yürümek benmerkezcilikten uzaklaştırır ve insanı kırılganlığına ve gücüne götüren sınırlar içinde dünyayı yeniler. Olağanüstü bir antropolojik etkinliktir çünkü insanda sürekli anlama, dünyanın yapısı içinde yerini bulma, başkalarıyla olan bağını sorgulama kaygısı uyandırır. Yürüyüşçü çoğu zaman dolaştığı yerler üstüne bilgi edinir, amatör bir etnolog gibi bahçe sanatındaki, pencerelerdeki, evlerin mimarisindeki ayrıntıları, mutfağı, insanların konukseverliğini, dillerdeki farklılıkları ya da bir bölgeden ötekine köpeklerin durumunu inceler. Bitki örtüsü içinde, hayvanların, bitkilerin, ağaçların varlığını gösteren işaretleri arayan biri gibi bir belirtiler ormanında ilerler. Julien Gracq'a, bir çam kozalağının yanına düşmesinin ne anlam ifade ettiğini anlayabilmesi için, keskin bir orman bilgisi gerekir. "Çok az gezginin dikkatini çekmiştir bu muhtemelen ama çamlarla on yıllık yakınlığım sonucu kulaklarını dikiyorum hemen: içinde özsu bulunan bir çam kozalağı kendiliğinden düşmez, kuru bir çam kozalağı sert bir etki yapmaz düştüğünde" (Gracq, 1992, 119). Önemli bir sıyrık, yürüttüğü mantığı güçlendirir, sabırla, bıkmadan, usanmadan arayarak yarı yarıya gizlenmiş bir sincabın kuyruğunun ucunu ya da yüzünün bir parçasını bulur. Yürüyüş, her seferinde, yol üstündeki sıradan şeylerin romanını anlatan ve yerlerin belleğiyle, madeni levhalar, yıkıntılar ya da heykellerin dağıttığı kolektif anmalarla karşılaşan uçsuz bucaksız bir kütüphanedir. Yürüyüş manzaraların ve sözcüklerin geçişidir.

Uzun süre, bazı pedagojik anlayışlara göre, yürüyüşün erdemleri bireyin oluşumuna entegre olmuştur. Yirminci yüzyılın gençlik hareketleri gibi (İzcilik, Wandervögel, vb). Fransa'da Birinci Dünya Savaşı öncesinde milyonlarca öğrencinin vazgeçemedikleri yol arkadaşı *Tour de la France par deux enfants*'ın (İki çocuğun Fransa seyahati) konusu da budur zaten. Yazarı G. Bruno yapıta yazdığı kısa önsözde Lorrain'li iki küçüğün Fransa seyahati aracılığıyla, öğrencilere, pratik yaşama bir açılma, uygar bir eğitim, sanayi ve ticaret eğitimine, tarıma bir başlangıç

ve "büyük adamlar"ın yaşamı üstüne bilgi vermeyi amaçladığını söyler. Yürürken, iyi yurttaş, iyi vatandaş olmak diye bir şey söz konusudur ve önlüklü öğrenciler için söz konusu olan, 1870 savaşının talihsiz olayları yüzünden yollara dökülmüş bu gezginlerle özdeşleşmek ve özellikle de Prusya'nın ilhak ettiği Alsace ve Lorraine'in kaderini unutmamaktır (Bruno, 1917, 4).

XIX. yüzyıl gezginleri Fransa Turu'nu, omuzlarında, bir sopanın ucuna bağladıkları bir torbayla yürüyerek gerçekleştirirler (Guedez, 1975, 140 ve *devamı*). Gezgin kendisine, meslek örgütlerinin seçtiği hanlarda birkaç gün ya da birkaç ay barınacağı bir yer bulmayı becerir. Hancı kadın, daha sonra mesleğinde ustalaşmasını sağlayacak yerel teknikler konusundaki bilgilerini derinleştiren çırağa göz kulak olur. O dönemde Fransa turu beş-on yıl arası bir sürede tamamlanmaktadır. Çırak bir kentte, ortalama, yaklaşık altı ay kalır ve daha sonra torbasını sırtlanarak bir sonraki etabı yürümeye başlar. Bazıları sınırları aşar ve Avrupa'nın başka bölgelerinde dolaşırlar. Sadece meslek alıştırmalarını derinleştirmek söz konusu değildir. Bu tur aynı zamanda insanı oluşturmayı, onu bölgelerin karmaşıklığı ve farklılığıyla tanıştırmayı amaçlar ve yürüyüşçüye kendi bedeni aracılığıyla dünyanın duyumsallığını ve anlamını öğretir. Uzun bir seyahat riti olan bu tur yeni bir insan doğurmuştur: eski gençliğinden sıyrılmış, döndüğünde kendi dükkânını açabilen ve aile kurabilen insan.

Yürüyüş, daha sıradan ve alışılmış ulaşım biçimlerinin kopması, bu biçimlerin empoze ettiği yolun farklılığıyla sadece kendini ve ötekini tanıma süreci değil, bilgilerin de değişmesidir, yürüyüş kaygıları da yok eder, yorgunluğun yol boyunca ağırlaştırdığı coşku ve heyecanı da uyarır. Kimi zaman, çok usta ve yetenekli zen okçusunun, kendi dışındaki bir hedefe nişan almaktan çok onunla özdeşleşmesi gibi, bir kendinden geçme haline, eylemde kendini unutmaya yaklaşır yürüme etkinliği. Yürüyüş, duyuları, rutin alıştırmalardan kurtararak, dünyaya bakışının dö-

nüşümüne uygun kılar.

Düşünce geliştirmek için özellikle elverişli bir andır. Sokrates ve öğrencilerinin bilgelik dolu yürüyüşlerini unutmayalım: bu yürüyüşler sırasında, yoldan geçen öteki muhataplarla zorunlu rastlaşma ve konuşmadan, adımların ritmiyle aylaklık ederken gelişen akıl yürütmelerden çok önemli dersler çıkarılmıştır. Pedagoji de yürüyüşçüdür, felsefe Aristotelesçidir. İnsan bedeni ölçüsündeki bir dünya, düşünme keyfinin, zamanın ve adımların saydamlığında gerçekleştiği bir dünyadır. Birçok filozof ya da yazar, alanı akıl yürütmelere bıraktıkları özel ya da düzenli yürüyüşlerle açıklamışlardır içindeki düşünceleri. "Yürüyüşte düşüncelerimi canlandıran ve harekete geçiren bir şey var; hareketsiz kaldığımda neredeyse hiç düşünemiyorum; beynimin çalışması için bedenimin hareket etmesi gerekiyor. Bir kır manzarası, peş peşe gelen hoş görüntüler, temiz hava, bol gıda, yürüyüşün kazandırdığı sağlık, istediğim yerde yiyip içme zevki, kendimi bağımlı hissettiğim her şeyden, bana durumumu hatırlatan her şeyden uzaklaşma... bütün bunlar ruhumu özgürleştiriyor, bana daha cesur düşünceler aşılıyor, beni adeta varlıkların sonsuzluğuna atıyor ve bunları bir araya getirmeme, seçmeme, sıkıntısız ve korkusuzca keyfime göre sahiplenmeme olanak veriyor." (Rousseau, 1972, 248). Kierkegaard, 1847'de Jette'e yazdığı mektupta şöyle diyor: "Ben en verimli şekilde ancak yürürken düşünebiliyorum ve yürüyüşün uzaklaştıramayacağı hiçbir saplantının olabileceğini düşünemiyorum". Nietzsche *Gai Savoir* (Neşeli Bilim) adlı yapıtındaki aforizmalarından birinde şöyle der: "Sadece elimle yazmıyorum; ayağım da katılmak istiyor bu etkinliğe her zaman. Yiğit, özgür ve güçlü bir tavır içinde oynuyor rolünü... bazen tarlalarda, bazen kâğıt üstünde" (Nietzsche, 1950, 31). *Zerdüşt Böyle Buyurdu* adlı kitabında ise şöyle diyor: "Esinlenmiş olanın derin ruh durumu. Her şey yolda, uzun yürüyüşler sırasında tasarlanmıştır. Müthiş esneklik ve bedensel eksiksizlik".

Adlar

Yürüyüşçü adların peşindedir, gelecek köyün, belli bir adla anılan yerin, güzergâhı insanileştiren ve zevk duyduğu kaos dünyasından çıkaran anlamlı işaretlerin adlarını arar. "Bu bayırın adının ne olduğunu soruyorum sana. Küçük çoban şaşırmıştır ve ne diyeceğini bilemez. Yere bakar, kıpkırmızı kesilir ve dizini kaşır. Nihayet derin bir soluk alarak yanıt vermeye karar verir: 'Adı yok'" (Cela, 1961, 62). Gerçekten de insan bazen hırsını kısıtlamalıdır, dünyanın her parçası adlandırılmamıştır, hâlâ bilinmeyen küçük korular, adları ve sahipleri bilinmeyen tarlalar, hiç kimsenin ad vermeyi düşünmediği ovalar ve vadiler vardır. Ayrıca her insanın kaderi sonsuz adlar içinde sadece bir avuç adı tanımaktır, dolayısıyla doğru insanı bulmak gerekir bu bağlamda, kesinlikle aranan şeyi bilen insanı. Şu küçük köyün, şuradaki derenin, ırmağın, korunun adı nedir, şu köyde yaşayanlara ne denir. Söz konusu olan, yerlerin muamması karşısındaki insanın nerede olduğunu bilmesi, haritaların ya da manzaraların renkli noktaları ve çizgileri içinde kendini bulması, kat edilen, kat edilmesi gereken yolu hemen hesaplaması, harcanması gereken çabayı değerlendirmesidir.

Dünyayı anlamak, ona bir anlam vermek yani onu adlandırmaktır. Bu bağlamda, artık hiçbir şeyin belli biçimde yer almadığı ve kat ettiği yerlerin kendisine yabancı, tamamlanmamış geldiği yaşamının bir boyutunda yol kat eden yürüyüşçünün niçin ad peşinde olduğu anlaşılır. Ad bir yerin doğmuş olması, bir coğrafyanın özel biçimde yaratılması ya da beden ölçeğinde yeniden sahiplenilmesidir. Yürüyüşçü bulunduğu ülkenin ya da bölgenin adını soracak kadar dalgın ya da dikkatsiz değildir, daha çok güzergâhı içindeki küçük yerler ya da gözüne çarpan yerler hakkında bilgi edinir. Daha sonra adlar, düşsel Japon çiçekleridir, bildirileri bir anılar salkımı oluşturur. "Lapusnik! Nihayet buldum bu unutulmuş adı, günlük tuttuğum defterin son sayfa-

larından birinde alelacele karalanmış bir sözcük... ; ve işte bu sözcük gene karşımda... bir örümcek ağı gibi, küçücük, solmuş, zar zor okunabilen, bir kırkayak yuvasında kaybolmuş gibi... ve 1902 tarihli eski Transilvanya haritamda kıvrımlar içinde yıpranmış... " (Leigh Fermor, 1992, 235). Savaş öncesi dönemdeki bu harika Orta Avrupa gezisiyle ilk anlatının tarihi 1977'dir. P. Leigh Fermor, yapıtının birinci cildini bitirmeden birkaç yıl önce Romanya'da tesadüfen 1939'da Moldavya'da bir şatoda unutulmuş defterlerinden birini bulur! Bu günlüğün son sayfalarında gece konaklamalarıyla ilgili yararlı bir liste vardır. Macarca, Bulgarca, Romence, Türkçe, Yunanca basit kelimeler ve ayrıca uzun bir ad ve adres listesi... bunları yeniden okudukça, yıllar önce unutulmuş yüzler gözümün önüne geliyor: Tisza kıyılarındaki bir şarap tüccarı, Banat'daki bir hancı, Berkovitza'lı bir öğrenci, Selanik'li bir kız... " (Leigh Fermor, 1991, 356).

Fransa'nın iflah olmaz yürüyüşçüsü Pierre Sansot için en büyük mutluluk her şeyi yerinde bulmaktır, öncelediği şeyin karşısında hiç sapma olmamasıdır, adlar ve çevrelerindeki düşselliklerle mutlu rastlaşmalarından söz eder bize: "Sapma, yer değiştirmeler, kaybolmalar, ani ortaya çıkışlarla ilgili övgülerim şaşırtıcı gelse de genel olarak, yerlerin, beklendikleri yerlerde olmalarının beni mutlu ettiğini itiraf ediyorum. Fransa'nın, bu özelliğiyle istiflenmiş bir ülke olduğu izlenimi uyanır bende. Büyük bir keyifle Alsace'ın, Bretagne'ın, Périgord'un kesinlikle doğu ya da batı *rüzgârlarını, okyanusu ya da anakara kitlesini* tercih etmiş olduklarını, özel durumları içinde aralarında değiştirilebi*lir olmadıklarını*, bakışımın ve ayaklarımın her gün onlardan istenen şeylerle uyuşmak zorunda olduklarını büyük bir mutluluk içinde görüyordum" (Sansot,1996,50). Adların ve nesnelerin ara sıra çakışmaları en küçük bir direnişle karşılaşmadan kendi yolunu izleyen bir dünyada kimi zaman hiçbir şeyin tehdit etmediği en iyi güvencedir. Her seyahat adlar arasından bir geçiştir.

Dünyanın komedisi

Yol boyunca rastlaşmalar arasında yürüyüş felsefeye ilk davettir. Gezginden, durmaksızın bazı temel sorulara, insanlığı sürekli meşgul eden sorulara karşılık vermesi beklenir: nereden geliyor? Nereye gidiyor? Kimdir? Gezginlerin sürekli sordukları bu soruları yerleşik kimse hiç sormaz. Tabii ki sorgulamanın metafizik boyutu, yerlere ve toplumsal işleve daha sıradan biçimde bağlı karşılıklar yararına ender olarak ele alınır. Sıradan yaşam çoğu zaman temel sorunları yokluk, hastalık, ölüm nedeniyle de olsa unutur ancak genellikle her anın küçük sorularla karşı karşıya kaldığı yürüyüş sırasında durum farklıdır. Bugün manzara, iklim, evlerin biçimi, sakinlerin konukseverliği düne göre farklıdır, en azından zihni bir an meşgul eden bu küçük ve belli belirsiz fark edilebilen gizemleri adlandırmak, o andaki muhataba belli etmek ve bakışı durdurduğuna ve dünyanın gürültü patırtısı üstüne düşünmeye ittiğine göre sonuç olarak keyifli bir kaygıyla bu farklılıkları anlamlı kılmak gerekir.

Yürüyüşçü, kendi ilişkilerinin ilginçliğiyle yaşamın çok küçük şeylerini, yaşamın tuzu biberi olan şeyleri paylaşan kimsedir: sağlık sorunları, bedensel yorgunluk, yeterince verimli olmayan tarla, beklendiğinden daha uzun süren ve daha soğuk geçen kış ya da sonbaharın inatçı sıcağı, düzensiz yağmurlar, köye gelen yabancılar, bir ağacın tuhaf biçimi, bir bacadan tüten ve komşuların müthiş tedirginlikleri üstüne düşüncelere neden olan duman, beklenmedik mahsul, o yıl elma olmaması, eriklerin gecikmesi, gecikmiş bir mayıs don'u. Bir dalında, bir gün asılmış biri bulunan ya da aynı daldan bir çocuğun düştüğü veya doruğunda köyden bir adamla bir kadının gizli oynaşlarını görüp şaşıran dikkatli bir yumurcağın gizlendiği bir ağaç, altında bir hazine gizlediğinden kuşkulanılan bir tarla, yüz kişinin bir milimetre bile kımıldatamayacağı, yerinden oynamış bir taş. Sürekli

yeni dinleyiciler arayan ve hiç yorulmayan duygusal bir söz kendi üslubuyla kolektif bilinci sıralar.

Her mekân, her nesne, içerikleri anlatanlara göre değişen hoş ya da dramatik özellikler taşır. Yıllardan beri yerel tarihi deşen aynı anekdotu bilmem kaçıncı kez anlatmak için masum gezginleri dinleme alanına getiren mutlu rastlantının yanında her zaman bir tarihçi olur. Sakinler çoğu zaman kronolojilere meydan okuyan ve dünü ve bugünü şimdinin aynı sonsuzluğunda karıştıran uzun bir tarih içinde yaşarlar. Yerleşik olanın, köye nereden geldiği belli olmayana açıklamaları, çocukluğundan beri yakında Madagaskar'a ya da Manitoba'ya gideceğini söyleyen ve yıllardan beri kapısının eşiğinde kamburunu çıkarmış oturmuş olan adamın açıklamaları. Terk edilmiş bir çiftlikte, orada, vaktiyle mutlu bir çiftin yaşadığı, daha sonra evin erkeğinin servet sahibi olmak umuduyla, bahçesinin kenarından geçen su boyunca altın aramaya çıktığı öğrenilir. O zamana kadar kusursuz bir eş ve baba olarak tanınan adam, altın, sanki sessiz ve inatçı bir tuzak aracılığıyla bulunabilirmiş gibi aletlerini hiç bırakmaz olur elinden. Adamın karısı bekâr bir komşunun kollarında aramaya başlar mutluluğu, çocuklar da birer birer terk ederler babalarını ve adam daha yıllar boyunca tek başına koşar takıntısının peşinden. Köyde dolaşan söylentilere göre ölürken şöyle demiş: "Ben hepinizden daha zenginim". Bölgenin anlatıcısına göre dul kadının evini kimse satın almak istememiş. Altın arayıcısının hayali gelmişmiş sanki ve kötü olaylar olabileceğinden ya da evin oturacak olanlara uğursuzluk getirebileceğinden korkmuş herkes. Yerel kötülükleri, felaketleri, karşılıklı kıskançlıkları, çeşitli aksilikleri dile getiren hikâyeler. Ağaçların gölgesinde ya da kafada kasket, sırt çantası yere atılmış, hiç bilgiçlik taslamadan, hatta kimi zaman sınırlı amaçların bozamadığı fantezi bir öykü olan, son derece önemsiz tarih dersleri.

Julio Llamazares, çocukluğunda, Leon dağındaki bir ırmak olan Curueno'yu, kıyısından, akıntının ters yönünde yürüyerek

birkaç günde kat eder, yaklaşık kırk kilometre yürür, fırsat bulunca uyur, arada da hafif kestirir. Bir ırmak kıyısında anlatılan bu küçük İspanya öyküsü insanlık komedisinin özetidir. Tuhaf insanlardan oluşan bir topluluk gezginin güzergâhına koşar, hem kişisel hem kolektif bilince sayısız dalış... Yürüyüşçü kimi zaman çocukluğunun figürlerine bile rastlar orada, yolculuk bir konuşmalar yoludur, bir araya getirilmiş itiraflar, istirahat anlarında, basit yemekler yenirken ve iyi şaraplar içilirken, ambarlarda ya da tarlalarda, hatta iki uyanık kadın hizmetçinin gezgini kendi yanlarına çektikleri bir kaplıcada beklenmedik bir aşk gecesinde oluşan yaşamöyküleri kırıntıları dizisidir. Yürüyüş dünyadan geçmedir. Yürüyüşçünün rastladığı her insan kendini vermek zorunda hisseder bu etkinliğe sanki. Eski cumhuriyetçilerden biri, ana-babasının, kendisini Franco'nun iktidara gelmesinden sonra polislerin bulmaması için on yıl süreyle ahırlarının bir köşesinde kazdıkları bir çukurda sakladıklarını anlatmış ona. Komşusunun, bahçesini aşırı bir şekilde suladığı bir gün az daha ölüyormuş. Sürekli ses duyan başka bir komşu da geceleri düzenli biçimde polisleri gönderiyormuş evlerine. Ama araştırmalar asla bir sonuç vermemiş. Ve adam, bir gün, romatizma yüzünden erimiş, bitmiş bir halde, köstebek gibi yaşamaktan bıkarak, ahırdan çıkmaya karar verir, işkenceden kurtulmak amacıyla hapis yatmaya razı olur. J. Llamazares, bu adamı kapısının önünde, eklem iltihabı hastalığı yüzünden perişan bir halde görür. Şimdi misillemeden korkarak yaşayan ve evinden çıkmaya cesaret edemeyen eski komşusudur. Şöhreti köyünün kilisesinin dışına taşmış saygıdeğer bir rahibin iki kız kardeşi vardır; sokak kenarında dikiş diken ve Llamazares azizlerin yaşamöyküleriyle ilgili hikâyeler anlattıktan sonra son derece hüzünlü bir tavırla, büyük adamın yeğeni olan küçük bir çocuğu gösterirler. Llamazares, daha ötede, bir kafede, yaşlı bir kadınla konuşur; kadın notlar alan ve pansiyonuyla ilgili sorular soran bu yabancıdan çekinir, adını vermek istemez ve böylece ölümsüzlük bağlamın-

da soluğu tıkanmış olur. Arkadaşlarının keyifli suç ortaklığıyla hemen o anda uydurduğu belli olan başka bir yer tavsiye eder sonunda. Fazla sempatik olmayan, yörenin bilgesi olarak tanınan bir papaz, yıllardan beri bölgenin tarihini yazmaktadır; yürüyüşçüye yer bile göstermez oturması için ve Llamazares kendisine köyün tarihiyle ilgili sorular sorduğunda, bir rekabet olayından korkarak endişelenir birden. Yorgun düşen J. Llamazares papazın yanından ayrılırken, yayınlandığında kitabını alacağını söyler. Bir gezgin satıcı Carmelo Cela'ya, kendisinin aslında Peru kral naibinin mirasçısı olduğunu ve bazı ayak oyunlarıyla büyük bir servetten yoksun kaldığını söyler; ama Allah'tan, kendisini atasının evrensel mirasçısı gösteren ihtilaflı vasiyeti Roma'da saklamaktadır ve böylelikle de papadan başka kimseye güvenmediği anlaşılmaktadır (Cela,1961, 110). Konu bulmakta güçlük çeken bir romancının yapması gereken, sırt çantasını alıp sükûnet içinde yürümek ve çok geçmeden gelecek olan itirafları beklemektir.

Temel unsurlar

Manzara ilişkisi bakış olmaktan çok etkin bir duyarlıktır. Böylelikle her yer manzaraya yaklaşan bireylere göre ve bireyin o andaki ruhsal durumuna göre farklı duygulardan oluşan katlar gösterir. Her yer sayısız açımlamalar barındırır içinde, bu nedenle hiçbir gezi bir manzarayı ya da bir kenti yok saymaz. İnsan sadece yaşamaktan bıkmaz. Yürüyüş, temel bir unsurla karşılaşmadır, yerle, toprakla ilişkilidir ve doğanın içindeki (yollar, patikalar, hanlar, yön işaretleri vb) bir toplumsal düzeni harekete geçirse de aynı zamanda uzama girmedir, sadece toplumbilim değildir, aynı zamanda coğrafya, meteoroloji, ekoloji, fizyoloji, gastronomi vb'dir. Yürüyüş, dünyanın çıplaklığına teslim ettiği insanda kutsallık duygusu uyandırır. Güneşin ısıttığı çamların ko-

kusunu içine çekmenin, tarlalar arasından akan bir ırmağı, ormanın içinde berrak suyuyla birlikte terk edilmiş çakıl taşlarıyla dolu bir yeri, bir patikada tembel tembel dolaşan bir tilkiyi, beklenmedik konukların geçişini seyretmek için bir ulu ağacın arkasında duran bir geyiği görmenin verdiği sarhoşluk. Doğu geleneğinde, bir insanın ya da bir yerin *darsana*'sından söz edilir: bir yaşam armağanını belirten bir yer ya da tanık olanları değiştiren bir ortam.

Dünyanın özü yürüyüşçüde her zaman bir yankı uyandırır, her zaman mahrem bir yansımadır. Nesnelerin sıradanlığına yabancılaşmış olan ve onları bu uzun dönemeçten sonra mucize gibi gören kent insanı için heyecan had safhadadır. Yürüyüşlerin anısı köylüyü güldüren olağanüstü anlardan oluşmuş bir taçtır. Kafasını aptalca ininden çıkaran ve tekrar çıkmasını bekleyen bir tilki yavrusunu seyrederek geçirilen boş saatler. Güneş altında ve ter içinde geçirilen saatlerden sonra beklenmedik bir banyonun mutluluğuna teslim edilmiş suları berrak bir ırmak, oyun arzusunu, rüzgârın okşamaları ve kuşların cıvıltısı altında sadece bizim için yayan yumuşak otlarla çevrili, tek başına ve kendi halinde uzayan bir ulu ağaç. Yavaşlıktan ve özgürlükten, kumaştan daha yumuşak bir bitkinin davetinden doğmuş mucizevi huzurlar, sadece dünyadan keyif alma. Nepal'de, Sarangkot'da, güneşin altında, yolda, daha sonra tepelerde uzun bir yürüyüş ve sonunda, ormanlar, çeltik tarlaları, otlaklar, küçük bahçeler arasındaki Pokhara gölüne doğru iniş. Git gide artan yorgunluk, ter içinde kalan beden ve ansızın azgın bitki örtüsü içinde kaybolmuş bir yerde, uzun zamandır beklediğimiz dere, nihayet, yer yer minik çavlanlarıyla bir mucize gibi ortaya çıkıyor. Serin suya dalma mutluluğu, oradan ayrılmanın hüznü, böyle anları bugün tekrar bulmanın nostaljisi.

Ormanda ya da köyde, gece karanlığında, ay ışığında yürüyüş, hemen unutulmayan bir iz bırakır hafızalarda. İnsan yıldızların altında ve karanlıkta, sonsuz ve titreyen bir dünyaya atılmış

bir varlık olarak yeniden bulur kendini, kendi yaşamına ilişkin sorular sorar ve bir kozmoloji, yaygın ama zamana nüfuz eden kişisel bir dinsellik içinde yüzer. Gece, insanı kutsal olanın iki yüzüyle karşı karşıya getirir: hayranlık ve korku, sıradan algılar dünyasından koparılmış olmanın ve kendi ötesiyle yüz yüze gelmenin iki farklı biçimi. Dünya kimileri için olumlu heyecanlar dünyası, kimileri için ise sayısız tehdidin hüküm sürdüğü bir alan, her türlü yakınlığın sürekli titreyişinden doğan korkunun getirdiği belirsiz bir bölgedir. İlk anların keyfi geri dönmeye teşvik eden bir korkuya dönüşür yavaş yavaş. Julien Gracq bu tür bir deneyimi anlatıyor bize: "Karanlık ve yüksek yollardan birinde yürümeye başladık. Karanlık içinde mutlak bir sükûnet hüküm sürüyordu; gri ve kül renkli bir su, ağaçların üstündeki yalıyarların arasında, deniz altındaki bir kanyon suyu gibi uyuyan uçurumu dolduruyordu. Yürüyüş, kısa süre içinde sessizleşti, sonra bir keyifsizlik duygusu bastı bizi: biz uzun bir yürüyüş için yola çıkmıştık, ancak yarım saat yürümüştük ki geri dönmeye karar verdik. O gece, ay'sız bir karanlıkta, sık ormanda yürürken bastıran sıkıntının kaynağını görebildiğimi sandım" (Gracq, 1992, 11). Kent gecelerinde bu harelenmeleri göremezsiniz, böyle gecelerin, her türlü gizemi yok eden arabaların ısrarlı gürültüleri ya da sürekli binalarla çevrili ufuk yüzünden ve özellikle de korkuyu nötralize eden, yerleri sıradan hale getiren sızan ışık nedeniyle hiçbir metafizik boyutu yoktur. Dolpo'da, bir evin çatısında, açık havada uzanmış olan P. Matthiessen "uzayıp giden geceyi seyrediyor. Bir yarasa çığlık atıyor, yıldızlar parlıyor... Biraz sonra, kuzeyde, Dolpo'dan Tarap'ın indiği dağın karanlık gediğinde, Merih ortaya çıkıyor ve ben sıcacık uyku tulumumda göğün kubbesi altında zıplıyorum. Üstümde, şimdi Batıda hava kirliliği ve yapay ışıklar içinde kirlenmiş çocukluğumun Samanyolu parlıyor; güç, gecenin yatıştırıcı dinginliği çocuklarımın çocukları için olmayacak artık" (Matthiessen,1983,140).

Güneş başka bir temel veridir. Yürüyüşü kimi zaman, sözge-

limi susuzluğun her an takıntı haline dönüştüğü çöl yürüyüşlerinde olduğu gibi trajik hale getirir. Hatta Avrupa'da bile: Laurie Lee, Valladolid yakınlarında, çok sıcak bir günde, susuzluktan az daha nasıl öldüğünü anlatır. Yakıcı güneş soluyabileceği bir hava bırakmamıştır adeta: "Hararet öylesine yüksekti ki bütün dünyayı yakacaktı neredeyse, yeryüzünü tek ve korkunç bir yaraya dönüştürecekti. Damarlardaki kan kuruyordu, bedenlerdeki bütün sıvılar uçuyordu. Güneş yukarıdan, aşağıdan, her taraftan vuruyordu; muazzam bir bakır plakayı andıran tarlada buğdaylar kavruluyordu. Devam ettim yürümeye; çünkü barınabileceğim tek bir gölgelik yer yoktu" (Lee, 1996, 101). Sıcaktan bitkin düşen ve dili pas tutan Laurie Lee, kısa süre içinde, hayvan ya da insan, hiçbir yaratığın hareket etmediği zamanların olduğunu anlar. Öğle uykusu sadece mutluluk veren bir keyif anı değil, güzergâhın sonuna yanmış bir halde varmamak için bir sığınaktır.

Güzellik demokrattır, her şeye, herkese verir kendini ve en güzel yerler sayısızdır, insanlar kadar çoktur, hatta insanlardan fazladır çoğu zaman çünkü bazen aynı gün içinde, aynı yürüyüş sırasında, coşku ve mutluluk birçok kez fışkırır, yayılır ve belleğe bir çerçeve, bir ortam, bir hava, bir manzara, bir ses, bir yüz verir. Yürüyüş dünyanın tadını çıkarmaya götüren bir yoldur çünkü dinlendirir, iç huzur verir, ortamla sürekli temas demektir ve dolayısıyla insanın kendisini yerlerin duyumsallığına ölçüsüz ve engelsiz biçimde vermesi demektir.

Terslikler, sükûnet ve huzuru bozsalar da seyahatin tuzu biberidirler. An içinde sabırsızlıkla yaşanmış olsalar da belleğin garantisidirler. Thierry Guinhut Cantal dağlarında yürürken yağmura, fırtınaya tutulur ama mutludur. "Güven içinde yürüyordum, fırtına beni monotonluktan, sıradan bir yürüyüşten koruyordu, yinelenen adımlarımda mit ve tutku gibi esin veriyordu[...]. Birdenbire şiddetli bir yağmur başladı, şimşek çevredeki bütün dağları bir araya topladı, gökyüzünün tonozları devasa

havuzlarını boşalttılar." "Tavuk boklarıyla dolu bir ambar"a koşar sığınmak için. Oturduğu bir fıçının üstünden, ansızın, mahçup bakışlı, sırılsıklam, tavuklara ve yürüyüşçüye geçici bir huzur aşılayan bir köpekle göz göze gelir. "Dışarıda, çimenlerden dumanlar yükseliyordu, taşan dereler çimenlere kum, çamur ve dolu taneleri sürüklüyordu" (Guinhut, 1991, 94). Yağmur, yağmurluğunu unutan ya da yol boyunca, ayakkabıları, ayaklarının ıslanmasına engel olamayan dalgın yürüyüşçü için en keyifli olabilecek yürüyüşü bozabilecek bir tersliktir. En dayanıklı ve güçlü yürüyüşçü için bile her gün ıslak çoraplarla yürümek ya da ıslak bir uyku tulumunu sürüklemek zorunda kalmaktan daha kötü şey olamaz. Yağmur sadece bedeni yıpratmakla kalmaz, ırmakları ve dereleri taşırır, yolları balçık çukuru haline getirir. Ama yürüyüşü zorlaştırsa da mutlaka düşman değildir. Manzaraya verdiği canlılığın, getirdiği dinlendiriciliğin tadını çıkaran iyi donanımlı bir yürüyüşçü için aynı zamanda da hayranlık uyandıran bir şeydir yağmur. Yollara düşmüş öteki talihsizlerle yakınlaşma bağlamında da kolaylık sağlar. Yağmurun gürültüsü, sesi her şeyden önce yürüyüşçünün psikolojisine ya da içinde bulunduğu özel duruma uygun düşer. Manzaraya düşen doluya, sise, bulutlara, karlara gelince, bunlar o anda acıyla yaşanmış olsalar da, daha sonra, genellikle güçlü anılar bırakırlar. Yerle, toprakla tüm ilişkiler kesinlikle unutulmaz.

Tibet'de, geceyi, yaklaşık 5580 metre yükseklikteki Deu boğazında geçirmek zorunda kalan A. David-Neel ve evlatlığı Yongden ateş yakmayı başaramazlar. Çevrede yaptıkları kısa bir araştırmadan sonra yakacak bulurlar ama çakmak ıslanmıştır ve kullanılmaz haldedir. Yongden ısınmak için yürümek, koşmak ve zıplamak ister. A. David-Neel gizil bilimleri öğrenmiştir, Yongden'den, kendisinin kazanmış olduğu ruh disiplini aracılığıyla bedeninin sıcaklığını artırmasını ister. A. David-Neel kışın, Tibet'de, geceler boyunca, karda hareketsiz oturan, düşüncelere dalmış insanları hatırlar. Onların yanında, kış şartlarına dayana-

bilme gücü veren zihinsel teknikleri öğrenmiştir ama bunları deneyebilecek böyle bir fırsat hiç geçmemiştir eline. Çakmağı giysilerinin arasına sokar ve derin düşüncelere dalar: "Uyku yavaş yavaş bastırıyordu, ama zihnim, her şeye rağmen, *tumo* düşüncesiyle yoğunlaşmıştı ve elimde olmadan, hiçbir başka düşüncenin saptırmasına fırsat vermeden yarı-düş halini, başlanmış olan etkinlik süreci içinde düzenli yürüyüşünü sürdürüyordu. Biraz sonra çevremde alevlerin yükseldiğini gördüm; alevler git gide büyüdüler, beni tamamen kuşattılar, kırmızı dillerini başımın üstüne uzattılar. Müthiş bir rahatlık içinde hissediyordum kendimi" (David-Neel,1964,139). Bu trans halinden çıktıktan sonra, ateş gibi hisseder kendini. Çakmak kurudur. Ateş yakar. Ve çevrede sürekli koşmaya ve zıplamaya devam eden Yongden, şaşkın bir halde çıkar ortaya.

Patika hatta yol yere kazınmış bir bellektir, sayısız yürüyüşçünün toprağın damarlarında bıraktıkları iz, zaman içinde, yerlerle haşır neşir olmuş, manzara içinde bir tür güçlü kuşaklar dayanışması oluşturmuştur. Yürüyüşçülerin imzaları orada birbirine karışmıştır. Yürüyüşçünün, menzile varmak için bir an önce bulunduğu yeri terk etmek isteyen otomobil sürücüsünün kimi zaman kendisi ya da başkaları için ölümcül olan mücadelesi gibi bir derdi yoktur. Bu toprak yollarda yürümek görünmez ama gerçek bir zımni anlaşma içinde öteki yürüyüşçülere ayak uydurma sonucunu getirir. Yol, geçen insanların kayıtsızlığından rahatsız olan bitki ya da maden dünyasının içinde bir toprak izidir. Çok kısa bir süre içinde sayısız adımın bastığı toprak bir insanlık damgasıdır. Toprağa basan ayak, önüne çıkan her şeyi acımasızca ezen ve geçtiği yerde yara izi bırakan araba lastiği gibi saldırgan değildir. Hayvanların bıraktıkları izler neredeyse fark edilmez.

Yürüyüşçülerin yolu canlıdır, götüreceği yere götürmek için kesinlikle acele etmez. Victor Segalen fizyolojisi değişen bir yaratık gibi söz ediyor yürüyüşçünün yolundan: "Burada yol, top-

rakla, sarı yalıyarla ve şatolarla ve ağaçsız alanlarla, doruklarla ve duvarlarla kapışıyor. Ve birden bire keskin bir dönemeç yapıyor ve adımlar daha derine iniyor. Yol toprağın içine giriyor. Ama çökmüş bir tepe kesiyor bu yolu. Yol ters taraftan zıplamak ve daha ileriden devam etmek zorunda. Yol asla amacını şaşırmaz" (Segalen, 1970, 105). Bir toprak yolun, bir patikanın yaşam derinliği vardır, dokunulabilir bir insanlığı ya da hayvanlığı yoğunlaştırırlar: insanların, atların, ineklerin vb ayak izleri; yağmur birikintileri, kar halıları, yüksek otlar, ısırganlar vb. Michel Tournier yoldaki ayağın şehvet duygusunu yerinde bir teşhisle övüyor. "Tekerlek kauçuk gibi bir yolun düzenliliğini ve uygunluğunu ister. Batmaktan, sarsılmaktan ve özellikle kaymaktan nefret eder. Oysa ayak uyum sağlar yola hatta kaymalar eğlendirebilir ayağı. Ama onun özellikle sevdiği, hafif kumlu ya da çakıl taşlı bir zemini gıcırdatmak ve böyle bir yolda, kadife halı üstünde yürür gibi biraz-çok değil- batmaktır. Ayak, sıkıştırılamayan bir yüzeyde sert bir şekilde zıplamak istemez. Güneşte biraz toz, yağmur yağdığında biraz çamur, yaşam kalitesinin parçalarıdır" (Tournier, 1979, 21).

Düzensiz çalılıklar gelip geçen hayvanları görme olanağı verir. Hiç kuşkusuz her ayrıntıyı, havada kavranması zor her belirtiyi, güneş, fırtına ya da karla ilgili belirtileri, insanları ya da hayvanları tanıma konusunda bir bilgi unsuru kabul eden Derzu Uzala'nın keskin bakışına sahip olmak zordur. Eğer çevresinde uygun insanlar varsa ya da kendisi sabırla uyum sağlamaya çalışıyorsa sayısız bilgilenme yolu vardır yürüyüşçünün elinde.

İnsanın dünyayı sonsuzca tanımaya açılabilmesi için yollar gerekir. Kazalarla damgalanmış olmasına rağmen asfaltın tarihi yoktur, arabalar hiçbir anı bırakmadan geçip giderler, yerlerin ve tarihlerinin kayıtsızlığı içindeki bir bıçak gibi manzarayı bozarlar. Otomobil sürücüsü unutuşun insanıdır çünkü manzara, camın arkasından, uzaktan geçer ve sürücü hissedemez manzarayı, sürücü adeta duyumsal bir uyuşukluk içindedir ve yolda uykuya

dalmıştır, büyümüş bir gözden başka bir şey değildir sanki ve genellikle de pek yolda durmak istemez çünkü özellikle acelesi olan biridir. Üstelik devlet karayolları da otobanlar da araştırma yapmaya ve aylaklığa elverişli değildir. Kaldı ki arabayı şosenin kenarına bırakmak zor ve tehlikelidir. Yürüyüşçü toprağı ayaklarının altında hisseder, kat etmiş olduğu güzergâhla canlı bir ilişki içindedir, duyularını açar ve bedeni de uyumludur, yürüyüşü sırasında karşılaştığı olaylarla bir bellek ilişkisi kurar. Hiç kuşkusuz, bir tepenin kesitini tutkulu bir hayranlıkla seyrederse, başka bir dalgın yürüyüşçüye çarpma tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Bir yılda, sadece Avrupa'da bir araba yüzünden ölen 128 000 insanın görebileceği çok az şey vardır. Yürüyüş otomobil sürücülerinin bugünkü aynı koşullarda dolaşmalarını sağlayan ayin kurbanı olma durumundan korur insanı.

Hayvanlar

Québec'de, ormanda yürüyen Robert Lalonde'un gözlerinin önünde, bir dünya açılır: "Dağdaki üç gölde sessizce fokurdayan alabalıklar gördüm, memnun dönüyorum oradan, bedenim her zamankinden çok daha zinde ve kollarım ve bacaklarım, bir uyuşturucu bağımlısınınkiler gibi korkunç yanıklarla delinmiş gibi. Bir ormanhorozu ve bir ak başlı kartal, çığlıkları içinize işleyen ilginç bir dalgıçkuşu, bizim evcilleşmemiş gürültü patırtımızdan kaçan Ren geyiklerinin taze ayak izlerini gördüm. Yükseklerde köknarların, kayalardaki ve yağmurun hâlâ gökyüzünün tadını hissettirdiği ıslak kumdaki kızıl kantaronun, şimşeğin ve taze hasırotunun kokusunu içime çektim." (Lalonde,1997,98). Yürüyüşçü kimsenin göremeyeceği hayvanlarla karşılaşır: Mathiessen'in bharal'leri ya da J.Lacarrière'in patikaların ortasında uyumuş engerek yılanları veya W. Herzog'un keşfettiği binlerce fare. Katranlı yolların çukurlarını dolduran

hayvan mezarlığını ya da asfaltta ezilmiş hayvanları, katliamı sürdüren otomobil sürücülerinin kayıtsızlığı ya da cehaleti içinde peş peşe gelen daha önemsiz gibi gözüken ölümleri gören J. Lacarrière büyük bir şaşkınlığa düşmüştür. "Kirpiler, karakurbağaları, kuşlar, salyangozlar, sümüklüböcekler, çeşitli böcekler... en küçük köy yollarına kadar her yerde yüzlerce [...] Böylece lekeli, haleli, renk renk, ezik, çukur dolu asfalt, arduazlara ya da binlerce fosilin damgasını taşıyan ve bir toprağın tarihinin okunduğu şistlere benzer... Kimi zaman yolda çantamı yere koyar, diz çökerim ve adeta elimde mikroskopla ölü bedenlerin artık desenlerden, çizgilerden, dairelerden ya da zift bulanmış gül bezeklerden başka bir şey olmadığı bu savaş alanlarını seyrederim" (Lacarrière, 1977, 82-83). Arabalar bazen kedi, köpek dışında tilki de ezerler. Daha bu yaz Lorraine yollarında birçok ezilmiş tilki gördük. Toeppfer, XIX. yüzyılda öğrencileriyle birlikte yaptığı gezilerde ters yönde ve tuhaf bir biçimde giden tuhaf kafalı, acayip bir yaratığa rastlar. Yaklaşır yanına ve bu yaratığın bir ceviz kabuğunu delmek isterken kafasını oraya kaptıran ve kurtaramayan bir kertenkele olduğunu görür. Kertenkeleyi kurtarır ve hayvan kesinlikle bir daha cevizin tadına bakmayacağına dair kendi kendine söz vererek çalılıklara doğru kaçar.

P. Leigh Fermor, Karpatlar'da olağanüstü ve kendisine unutulmaz şeyler esinleyen yalnızlık günleri yaşamıştır: orman yollarında yığınla kızıl ya da kara sincap, dört dişi geyik ve yavruları ve biraz sonra da şahane bir geyik, gece vakti, kendisini fark etmeyen çobanlar ve köpekler eşliğinde sessiz bir koyun sürüsü, şahinler, tepelerin üstünde uçan kartallar... ve bunlardan biri ansızın birkaç metre yakınına kadar geliyor ve çaktırmadan uzun uzun çevreyi gözlüyor, daha sonra tekrar uçmaya başlıyor ve uzamda geniş daireler çiziyor. Bir gün tere otu dolu bir dereden su içerken bu kadar özgür olmanın verdiği mutluluğu düşünür: "Hiç kuşkusuz, Oxford biraz daha iyiydi; ama mutlak olan buydu" (Leigh Fermor, 1992, 270). E. Abbey'e, Utah'taki bir doğal

parkta yürüyüşlerinde belli bir süre büyük bir dük eşlik eder. Tilkiler, Vosges ormanlarının ya da başka yerlerin geyikleri, Cévenne'lerin balıklı ırmakları, her yanda balıklar, çok kalabalık yolların dışındaki her güzergâh hayvanlar alemi adeta.

Tüm Avrupa yürüyüş hikâyeleri köpeklerle, havlamalarıyla ya da kimi zaman bir köye girişi yasaklayan ya da yürüyüşçünün yoluna devam etmesini engelleyen sivri dişleriyle doludur. 30'lu yılların İspanya'sında, Laurie Lee onların öfkelerine ve inatçılıklarına tanık olur. Vahşi köpekler geceleyin sığındığı bir barınaktan dışarı atarlar onu. "Ancak bağırıp çağırarak, taş atarak ve lambamı gözlerine sıkıp, onları kör ederek uzakta tutabildim. Dağın yamacından yuvarlanan kısa havlamalar duydum, ancak şafağın ilk ışıklarıyla birlikte bıraktılar yakamı. Köpeklerin uzun sarı dişlerini etimin derinliklerinde hissettiğim kâbuslarla dolu uyuklamalarla kendimden geçtim nihayet" (Lee, 1996, 68). Daha sonra "sarı gözleri savaşlarda kullanılan iperit gazını andıran çılgın bir köpek tarafından" vahşice ısırılır. Öyle anlaşılıyor ki Laurie Lee'nin, lirizmini ve gözlemciliğini yitirmesi için bir ısırıktan daha fazlası gerekiyormuş. Yürümenin tinselliği insanı, öfkeli bir köpek dişinden koruyamaz kesinlikle. Efendisinin psikolojisini yansıtan köpek Compostela hacısına ya da Pasifik gezginine hiçbir ayrıcalık tanımaz, ahlaksal kategorilerin ötesindedir. Onun için bütün insanlar aynıdır ve ayrıntılar, üzerlerinde durulmaya değmez. Yıllardan beri Compostela yollarını arşınlayan Jean-Claude Bourlès doğru yolda olduğundan emin olmak amacıyla bilgi almak için ters bir zamanda girdiği bir çiftlikte kötü anlar yaşar. Eşikten adımını daha yeni atmıştır ki iki Alman çoban köpeği, öfkeyle havlayarak, tüylerini kabartarak ve dişlerini çıkartarak üstüne atılır: "Öylesine şiddetli bir saldırıydı ki mahvolduğumu sandım. Beni hareketsiz bırakan korku kurtardı. Elimdeki sopa onları durdurdu, yanıma yaklaştırmadı" (Bourlès, 1995, 22). Hayvanların saldırıları karşısında yavaşça geri döner. Bereket versin karısının yanına gelmesiyle belli bir noktaya ka-

dar geriletirler köpekleri. Birlikte, hayvanları belli bir mesafeye kadar püskürtürler, tuzaktan kurtarırlar kendilerini ve sağ salim yollarına devam ederler. Louis Moutinot, Dordogne'da, Domme yakınlarında çok güçlü iki Alman çoban köpeğinin saldırısına uğrar; köpekler ısırmak amacıyla üstüne atlarlar. Rastgele, bastonunu kapar ve önündeki ilk köpeğe patlatır, hayvan daha fazla ısrar etmeden, peşinde kendisini gölge gibi izleyen yoldaşı olduğu halde kaçar (Moutinot,1992,13).

Kimi zaman da, tersine, köpekler yol arkadaşı olurlar ve yürüyüşçülere sevgi gösterirler ama itiraf etmek gerekir ki son derece ender rastlanan bir durumdur bu. Hiç kuşkusuz, kimi zaman yiyecek ya da şefkat bekleyerek ve güç ya da kurnazlık yoluyla tüm kurtulma girişimlerine direnerek yürüyüşçülere sürekli ayak uydurarak müthiş sıkıntı verirler. Akşam, etabın sonuna gelindiğinde mülk sahibinin köpekleri kesinlikle kabul etmeyeceğini hatırlatması tüy diker. Llamazares, sürüden ayrılan bir ineği geri getiren ve sürüye katan köpeğinin uyanıklığı dolayısıyla bir köylüyü tebrik eder ve köpeği ödüllendirmek ister. Köylü, kendisine sıkıntı verebileceğini düşündüğü böyle bir armağanı reddetmek için uzun süre direnmek zorunda kalır. Kanıt aramaktan bitkin düşen Llamazares soylu köylüye, bu konuda köpeğin kendisinin karar vermesini önerir; köpek konu olduğu tartışmaya son derece kayıtsız kalır ve sürüyle ilgili görevine devam eder. J. Lacarrière'e kendisini günlerce izleyen ve gezgin bir köpek miras kalır; Lacarrière bu köpeği, çocuklarını zorlukla geçindiren ama her şey bir yana, bu hayvanın "beslenmesi gereken fazladan bir boğaz" olduğuna karar veren bir tarım işçisine armağan eder.

Toplumsal sapma

Kasım 1974'te, Paris'te Lotte Eisner ağır durumda hastaneye kaldırılır. Kendisi sinema tarihçisidir ve Alman sinemasıyla ilgili önemli yapıtlar kaleme almıştır. Durumunu öğrenen sinemacı Werner Herzog, dinsel bağlam dışında bir adak haccı geleneği uyarınca onun ölüm vaktinin henüz gelmediğine karar verir. Allah rızası için gerçekleşen bir eylemle, kurban sunarak, ölümle, onun yaşaması için simgesel bir ilişki kurar. "Bir ceket, bir pusula, bir denizci çantası ve gerekli eşyaları aldım yanıma. Çizmelerim o kadar yeniydi ki güven veriyordu bana. Paris'e doğru yola çıktım ve en kısa güzergâhı seçtim; oraya yürüyerek gittiğim taktirde yaşayacağından kesinlikle emindim" (Herzog, 1979), 9). Herzog, üç hafta boyunca çağdaş dünyanın ters yönünde yürür, engellerden atlar, tarlalardan, ormanlardan geçer, bazen yol kenarlarından yürür, hatta kısa mesafelerde otostopun çekimine bile kapılır. Soğuğun, karın, don ya da yağmurun hüküm sürdüğü manzaralardan geçer. Pusulası adımlarına yol gösterir. Akşam, ikincil konutların kapılarını zorlar, ahırlardaki samanlara gömülür ya da bir handa oda kiralar. Ayakları sızlar, bitkin, donmuş ya sırılsıklam olmuştur, bazen birtakım sesler, gürültüler ya da geceleyin yaklaşan ve anlayamadığı birtakım nesnelerden korkar, insan olanaklarıyla bir tür yürek egemenliği üstüne oynayarak bir dostunun ölümüne karşı yürür. Bu kış yürüyüşünün hikâyesi yıkıntı halinde, bitmekte, dağılmakta olan bir dünyayı hatırlatan işaretlerle yoğrulmuştur, zamanın ve mekânın karışmış gibi gözüktüğü her şeyi önceleyen bir yürüyüştür bu. İç içe geçmiş işaretlerden oluşan bir dünyadır ve bu dünyayı sadece yürüyüşçü algılayabilir çünkü o toplum sahnesindeki rolünü projektörlerin altında oynamaz, dünyalar arasında, kentler ve köyler arasında, insan gibi yürüyerek, dünyayla bu göğüs göğüse, uzun mücadelede mekânı fiziksel olarak sahiplenerek oynar.

Birçok tuhaf durumla, insanların ve hayvanların hatta kimi zaman manzaranın acayip tavırlarıyla karşılaşır, sanki dünyanın çekimi karşısında bu kadar hareketsiz kalmak ona sadece bir bakış değil adeta gönül gözüyle görebilme yeteneği kazandırmıştır... Yürüyüşten vaz geçme ve trene binip Paris'e dönme arzusu ağır basar sık sık ama Herzog sonunda Lotte Eisner'in baş ucuna ulaşır. "Gülümseyerek baktı yüzüme ve benim de bir yürüyüşçü olduğumu ve bu arzuya direnemediğimi bildiğinden anladı beni. İncelik dolu kısa bir anın arkasından bitkin bedenimden hoş bir şey geçti. 'Pencereyi açın, birkaç gündür uçabiliyorum artık' dedim ona" (114).

Adımlar sessiz ve rahattır, törensizdir. Yürüyüşçü her zaman beklenmedik bir anda gelir, varlığını hiçbir ses haber vermez. Beklenmedik ya da sıradan sahnelerle karşılaşır. Uyuyan ya da son derece hareketli köylerden bir hırsız gibi geçer. Çocuklar oynar, köpekler ona bakar, meraklı bakışları belli eden perdeler titrer pencerelerde, erkekler ve kadınlar bahçeleriyle uğraşırlar ya da tarlalarda çalışırlar, ağaçları devirirler. O geçerken sesler kesilir bir an ve dikkatlerin kendisinde toplandığını sezer. Şaşıran yerleşiklerin merakı yürüyüşçünün suskunluğunu ve ağır başlılığını bozar. Dumanı kokusunu uzaklara yayan bir çiftlikte tavuklar yemlenir, ahırlar sessiz bir hareketlilik izlenimi uyandırır, elinde süt tenceresiyle bir çiftçi görülür, ipe asılı çamaşır rüzgârda şaklar. Camilo Jose Cela Taracena'ya varır ve kimseyi bulamaz orada. "Sıcakta, öğleden sonra saat dörtte, sadece düş kırıklığı içinde, birkaç kayısı çekirdeğiyle oynayan bir çocuk var. Yerde sürünen oku, katırları koyuverilmiş bir araba daracık bir yerde, güneşte kavruluyor. Birkaç tavuk bir gübre yığınında yemleniyor. Bir evin ön tarafına asılmış, yıkanmış, kartonu andıran ve kar gibi parlayan sağlam ve sert gömlekler kuruyor" (Cela, 1961,49). Laurie Lee hasat toplayan köylülere rastlıyor. "Yanlarına vardığımda, dikiliyorlardı ve bakıyorlardı ve ben bir şey söylemeden geçip gidiyordum yanlarından. Kimi zaman da kolları-

nı kaldırıp selamlıyorlardı beni ve güneşin yaktığı ellerinde, kıvrık ve ışıl ışıl parlayan, altıncı bir tırnak gibi oraklarını gördüğümü sanıyordum" (Lee, 1996, 124). Yürüyüş paylaşılmış ya da gizli bir sürprizler dünyasıdır, insanda bir yaşama şaşkınlığı doğurur ve zamanın kırılganlığından bir kırıntı yakalama olanağı verir.

Yürüyüşçü bir terslik insanıdır, gündüzleri yol alsa da sembolik olarak görünmez, sessiz bir gece yaratığıdır, tüm aydınlık silinir onda. Kendi adımlarının yolunu yaratmak için bilinen yerlerin yanından dolaşmak, kalabalık yollardan kaçmak toplumsal bir gereklilik getirir. Yürüyüşçü küçük aralıklar, iki-aradalar insanıdır, ters yollara girmesi onu bir karşıtlar birliği içine sokar: hem dışarıda hem içeride, hem burada hem oradadır. Bazen rastgele, kamusal alanların dışında bulunanların kişisel hikâyelerine dalar çünkü onlar çok yalnız, çok çekingendirler. Ve böylece yol iyi ve kötü sürprizlerini dağıtır. Sürekli yabancı olan yürüyüşçü iki akşam üst üste aynı yerde değildir. Bir akşam kurmuş olduğu ilişkiler ertesi gün sıradan anılara dönüşür. Yürüyüşçü bedeninin ve soluğunun ölçüsünde yol yaratır; uyumak için de, beslenmek için de, yürümek için de kimseye hiçbir şey borçlu değildir, yol arkadaşlarını seçer ve keyfine göre bir yalnızlık içine dalar. "Beni yürümeye iten çok önemli nedenlerden biri bazı meçhul rastlantılarla karşılaşmak, her gün beklenmedik, farklı ilişkiler kurmak, sonuç olarak tutkulu ve de cesaret kırıcı bir deneyim içinde yaşamaktır: sürekli yabancı olmak, görünüşe göre değerlendirilmek, kabul edilmek ya da reddedilmek, bir yolda, bir kafede ya da bir çiftlikte bir anlık bir konuşma sırasında kim olduğunu, ne olduğunu açıklamaya çalışmak" (Lacarrière,1977,62). Boş ve dar alanlarda, ara yollarda dolaşmak aynı zamanda gerçek ve simgesel anlamda yolların yan yanalığını, sadece bazı izleri kalmış sessiz dramları da açığa çıkarır. Werner Herzog, bir gün, bir ırmağa atılmış, neredeyse yepyeni bir bisiklet bulmuştur. Bir cinayet ya da bir kavga, bir tartışma, kimse-

nin sözünü etmediği o yöreye mahsus bir trajediden kuşkulanarak, uzun uzun düşünür.

Sapma, yadırgatıcı durum, bir terslik çoğu zaman çekingenlik, hatta düşmanlık doğurur ve sözgelimi arabasız bir gezgin gören jandarmalar endişelenerek, gayrete gelirler. Birkaç yıl önce Vézelay'den hareket ederek Compostela'ya doğru yürüyen Pierre Barret ve Jean-Noël Furgand kötü bir deneyim yaşamışlardır bu bağlamda. Dokuz kez aranıp, sorguya çekilmişler ve yolda yürüyen sırt çantalı ve arabasız bu iki kişiden kuşkulanan ve kimliklerini gizleyen birtakım insanlar tarafından sık sık ihbar edilmişlerdir (Barret, Furgand, 1999, 276).

Paradoksal bir biçimde, başka bir yerden gelmek ve bir yerden sadece geçmek dilleri çözer ve anında ilişki kurmayı kolaylaştırır. Tanınmamak ve en fazla birkaç saat içinde herkesin uzaklarda olacağını bilmek, görüşme isteği konusunda cesaretlendirir insanı: sadece konuşma ve küçük yardımlaşmalar, birlikte bir yudum su ya da şarap içme, bir dilim ekmek ya da yöredeki küçük bir lokantada yemek yemek değil, yolun kısa bir bölümünü bir yük arabasında ya da bir traktörle, mümkün olursa bir arabayla -yürüyüş etiğine küçük bir saygısızlık- katetmek. Aynı çeşmeden ya da dereden su içmek, sabah çiyine doymuş çimende, yıldızların altında geceyi birlikte geçirmek, bir derede birlikte yıkanmak... bunlar hiçbir sakıncası olmayan ama silinmeyen anılar bırakan yürüyüşçülerin geçici kardeşlikleridir.

Gezintiler

Gezinti yürüyüşun küçük boyutlu ama temel bir biçimidir. Düzenli biçimde ya da rastlantılara bağlı olarak sürekli biçimde gerçekleştirilen kişisel bir törene gönderme yapar. Tek başına ya da topluluk halinde rahatlamaya ve konuşmaya ya da amaçsız aylaklığa sessiz bir davettir; burada amaç güç toplamak, zamana

egemen olmak, insan ölçüsünde olduğu kabul edilen bir dünyayı hatırlamaktır. 1802 yılında, Kant'ın dostu Alman filozof Schelle, ilgi alanı olan disiplini gündelik yaşamla bağdaştırma kaygısıyla bir sanat gibi düşündüğü gezinti üstüne kısa bir yazı yazar. Bu filozof için, gezinti aynı zamanda fiziksel ve entelektüel bir etkinliktir, duyuları ve zihni canlandırır. "Bir bireyin özü, kendine özgü düşünceleri ancak yabancı düşüncelerden uzakta, kendisiyle baş başa kaldığında gelişebilir" (Schelle, 1996, 51). Bedenin ve ruhun gereklilikleri uyuşur ve dünyaya karşı, yerlere göre farklı bir dikkati harekete geçirirler. "Kır gezintilerinde, insan tek başına olmasa da, doğa izlenimi egemendir, buna karşılık bir kenti çevreleyen yollarda gerçekleştirilen gezintilerde (tek başına bile olsa) ve daha sonra insan, duygularını daha doğru biçimde değerlendirdiğinde, sadece o yerin uyandırdığı izlenimler söz konusu olsa da duyulara egemen olan toplum yaşamı düşüncesidir" (64).

Gezintiye çıkmış insan, ruhsal durumu, gördüklerinden etkilense de kat ettiği yerlerin bir tür yansımasıdır. Thoreau günde en az dört saat yürümenin bir iç gereklilik olduğundan ve çektiği acıdan işleri yüzünden akşama kadar, bedenini paslatma riskiyle odasında kapalı kalmanın verdiği sıkıntıdan söz eder. Ona göre gezmek uyumak kadar zorunludur. Gezilecek yerlerin seçimi çoğu zaman kolay değildir ama Thoreau'ya göre "doğanın çok ince bir çekimi vardır ve hiç düşünmeden bu çekime bırakırsak kendimizi, doğru yolu gösterir bize. Şu ya da bu güzergâhı izlemek önemlidir tabii ki. Doğru olan bir yol vardır ama ihmalkârlığımız ya da aptallığımız yüzünden çoğu zaman yanlış yolu seçeriz biz. Bu dünyada, henüz hiç yürümediğimiz ve ideal iç dünyada yürümek isteyeceğimiz bir patikanın mükemmel simgesi olabilecek bir yola girmek isterdik kesinlikle" (Thoreau, 1994, 92). Thoreau ayrıca çok etkileyici bir üslupla bilinen yolların değişme özellikleri göstermesinden ve insanın hemen yanı başında keşfedilmeyi bekleyen muazzam yollar bulunduğundan

söz eder. "Daha önce hiç görmediğim basit bir çiftlik Dahomey kralının mülkü kadar değerli gözükebilir gözüme. Gerçekten de yarı çapı on mil olan bir daire içinde yani bir öğle sonrası yürüyüşü sınırları içindeki bir manzarayla yetmiş yıllık bir yaşam arasında keşfedilmesi gereken bir uyum vardır. Asla tamamen bildik bir manzaramız olmaz" (86). Gezinti bildik olanın egzotizmini yaratır, bakışı, ayrıntıların değişimlerine duyarlı kılarak yabancılaştırır.

Yolculuğu yazmak

Her yürüyüş bir konuşma, bir söylemdir, güzergâh düşü içinde eski bir anlatı ve gelecekte, dostlara ya da daha sonraki tanışmalarda veya dönüş yolunda ya da döndükten sonra evde anlatılacak bir öykü. Yazı yolda toplanmış sayısız olayın, heyecanların, izlenimlerin belleğidir. Gezgin için bir zamandan kaçma biçimi ve bu zamanı bir defterin sayfalarına dönüştürmektir; daha sonra nostaljiyle tekrar oraya dönmek ve metni süsleyen binlerce simge sayesinde yolculuğu yeniden yaşamaktır. Belleğin durumu bilindiğine göre, yürüyüşlerimiz sırasında şaşırtıcı derecede çok şey unuturuz ve bu yürüyüşlerden bize kalmış olan sadece kırıntılardır ya da hiçbir şey kalmaz. Günlük tutarak yaptığımız yolculukların anılarının canlı kalmasının nedeni, bu yolculuk anılarını düzenli biçimde kâğıda geçirmek ve anılara ya da nostaljiye dalmak isteğiyle veya bir yolculuğu tam anlamıyla hatırlayabilmek için parçalarını düşlerimizde canlandırabilmek isteğiyle zaman zaman gerçekleştirdiğimiz okumalar dolayısıyla çaba harcamamak zorunda kalmış olmamızdır. Hiç kuşkusuz gelip geçen yıllar içinde hayal ve gerçek birbirine karışır, kısa ve açık seçik bazı tümceler içeriklerinin çok daha fazlasını anlatırlar ama en azından birikmiş görüntüler de kalır bize bunlardan. Yazıya geçirilmemiş ya da fotoğraflanmamış bir yürüyüşün belleğini

yeniden oluşturabilme çabası unutulması çok zor bazı geziler dışında başarısızlığa mahkûmdur. Rousseau itiraflarını kaleme alırken, yürüyüş, kendisi için sonsuz bir mutluluk olduğu halde, bu bağlamda eski izlenimlerini kâğıda geçirmediği için büyük bir pişmanlık duyduğundan söz eder. "Yaşamımda anımsayamadığım ayrıntılar konusunda beni en çok üzen yolculuk notları tutmamış olmamdır" der (Rousseau, 1972, 47).

Kazancakis anılarında, yıllar sonra pek az değişmiş yazısıyla karaladığı öğrenci defterlerine baktığında her bireyi etkileyen bir deneyimden söz eder: ansızın duyumsallığın her cümlede yeniden yaşamaya başladığı bir belleğe yeniden dalma deneyimi: "Sararmış yolculuk güncesini karıştırıyorum, hiçbir şey ölmemiş, her şey uyuyormuş içimde; ve şimdi, her şey uyanıyor ve yazıları yarı yarıya silinmiş sararmış yaprakların içinden manastırlar, keşişler, resimler, deniz ortaya çıkıyor tekrar! Ve dostum da çıkıyor topraktan, o zamanki kadar güzel, gençliğinin çiçeği içinde, Homeros gibi gülüyor, kartal gibi bakıyor, masmavi ve göğsü de şiirlerle dolu" (Kazancakis, 1961, 234). Yaşlanan ve sağlık sorunlarıyla güçsüz düşen Toeppfer dostları ve öğrencileriyle birlikte yaptığı ve zorlukla gerçekleştirebildiği yürüyüşlerden vaz geçer sonunda. Ve yollardaki adımları yerine nöbeti kâğıt üstünde yürüyen kalemi devralır. "Bu satırları yazan kişi bastonunu bırakırken onu yakın zamanda bir daha yeniden eline alabileceği konusunda umutsuz ve bu nedenle de kederli, bu olasılığı göz önüne alarak, bu bağlamda anıları ve deneyimleriyle ilgili çeşitli şeyleri Alp gezilerinde izlerini bulmak isteyenlerin yararına sunmak istiyor" (Toeppfer, 1996, 348).

Allahtan ki yürüyüş öyküleri yolculuk edebiyatında çok önemli bir yere sahiptir. Bu metin içinde birlikte yol alan sayısız yazar da kanıtlamaktadır bu durumu. P. Leigh Fermor kendisini Rotterdam'a doğru götürmek üzere Channel'den geçirecek gemiye biner binmez salona yerleşir ve titiz ve özenli bir tavırla seyahat defterini çıkararak ilk satırlarını yazmaya başlar. Gerçek

anlamda hareket, vaftiz anı metnin ilk satırıyla başlar. Ne yazık ki, daha sonra, Münih'teki bir gençlik evinde çantası ve bir miktar parasıyla birlikte günlüğünü de çaldıracaktır. Ama P. Leigh Fermor umutsuzluğa kapılmadan hemen başka bir defter alarak günlük tutmaya devam eder. İnsan aynı zamanda yazmak, anlatmak, görüntüler yakalamak, tatlı hayaller içinde yüzmek, anılar ve tasarılar biriktirmek için de yürür.

Yürünen dünyanın küçülmesi

Yollarda yürüyüşçülere rastlanmaması ve sadece arabaların bulunması yakın zamanlarda tanık olmaya başladığımız bir olgudur. Atalarımız için bir yerden bir yere gitmek, hatta uzun yolculuklara çıkmak için yürümek bir zorunluluktu ama bugün ilke olarak bir tercihtir hatta toplumlarımıza damgasını vuran bedenin teknik nötralizasyonuna direnç gösterme bağlamında bilinçli bir tercihtir. Kent içinde, iki kent ya da köy arasında gidip gelme aracı olarak önemini korumakla birlikte neredeyse kimsenin düşünmediği bir etkinlik haline gelmiştir. Bu riski göze alan uslanmaz bir yürüyüşçüyü yoldan uzak tutabilecek hiçbir tedbir yoktur aslında. Buna karşılık dünyanın birçok yerinde yayalar otobüslerden, otomobillerden, sayısız iki tekerlekli araçtan küçük bir yer kapabilmenin mücadelesini veriyorlar. Asya'da, Latin Amerika'da, Afrika'da en kalabalık yollar bile, sürekli her çeşit araçla yayaları, hatta sürüleri ve çobanları karşı karşıya getiriyorlar. 30'lu yıllarda, Laurie Lee yollara düştüğünde, az ya da çok antrenmanlı ve deneyimli birçok yolcuya rastlar: gezginler, maceracılar ve özellikle de iş arayan bir yığın işsiz. "Profesyoneller kolayca tanıyorlardı birbirlerini: yol kenarlarında çay yapıyorlardı, iyimserdiler ve ayaklarını çok iyi inceliyorlardı. Ötekiler uyurgezerler gibi yürüyorlardı... Kimilerinin ellerinde alet çantaları ve sefil mukavva kutular vardı. Kimilerinin sırtlarında

şehir kıyafetleri kalıntıları görülüyordu" (Lee, 1994, 30). Bugün yürüyüşçüler farklıdır, yollar genelde boştur ve araçların egemenliğindedir. Yol kültürü değişmiştir, günümüzde de boş gezen gençlerin sayısı (Chobeaux, 1996) ve belli bir ikametgâhı olmayan insanların (yani sadece bedenlerine teslim olmuş gezginler) sayısı kabarık olsa da bir eğlence olmuştur.

Yürünen dünya kent alanlarının büyümesiyle, güzergâhları kesen otobanlarla, hızlı tren hatlarıyla ya da ormanlar ve korular içinde arabalar için toprak yol düzenlemeleriyle küçülmektedir. Bir bölgenin turistik randımanının güçlenmesi, çoğu zaman, yürüyüşçüyü (özellikle kendisi için uygun görülen bölgelerle yetinmedikçe aykırı kabul edilir) hesaba katmayan yol altyapılarının devreye sokulması sonucunu doğurur. Bir araba övgüsü yaygındır her yanda ve bu durum kaçınılmaz biçimde yürüyüşçülere ya da bisikletçilere (en azından, her zaman en zayıf olanın zararına olan uygarlık kuralları göz önünde bulundurulduğunda) düşman bir dünya yaratır. Gezintiye, sürprize, keşfe açık belirsiz anlar belirgin biçimde azalmaktadır. ABD'de, E. Abbey, eskiden, sadece, gerçek anlamda bir değişiklik olsun diye arabalarından birkaç kilometre uzakta yürümekten çekinmeyen doğa âşıklarının geldiği harikulade yerlerin yeniden düzenlendiğini görmenin kendisine nasıl bir acı verdiğini anlatır. Sözgelimi Arches Ulusal Anıtı, yaklaşık on yıl içinde birkaç bin kişinin ziyaret ettiği bir yer olmaktan çıkıp yüz binlerce insanın dolaştığı bir yer haline gelmiştir. Otomobiller için yollar yapılması, alt yapıların düzenlenmesi bu sessizlik ve düşünce yerlerini televizyon, radyo, motorlu bisiklet, araba vb seslerinin çınladığı geniş kamping alanları haline dönüştürmüştür.

Turizm sanayisi değerli ve ender bulunabilecek yerleri tüketime geri veriyor kuşkusuz ama bu arada bu bölgeleri kişiliksizleştirerek tahrip ediyor. "Nihayet bir milyon yıllık bir terk edilmişlikten sonra gelişmeye kavuştu Arches. Turizm sanayisi geldi" (Abbey, 1995, 73). E. Abbey, sadece birkaç saatlik bir yürü-

yüşten sonra ulaşılabilecek birçok büyüleyici yer adı veriyor: bir zamanlar sessizliğin, yalnızlığın, güzelliğin kesinlikle bulunabileceği bu yerler artık buralara hiçbir engelle karşılaşmadan götüren ama yürüyüşçüleri kesinlikle kovan yollar sayesinde motorlu bir kitleye teslim edilmiştir. Abbey Amerikan ulusal parklarının ve ormanlarının da aynı akıbete uğramasından korkar. Etkinlik aracı ulaşılabilirliktir: bir yere araçla ulaşılabiliyorsa, oraya kesinlikle sayısız motorize ziyaret yapılır. "Ulaşılabilirlik ne anlama geliyor? Dünyada insanların en basit araçlarla (ayak, bacak, yürek) ulaşılabilir olduğunu kanıtlamadıkları bir yer var mıdır?" (78). İnsanları arabalarından indirebilmek ve ayaklarının üstüne bastırmak için, yeniden toprağı ayaklarının altında hissetmeleri için ne yapmak gerekir? "Bu öncülerin çocukları fizik yorgunluktan şikâyetçi olacaklardır. Uzun sürmez bu; organlarını ve duyularını gerçek anlamda farklı, spontan, iradi bir biçimde çalıştırmanın zevkini yeniden keşfettiklerinde, daha çok, yeniden arabalarına binmekten şikâyetçi olacaklardır." (86).

Dağlık bölgelerin düzenlenmesi projelerinin tersine icat, keşif, oyun, özgürlük için boş alanlar, sınırları belirsiz bölgeler talep eden *Mountain Wilderness* girişimi bütün dünya için geçerlidir. Rasyonalleşmenin, bugün sahip olduğumuz mekânlardan verim almanın, insanın yalnızlık içinde kendini geliştirdiği ve dizginlenmediği yerleri koruyabilmesi için...

Ufuk yürüyüşçüleri

"Rahat, güzel günlerde, bizi -bizim zenginliğimizi- çok ilgilendiren bu kırılgan beden, dağıldığı için sıkıntı, acı, üzüntüyle baktığımız bu beden... Bir daha asla bulamayacağımız bu diş, bu saç, bu kırışıklıklar, her gün eriyip giden servet. Gerçekleştirilmesi gereken eylem için basit bir araçtan başka bir şey değilsin. Sadece busun, bundan başka bir şey değilsin, bir şey satın alan para gibisin. Ve kazanılmış olan da dağılamaz-ölümlü varlığımız için kasaya konmuştur."

Michel Vieuchange, *Smara, Carnets de route*

Cabeza de Vaca*

Cabeza de Vaca haziran 1527'de Endülüs'ten Florida'ya doğru yola çıkar; sefere çıkan grubun hazinecisidir. Sayısız kazadan, Yerli saldırısından sonra Cabeza ve birçok arkadaşı yakalanır ve birbirlerinden ayrılarak çeşitli hakaretlere, kölece muamelelere

* *Bu bölümde bazı keyfi seçimler yapılmıştır.* Başka adların anılması da mümkündü ama ben özellikle Cabeza de Vaca, Richard Burton, René Cailié ve Michel Vieuchange gibi adlara hayranlığımı dile getirmek istedim. Bu şahsiyetler yürüyüşün örnek adlarıdır. Bu fedakar, cefakar, mükemmelliyetçi insanlardan söz etmek onlarla yakınlık kurmaktır aynı zamanda. Bu bağlamda başka adları anmamak adaletsizlik oluyor belki ama tam bir liste çıkarmak da o kadar anlamlı bir çaba olmasa gerek.

maruz kalırlar, aşağılanırlar ve çok kötü koşullarda yaşamak zorunda kalırlar.

Cabeza bir İspanyol soylusu olduğunu tamamen unutur ve köy köy, kapı kapı dolaşarak, eline geçirdiği malları satar, kabuklu ve deri değiş tokuşu yapar, boya, sileks vb değiş-tokuşu yapar. Bu strateji sayesinde, bıkmadan usanmadan, yorulmadan, yöreyi dolaşır, oradan kurtulabilmenin bir yolunu bulmaya çalışır ve bu arada yavaş yavaş, açlığa ve soğuğa alışarak, kendisine düşman bir ortamı da yumuşatır. Kaçmak istediği yer dört duvarla çevrili bir hapishane değildir, uçsuz bucaksız, düşman bir ortamdan kaçmak zorundadır ve sadece oradan kaçmak isteyen bireyin iradesiyle sınırlıdır bu ortam. Kaçabilmenin tek yolu binlerce kilometre uzaklıktaki İspanyol yerleşim bölgelerine doğru yürüyerek gitmektir; neredeyse imkânsız bir çabadır bu ve yolda başına neler gelebileceğini de kestiremez. Cabeza, altı yıl boyunca belli bir yönteme göre ve sabırla çalışarak hazırlık yapar ve bu arada arkadaşlarından üçünün çevredeki köylerden birinde köle olarak çalıştırıldığını öğrenir. Onları bulur ve kendisiyle birlikte gelmelerini ister ama arkadaşları, acı çekmelerine, aşağılanmalarına, sürekli ölüm tehditleri altında yaşamalarına rağmen temkinli davranmaları gerektiğine inanmaktadırlar.

Yerlilerin kendilerine cömertçe mal ettikleri üfürükçülüğün gücü sayesinde dört adam beklenmedik biçimde özgürlüklerine kavuşurlar. Köy köy dolaşırlar, büyücülük ünleri gidecekleri yerlere kendilerinden önce varmaktadır. Yerlilerin konukseverliğine rağmen açlık ve soğuk zor durumda bırakır onları. Son derece yorucu bir yürüyüşün sonunda, dört adam, Kuzey Amerika'dan, Florida sahillerinden Pasifik sahillerine kadar yürürler. Cabeza de Vaca'nın güzel kitabı bu öldürücü yürüyüşten hiç söz etmez. Çağdaşımız değildir o, başarıyı, risk için risk almayı ön planda tutmaz; söz konusu olan kendi mizanseni değildir, onun için önemli olan daha çok Yerlilerle ya da onların gelenekleriyle zor ilişkiler, İspanyol ordusunun acımasızlığıyla, açlık, soğuk

ya da İspanya'yı bir daha hiç görememe korkusuyla ilgili acımasız bir öyküdür. Bireyin silindiği, nostaljilerini, yaşama arzusunu narsisik bir keyif duymadan sergilediği sıkıntılı bir öyküdür bu. Tanrıya güven duymama, bu insanların inatla ve sabırla Tanrıdan yardım istemelerini engellemez. Cabeza Tanrının yüceliğini över, kendi cesaret ve sabrıyla övünmez. Dört adam, on yıllık bir esaretten sonra, bitkin durumda Compostela'ya ulaşırlar; dokuz yıl önce yola çıkan altı yüz kişiden sadece onlar sağ kalmıştır.

Tombuktu'ya doğru yürümek

René Caillié Deux-Sèvres'de yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir, ailesini çocukken yitirir. Bir akrabası yanına alır onu, okumayı, yazmayı öğrenir, daha sonra da bir zanaat öğrenir. Ama okuma tutkusu ağır basar, seyahat ve araştırma hayal eder hep ve kendisine kol kanat geren akrabasını razı ederek 1816'da Senegal'e doğru giden bir mavnaya (*La Loire*) biner. Öylesine yoksuldur ki yola çıkmadan önce Mauzé'liler aralarında para toplayarak bir çift ayakkabı hediye ederler kendisine. Caillié Saint-Louis'den Dakar'a doğru kendisini zor deneyimlerden geçmek zorunda bırakan güçlü Afrikalılarla birlikte yürür. Hayatında ilk kez aşırı yorgunluğu, sıcağı, susuzluğu tadar, ayaklarının altındaki kumların ne olduğunu anlar ve yürüyüşçülerin yabancısı olmadığı sayısız yara açılır ayaklarında. Ama genç Caillié Dakar'dan hareket ederek kıtanın içlerine doğru temkinli bir şekilde yol alan topluluklara ulaşamaz. 1819'da bir Avrupa kervanına katılır ve acı anlar yaşar orada. Caillié korkunç susuzluk çeker ama bir şey istemeye cesaret edemez, uslu uslu oturur olduğu yerde. "Şaşkın ve vahşi biri gibi baktığım, sabırsız olduğum, dilimin sarktığı söylendi; her mola sırasında güçsüz bir halde yere düştüğümü ve yemek yiyecek halimin bile kalmadığını

hatırlıyorum" (Caillié,1996, C1,46). Küçük topluluk, kısa süre sonra, bölgede etkili alan bir hükümdarın eline düşer ve çeşitli sıkıntıların yanında bir de uzun süre susuz kalır bu insanlar. Çok yorgun düşen ve hastalanan Caillié her şeye rağmen düşlerinden vaz geçmeden, sağ salim varır gideceği yere. Avrupalıların girişimlerinin başarısız olması onda korkunç ama daha sonra olumlu olduğu ortaya çıkan fikirler oluşturur. Nefret ve düşmanlık duyguları çekmeden Afrika içlerinde dolaşabilmek için Arapça ve İslam dinini öğrenecektir. 1824'de, gezisine başlar ve karşılaştığı Müslümanlara Kuran'ın çevirisini tesadüfen okuduğunu ve bu sayede gerçek Tanrının nerede olduğunu anladığını söyler. Ve daha başka şeyler de anlatır onlara: babası yeni ölmüştür ve böylelikle bazı mükellefiyetlerden kurtulmuş ve belli bir maddi rahatlığa kavuşmuştur, onların yanında, Saint-Louis'de kendisine övgüsü çok yapılmış bir eğitimden geçecektir. Böylece onların gururlarını okşayarak, varsayılan zenginliklerini abartarak ve yakında Müslüman olacağını müjdeleyerek manevi efendileri olacak olan Braknalar'a kolayca kabul ettirir kendisini Caillié.

Caillié kendisini Tombuktu'ya götürecek bu dönemecin daha ilk adımlarında, bütün yolculuk boyunca sürekli tanık olacağı cömertlik ve küçümseme olaylarıyla karşılaşır. Saint-Louis'den ayrıldıktan sonra bir gece yürüyüşü sırasında ayakları dikenlerle dolar. Bir ihtiyar ayaklarındaki dikenleri tek tek çıkarır ve mütevazı bir yatak verir ona. Ama daha sonra bir kamp yerinde insanlar alay eder kendisiyle, birçok kez İslam inancının kanıtı olan sözleri söylemesi istenir, sünnet olup olmayacağı sorulur, ayaklarından, kollarından çekerler. Sonunda tepesinin attığını görünce rahat bırakırlar onu. Ama ertesi gün gene ilgi merkezi olur: "Gelin bakın şu Hıristiyan'a!" Gene alaylar başlar, çocuklar, yetişkinlerin alaycı bakışları altında taş atarlar ona. Durum ve koşullara göre kimi zaman dikkatle seyrederler kendisini, kimi zamanda kötü muamele ederler.

Caillié Fransa'ya döndükten sonra "titreyerek ve neredeyse

koşarak" (37) gizlice tuttuğu notlardan yararlanarak gezi günlüğünü kaleme alır. Gerçekten de her an yakalanmaktan ve stratejisinin açığa çıkmasından korkmakta haklıdır. Bol bol halkların geleneklerinden, dolaştığı coğrafyadan, bitki örtüsünden vb. söz eder ve yolculuğunun kişisel bölümlerini titizlikle anlatır. Müslümanlığını afişe ettiğinden oruç tutmak zorunda kalır ve alışmış olduğu kendi yaşam koşullarını müthiş bir biçimde olumsuz etkiler bu durum. İslami otorite, yürüyüşü sırasında kendisini sorularla rahatsız eden, cimcikleyen, iten, uyutmayan, binbir şekilde rahatsız eden insanları etkileyemez genellikle. Caillié her yerde kalabalıkların keyfi bakışlarına maruz kalır. Ama Araplığı ve İslamı öğrenir ve Saint-Louis'ye döner.

Fransız resmi makamları Tombuktu'ya gidebilmesi için yardım talebini geri çevirirler. Sierra Leone'de bir çivit fabrikasında çalışmak zorunda kalır. İngilizlere baş vurur. İngilizler ilgilenirler onunla ama aynı amaç peşinde koşan komutan Laing'in girişimini gölgelememek için destek olmazlar. Caillié yılmaz, kesinlikle yalnızdır ama Paris Coğrafya Derneğinin Tombuktu'ya giden ilk Avrupalıya bir ödül vereceğini öğrenir ve Laing'e rağmen, Senegal'e gidişinden beri önüne çıkarılan engellere rağmen bu ödülü kazanacağına dair yemin eder. Freetown'da bulunduğu sırada, ülkenin iç kısımlarına doğru girişini kolaylaştıracak bir senaryo yazar. Kendisini Mısır'da doğan, genç yaşta, kendi isteği dışında Fransız ordusu tarafından kaçırılan ve ailesinden koparılan biri gibi takdim eder. Fransa'da yetiştirilmiştir ve efendisinin işleri için Senagal'e gönderilmiştir. Ama fırsattan yararlanarak ailesinin hayatta olup olmadığını öğrenmek ve asıl dinine yeniden kavuşabilmek üzere Mısır'a dönmüştür. Öte yandan da yolculuğunu kutsaması için "Hıristiyanların Tanrısına en içten dualarını" gönderir.

19 nisan 1827'de, küçük bir kervanla birlikte Tombuktu'ya doğru ilk adımlarını atar. Hastaları iyileştiren bir yeteneğe sahip olduğu söylenir ve bir yığın hastaya hizmet verir. İyi niyetle ça-

ba harcar ve birden bire zoraki tabip durumuna düşer. Caillié'nin iyi niyetine inanan rehberler yolculuk sırasında, onun bir Hıristiyan tutsağı olduğu ve İslamın sinesine döndüğü efsanesini yayarlar. Yol arkadaşları acırlar ona. Günler geçtikçe, derisinin rengi nedeniyle git gide artan bir ilgiyle karşılaşır. Su baskınları kervanın ilerleyişini güçleştirmektedir. Korku ve umutsuzluk içine düşer ama vaz geçmez amacından. Yerler ıslak olduğundan sandallarını giyemez, yalın ayak yürür ve kısa süre sonra yaraları acı vermeye başlar. Ağustos ayında, güzergâhın üçte birini tamamladığı (önünde daha kat etmesi gereken 700 kilometre vardır) sırada ateşlenir, ayakları yara içindedir, dereler ve bataklıklarla dolu bir bölgeyi katetmekten vaz geçer. Birkaç gün sonra, daha sonraki kervana katılmak ister ama ayaklarındaki yaralar, iyileşmek şöyle dursun, nem yüzünden yayılmaktadır. Sürekli yağmur yağmaktadır. Kendisine sahip çıkan yaşlı bir kadın tarafından tedavi edilir. Eylül ayında yağmurlar diner ve yaraları yavaş yavaş kapanır. Bu Time günleri sadece yaraları ve zorunlu hareketsizlik yüzünden değil, kendisini çok zengin sanan, her gün gelip bir şeyler isteyen köylüler yüzünden de acılarla doludur.

Kasım ayının ortasında yaraları tamamen iyileşir ve iki aylık bir aradan sonra Cenne yönüne giden öteki kervanla yoluna devam etmeye karar verir. Ama ağır bir iskorbüt kriziyle yere serilir bu kez. "Damağım tamamen soyuldu, kemiklerimin bir bölümü ayrıldı; dişlerim yuvalarında değildi sanki: korkunç acılar çekiyordum; kafamda hissettiğim acıların beynimi etkilemesinden korktum; on beş gün boyunca hiç uyumadım. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi ayaklarımdaki yaralar yeniden açıldı ve yola çıkma umutlarım uçup gitti" (C2, s.21). Kendisine korkunç bir görümüm veren yaraları yüzünden şekli şemali değişmiştir, bir köşeye atılır ve başkalarının tepkisini çekmemek, midelerini bulandırmamak için yemeklerini yalnız başına yer. Yaşlı kadın hastasını tedavi etmek için elinden gelen her şeyi yapmaya devam

eder. Hasta iyice bitmiştir, ölmekten başka bir isteği yoktur. O acı çekerken kuru mevsim, onu umutsuzluk içinde bırakarak, akıp gider. Caillié, nihayet, ocak ayı başında iyileşme dönemine girer ve uzun süre bu hareketsizlik döneminin getirdiği yorgunluğa rağmen yola çıkar. Tombuktu rüyası kemirmektedir onu. Yolda rastladığı insanlar işkence etmeye başlarlar tekrar, rahatsızlık verirler, hakaret ederler, sürekli hediye isterler kendisinden.

13 martta, bir tekneye biner, Tombuktu'ya doğru dalgalı bir denizde yolculuk eder. Bu zavallı Mauzé'li çocuk, 20 nisan 1828'de, bütün tersliklere rağmen düşünü gerçekleştirir ve kente girer. "Anlatılmaz bir tatmin duygusu içindeydim: asla böyle bir duygu hissetmemiştim ve müthiş sevinçliydim". Ama bu coşkusu çabuk geçer: "Önümdeki manzara beklentilerimle çakışmıyordu; bu kentin büyüklüğü ve zenginliği konusunda bambaşka şeyler düşünmüştüm ben; ilk bakışta, eğreti toprak evler yığınından başka bir şey görmedim; her tarafta, uçsuz bucaksız, oynak kum düzlüklerinden başka bir şey yok... Bununla birlikte kumların içinde yükselen büyük bir kent görmek de müthiş etkileyici bir şey ve bu kentin kurucularının harcadıkları çabalara hayran olmamak elde değil" (212). Caillié Laing'in 1826 yılında Freetown'a dönerken öldürüldüğünü öğrenir; kendisi Tombuktu'ya giren ikinci Avrupalıdır. Caillié'nin ona karşı en önemli üstünlüğü hayatta olmasıdır. Ama o da her an yalancı birinin utanç verici akıbetini yaşama riski altındadır.

Caillié 4 mayısta Tombuktu'dan ayrılarak kölelerini Fas kıyılarına götüren bir Magrip kervanıyla Sahra yollarına düşer. Rehberi yolculuğun son bölümünü cehenneme çeviren tuhaf bir insandır. Susuzluk hiçbir şeyin yatıştıramadığı bir sıkıntı haline gelir. Rehberinin kötü muameleleri sonucu kervanda bulunan öteki insanlar ve hatta köleler de alay etmeye başlarlar onunla, rahatsız ederler, su ve yiyecek vermezler, taş atarlar ve dövmeye çalışırlar onu vb. Kervan kurban seçer onu. Allahtan, bazen öte-

ki Mağribiler korur kendisini, su ve yiyecek verirler ve arkadaşlarının tavırlarını eleştirirler. Caillié köpeklerin saldırısına da uğrar ve çobanların kayıtsızlığı yüzünden ısırır köpekler onu. Geceleri devam eder yoluna. 14 ağustosta bitkin ve hasta durumda Fas'a ulaşır, Cezayir'e doğru yola çıkar ve 7 eylülde varır oraya. Birçok terslikten sonra bir Fransız gemisine biner ve Toulon'a doğru yola çıkar. Caillié'yi Paris'te cesareti ve direnci dolayısıyla kutlarlar. Vadedilen ödülü alır. Günlüğünü yazar ve 1830'da yayınlar. Evlenir ve Champagne'da bir köye yerleşir. Belediye başkanı olur. Dört çocuğu olur. Başka Afrika gezileri projeleri geliştirir ama sağlık durumu uygun değildir ve para bulamaz projelerini gerçekleştirebilmek için. Ölünceye kadar yürüyüş hayalleri içinde yaşar. 1838'de, 38 yaşında sıtmaya yenik düşer.*

Büyük Göller'e doğru yürüyüş

Biz daha çok olağanüstü bir kişilik olan Richard Burton ve arkadaşı John Speke tarafından Nil'in kaynaklarına doğru zorluklarla ve acılarla gerçekleştirilen yolculuktan söz edelim. Afrika'nın, Asya'nın ya da Latin Amerika'nın birçok bölgesi bu şekilde, son derece zor maddi ve manevi koşullarla, kervanlarla fethedilmiştir; bu yolculuklarda hiç kuşkusuz eşekler, develer, atlar çok önemli bir rol oynamıştır. Bu yolculuklar aynı zaman-

*Burton, Harrar'dan zorunlu bir yürüyüşle, yiyeceksiz ve susuz dönerken çöl yürüyüşçülerinin sıkıntılarını anlamasına olanak veren su takıntısını anlatır. Daha sonra Caillié ve Vieuchange de çekmiştir aynı sıkıntıları. "Susuzluk şeytanı acımasızca peşimizdeydi. Güneş beynimizi yakıyordu, seraplar her an aldatıyordu. Ve bir tür saplantının kurbanı oldum. Yakıcı güneş altında gözlerim kapalı hızla ilerlerken çevremdeki herşey suydu adeta. Su hep önümdeydi. Orada gölge altındaki kuyuda, kayalıklardan fışkıran buzlu derelerde, beni dalmaya çağıran kımıltısız göllerde[...] Gözlerimi açıyordum ve dümdüz, sıcak, tüten bir yerden başka bir şey görmüyordum, üstümde metafizik bir gökyüzü vardı. Bizim için korkunç bu manzara ressamlar ve şairler için bulunmaz bir nimetti belki de... Tek birşey düşünüyordum, su" (Gournay, 1991, 61).

da yürüyüşün de kahramanlık figürlerinden birini oluşturur. İki Hindistan ordusu subayı Richard Burton ve John Speke, haziran 1856'da, Londra Coğrafya Derneğinin himayesinde, Avrupalıların belki varlığından bile haberdar olmadıkları büyük Doğu Avrupa göllerine doğru uzun bir araştırma yürüyüşüne başlarlar. Bu iki araştırmacı, 1854 yılında, Burton'ın büyük bir cesaretle yasak kent Harrar'a girmeyi başardığı bir Abisinya gezisinde tanışmışlardır. Zıt karakterlerdir bunlar aslında: Burton disiplinsiz ve bilgedir ve yaşama zevkiyle doludur, sürekli her şeyi merak eder; Speke ise ilkelerine bağlıdır, kibirlidir ve insanları küçümser, ava meraklı olduğundan sürekli elinde tüfekle dolaşır (Le Breton, 1996). Burton'a göre, sürekli dillerde dolaşan bu göller beyaz Nil'in kaynaklarıdır ve ırmak büyük ölçüde bu göllerden beslenir. İç bölgelere doğru yapılan geziler ateşli hastalıklar, bataklıklar ya da kabilelerin gerçekleştirdikleri katliamlar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Speke'in katılmadığı ilk yolculuk sırasında kervan saldırıya uğramış, Burton, yüzünden ağır bir yara almış, ayrıca bir İngiliz de karnı deşilip, sakatlandıktan sonra öldürülmüştür.

Değersiz kıvır zıvır, erzak ve çeşitli gereçler taşıyan bir kervan, Zengibar adasının karşısındaki Bagamayo'dan yola çıkar. Her kervancının sırtında otuz kilo yük vardır, silahlar ve kişisel teçhizat da cabası. En çok kullanılan yolların genişliği otuz-kırk santimetre kadardır. Elverişli mevsimlerde insanların bıraktıkları ayak izleri ekvator ormanının yağışlarıyla azgınlaşan otlarla örtülüverir anında. Cangılda, içinden çıkılması zor bitki örtüsünde ilerleyebilmek için budama bıçağıyla tünel açmak gerekir. Kervancıların sırtlarındaki yükler sürekli dallara takılır. Ayrıca bataklıklar, ırmaklar, dereler, su içinde, bele kadar gömülmüş durumdayken budama bıçağını kullanmayı gerektirebilir. Dağlardan geçerken, kayalık yokuşları tırmanmak gerekir ve sürekli sendeler insanlar, uçuruma düşme tehlikesi içinde yaşarlar çünkü bu dik kayalıklar ve omuzlardaki yük en küçük bir dalgınlığı

bağışlamaz. Ovalardaki yürüyüş ise yakıcı güneşe karşı direnç gerektirir. Buna karşılık geceleri dondurucu bir soğuk olur. Ve böcekler sürekli rahatsız ederler insanları, nem yüzünden yaralar bir türlü kapanmak bilmez. Ateşler ve hastalıklar özellikle iki İngiliz'e musallat olur. Yürüyüşçüleri seyreden vahşi hayvanların hüküm sürdüğü bu sağlıksız bölgelerde çok az insan yaşayabilir.

Burton da, birkaç hafta sonra cesaretini yitirmiştir: "Tunda'da, azgın bir bitki örtüsü içinde geçirdiğim bir geceden sonra, bitkin durumda uyanıyorum, başım ağrıyor, gözlerim yanıyor, ellerim ve ayakların acı içinde titriyor; yorgunluk, soğuk, güneş, yağmur, sıtma, endişe ve kaygı hep birlikte saldırıyor ve huzur vermiyorlar bana" (Burton, 1988, 32). O dönemde, insan, bir saman çöpünden başka bir şey olmadığı göğüs göğüse bir mücadelenin çıplaklığı içinde saldırıldığını iddia eder bu Afrika'ya ama söz konusu olan sadece Avrupalı kahramanlara Afrika'nın tüm şiddet ve acımasızlığını yaşatacak olan neredeyse iki yıllık bir yürüyüşün ilk adımlarıdır. Burton her gün umutsuzluğunu ve bu yürüyüş koşullarında çektiği acı ve sıkıntıları dile getirir. Anlamsızlaşmıştır bu yürüyüş ama her şeye rağmen sonunu getirmekte de kararlıdır işin. Arap tüccarların köle ticareti yaptıkları bu yollarda bitki örtüsü insanları ezer ve korkunç duygular içinde yollarına devam etmeye çalışırlar. Kervancılar disiplinsizlikleri, işlerini gevşek tutmaları, sürekli kavga etmeleri, sistemli biçimde kaçmaları, hırsızlıklarıyla bıktırmışlardır iki İngiliz'i. Eşekler peş peşe ölür ve kalanlar da inatçılıklarıyla yürüyüşü engeller.

Eylül 1857'de, Burton ve Speke hastalanırlar ve moralleri iyece bozulur: "Ateş içinde titriyoruz, başımız dönüyor, dikine inen patikayı seyrediyoruz umutsuzluk içinde: kökleri ve kayalıkları derece derece bir merdiven. Arkadaşım o kadar bitkin durumda ki, onu taşımak için üç kişi gerekiyor; benim henüz hiçbir desteğe ihtiyacım yok. Yükçüler bir uçuruma tırmanan maymunlara benziyorlar, eşekler her adımda düşüyorlar; susuzluk,

öksürük ve bitkinlik yatmaya zorluyor bizi ve bu sırada savaş çığlığı tepeden tepeye yankılanıyor, oklarla ve mızraklarla silahlanmış yerliler siyah karıncalar gibi saldırıyorlar." (Burton, 1988, 43). Kazara ateş ya da doğal engeller kaybolur gibi olduğunda kabile şefleri çıkıyor ortaya: tehdit ediyorlar ve geçiş hakkı istiyorlar, isteklerini kabul etmekten başka çareleri olmayan İngilizlere kaprislerini kabul ettiriyorlar. Böcekler aman vermiyor: çeçe sinekleri, arılar ve sığır sinekleri, avlarını ancak renk değiştirdikten sonra bırakan siyah karıncalar, erzakları ya da en değerli eşyaları tahrip eden beyaz karıncalar.

Dokuz yüz kilometrelik ve dört buçuk ay süren öldürücü ve bıktırıcı bir yürüyüşten sonra kafile Arap tüccarların köle ve fildişi ticareti için tezgâhlar kurduğu Kazeh'e (Tanzanya'da bugünkü Tabora) ulaşır. İki İngiliz uçsuz bucaksız iki göl görürler önlerinde. Haftalarca süren istirahattan sonra kervan tekrar yola düzülür. Bir hafta sonra Burton kötüleşir ve bir hamakla taşımak gerekir kendisini: "Titriyorum, bedenim felç olmuş sanki, bütün vücudumda yakıcı iğneler gezdiriyorlar, yardım kabul etmiyorum, çektiğim acılar beni bitirirken dokunma duyumu yitiriyorum, beni meçhule götüren karanlık kapıların aralandığını görüyorum". On bir ay boyunca yürüyemez ve hamakta taşınır. İki İngiliz bir göz hastalığına yakalanırlar ve Speke neredeyse haftalarca kör kalır.

Birçok kişi kopmuştur kafileden ve sayısız maddi ve manevi acılar yaşanmıştır. Şubat 1858'de kervandan geriye kalanlar Tanganyika gölüne ulaşırlar. Burton çektiği acıyı unutur ve gördüğü manzaranın güzelliği karşısında büyülenir. Avrupalılar ilk kez bu kıyılara gelmişlerdir; onlardan kırk yıl kadar önce Arap tüccarlar gelmiştir buraya ve uğursuz bir köle ticareti örgütü kurmuşlardır. Kaynağını buradan alan bir ırmak (iki İngiliz Nil ırmağını hayal ederler) arayışı içinde gölde bir araştırma girişiminin önüne engeller ve zorluklar çıkar. Hastalığın kımıldatmadığı Burton tansiyon sorunu yüzünden engellenir bu kez ve bir

köle tüccarına ait bir tekneyi kiralamak amacıyla bir ay önce yola çıkan Speke eli boş döner.

Nihayet Burton çok büyük bir para karşılığında çok kötü durumda iki kayık bulur ve gölde araştırma amacıyla uzun bir yolculuğa çıkma mümkün olur. Speke şöyle diyor: "Hâlâ hastaydı ve o kadar kötü durumdaydı ki, onun bu halde yola devam etmek istediğini gören biri bir gün geri dönebileceğinden kuşkuya düşerdi ama kendisi alınmadan yola çıkılmasına dayanamazdı" (Browdie, 1993, 277). İki İngiliz söz konusu ırmağın, kaynağını buradan almak şöyle dursun, buraya döküldüğünü öğrenirler sıkıntı içinde. Ayrıca bölgede, gölün fazlalıklarını akıttığı muazzam bir bataklığın bulunduğunu öğrenirler; Burton, yirmi yıl sonra buranın Kongo ırmağının kaynakları olduğunu öğrenecektir.

Kafile Kazeh'e döner. Kervandaki herkes çeşitli derecelerde hastadır: ateş, göz iltihapları, işitme sorunları, yaralar, yorgunluk vb. Hareket edebilecek durumda olmayan ama her türlü hareketsizliği reddeden Burton bir yerli ağızları sözlüğü hazırlar. Speke sıkılır, insanlardan kaçan hayvanları avlayamaz, "her şeyin tekdüze olduğu düz ve aptalca bir harita olan" bu ülkeyi sevmez. Arap tüccarların söz ettiği başka bir göl keşfetmeye karar verir. Speke düzlüklerde yirmibeş gün süren zahmetsiz bir yürüyüşten sonra Victoria adını verdiği uçsuz bucaksız Nyanza gölünün kıyısına ulaşır. Sudaki kırmızı kazlara ve kıyılarda dolaşan kuşlara ateş ederek bu keşfini kutlar. Speke keyiflidir ve Kazeh'e döner, Nil'in kaynağını bulduğuna inanmaktadır. Ama Burton kuşkuludur. Bu konuyla ilgili olarak şöyle der Speke: "Benimle birlikte gelmediği için ne kadar üzüldüğümü söyledim ona çünkü ben Nil'in kaynağını keşfettiğime inanıyordum. O inanmadı buna tabii ki. Benin inanmış olduğum tüm gerekçeler durumu doğrulamış olsa da o inanmadı". Burton ise Nil'in birçok suyla beslendiğine inanmıştır. Speke gölde araştırma yapmak üzere tekrar yola çıkmak ister ama Burton çok hastadır ve karşı çıkar ona. Ancak Zengibar'a kadar götürecek erzak vardır, ordu yetkililerinin

verdiği izin bitmektedir, yakında muson rüzgârları başlayacaktır.

Dört ay süren dönüş yolculuğu korkunç geçer iki İngiliz için, ikisi de hastalanırlar. Burton hastalığı nedeniyle Zengibar'da kalmak zorunda kalır. Speke İngiltere'de, araştırmanın kazançlarını sahiplenir ve Nil'in kaynağını bulduğunu söyler herkese, Burton'ın bu işteki payını önemsemez ve eski arkadaşına haber bile vermeden yeni bir sefer hazırlığı yapar. İki arkadaş kavga ederler. Burton'ın zavallı bir eski rakibi öç alma amacıyla saldırır ona ve Speke'i destekler: "Burton ona eşlik etmeye layık biri değil ve onunla karşılaştırıldığında hiçbir şey yapmadı ama keşfin şan ve şöhretini kendine mal edecek görkemli törenlerle. *Speke çalışıyor ve Burton bütün gün yatıp, başkalarının yeteneğinden yararlanıyor*" (Gournay, 1991, 75). Burton cevap veriyor: "Yolculuk sırasında o benim astımdı ve başka türlüsü de olamazdı... çünkü Arapça, Beluci dili ve Afrika lehçelerinden haberi yoktu... bana Coğrafya Derneğine gitmek için dönüşümü bekleyeceğini söylemesine rağmen hazırlıklarını benim yaptığım bir keşfi sahiplenmiş birine karşı öfke duyguları dışında bir duygu beslemem mümkün olabilir mi" (Gournay, 1991, 78). Kraliyet Coğrafya Derneği hakemlik yapmasını önerir ama Speke olaylarla ilgili kendi görüşlerini anlatmasına birkaç saat kala ölür: av kazası ya da daha akla yakın ihtimal intihar. Daha sonra Stanley ve Livingstone'un ve tek başına Stanley'in seferleri Speke'in inancını kanıtlar, Victoria gölü kesinlikle beyaz Nil'in, Tanganyika ise Kongo'nun rezervuarıdır. İki İngiliz bu trajik yürüyüş sırasında iki büyük Afrika gölünün kaynaklarını keşfetmişlerdi.

Bu araştırma yürüyüşleri son derece tehlikeli ve istikrarsız bir ortamda gerçekleşir, insanların hayatını her an tehlikeye atar, büyük bir sabır gerektirir ve büyük bir maddi, manevi güç ister. Yürüyüşün alternatifleri eşeklere ya da develere binmektir, yürüyüş kesinlikle yürümekten çok bu yolculukları tamamlayabilmek için başka bir araçtan yararlanmanın mümkün olmaması nedeniyle seçilir. Bu araştırma gezileri uzun süre amaca ulaşa-

bilme konusunda sabırsızlıkla ve verdiği sıkıntılarla çatışır. Önemli olan sadece ilerlemektir ve yapacak daha iyi bir şey olmadığından bedene sığınmaktır. Her yavaşlama eğlence olmak bir yana vakit kaybettiren, kaynakları tüketen, moral bozan bir engel gibi ortaya çıkar. Bu yolculukta önemli olan araç değil, sadece amaçtır.

Smara yolu

Michel Vieuchange Güney Fas ve o dönemde çöl yağmacılarına teslim edilmiş Moritanya arasında bir yere gitme düşleri içindedir. Rehberleri tarafından öldürülen Camille Doubs'tan sonra hiçbir gezgin, Avrupa varlığından hiçbir eserin görülmediği Sahra'nın bu bölgesinde dolaşma tehlikesini göze alamamıştır. Atlas bölgesinden Tombuktu'ya doğudan giden kervanlar da çatışmaların ve rehin alma olaylarının sıkça görüldüğü bu tehlikeli bölgeden geçmekten çekinirler. Vieuchange ve kardeşi Eylül 1929'da, çöle ve tehlikeye terk edilmiş, efsane kent Smara'ya giden ilk Avrupalılar olmaya karar verirler. Michel Vieuchange Berberî kadını kıyafeti içinde bir kervana katılır; gerçek kimliği anlaşıldığı takdirde ölümden kurtulması mümkün değildir. Caillié'den sonra, aynı bitmez tükenmez işkenceleri o da çekecektir: hastalık, ateş, sürekli sıcağa ve arkasından da soğuğa maruz kalmak ve özellikle de hor görü, ihanet, aşağılanma. Kardeşi Jean ise uzaktan izlemektedir gezginin kaderini. İki ay boyunca, çoğu zaman yaya, kimi zaman da deve üstünde, düşman kabileler arasında ve büyük acılar çekerek 1400 kilometre kat eder. Tuttukları rehber de gizli hizmet verir onlara. Vieuchange, yürüyüşün daha ilk saatlerinden başlayarak, ölümünden sonra aynı biçimde yayımlanacak günlüğünü gizlice tutmaya başlamıştır, kısa süre sonra ayağındaki şişiklerden, sıyrıklardan şikâyet etmeye başlar ama Smara'ya ulaşma uğruna her türlü güçlü-

ğe katlanmaya razıdır. Başarılı bir yürüyüşün bedeli acıdır ve bu acıları çekecektir o.

Ayakları iyice soyulur ve her adımda korkunç acılar çeker. Ateş ve kuruluk bir süre sonra dondurucu gecelere bırakır yerini. Birlikte olduğu Araplardan farklı olarak, bedeni, saat saat, gün gün harcaması gereken bu öldürücü çabalara alışık değildir. O bölgelerin çetin koşullarına uyum sağlayabilmesi zordur. Günlüğünde bu dinmeyen acıları, her an bir saldırıya maruz kalabilecek olan ve bir yığın önlemlerle korunan kervana hakim olan korkuyu anlatmıştır. Kimi zaman çatışmaların ortasına düşmemek için, geceleri geçit vermez vadilerden geçmek gerekir ve Vieuchange, karanlıkta, düşme korkuları içinde, en küçük bir teması bile hissetmeyen, soyulmuş ayaklarıyla nasıl yürüyeceğini bilemez. Ama her şeye rağmen, acılardan hasta düşmüş bir halde yürür.

Bir akşam, kervan, yolunun üstünde ayağı kırık ve göğsünde kurşun yarası olan birine rastlar. Adam on gündür, orada koma halindedir. Yolculuk daha da zorlaşır, her gün, kırk-elli kilometre yürümek zorundadırlar; çatışmalar nedeniyle develere binmeden, çok az suyla idare ederek ve yakıcı güneş altında... Ama Vieuchange Smara, her gün biraz daha yaklaştığına göre, gerekirse böyle on gün bile yürümeye razıdır. Yorgunluktan, bir süre sonra uyku uyuyamaz, vücudunda bit kaynamaktadır. Bir gecede iki yüz bit öldürür. Kervan yakınlarında çatışmalarda sürekli insanlar öldürülmektedir. Ellerindeki güç dolayısıyla sürekli çıkar sağlamak isteyen ve Vieuchange'ı sürekli rahatsız eden rehberlerle pazarlıklar hiç bitmez; Vieuchange sürekli ölüm tehditlerinden değil, daha çok, bu kadar sıkıntı çektikten sonra Smara'ya varamamaktan korkmaktadır.

Dürbününü, sırt çantasını çalarlar, sürekli haraç isterler, kendisi farkında olmadan, kervanı başka bir yöne saptırmamaları için sürekli bir mücadele vermek zorunda kalır. Caillié gibi Vieuchange'ın da sabrı ve sebatı, güçlü inancı, yol arkadaşlarının,

çatışmaların, çölün ya da kendi bedeninin sürekli önüne çıkardıkları bir yığın engel karşısında her an şaşırtır. "En kötü şey uzun süremez" (Vieuchange, 1990, 124) diye yazmıştır kendisini bekleyen sıkıntılardan habersiz. Vieuchange bu sıkıntılar ve üzüntüler içinde Smara'yı düşündüğünde yoğun mutluluk anları aşar: "Onu içinde, yüreğinde hissetmek, ne büyük mutluluk, ne büyük güç veriyor. Acılara, yorgunluklara, güneşe, susuzluğa rağmen başım keyiften çatlayacak gibi" (s.136). Kimi zaman yakınlardaki kabilelerden gizlenmek için uzun süre bir küfenin içinde kalır. Sıkıntılar içinde bedeni ölür adeta. Maddi ve manevi tahribatın etkisi baş göstermeye başlar ve ilk kez Sahara adı "benim için kurak bir şey haline gelir. Ben de neredeyse tamamen kuruyorum; başım, içimdeki sert, vaz geçilmez arzu çevresinde sıkışıyor: kurtulmak, amacıma ulaşmak" (152).

2 kasım 1930'da, çölün kumuna terk edilmiş Smara'ya varır, Tombuktu'ya giren Caillié'yi düşünür ama günlüğünde bir coşku hissedilmez. "Smara içinde birkaç küçük ev bulunan ölü bir kent, evlerin neredeyse tümü kamu binaları: bir cami, iki kale. Yarısı, hatta dörtte üçü tahrip olmuş vaha" (s.229). Bununla birlikte daha sonra, o anı kafasında canlandırdığında, harap bir camiye girdiğini hatırlar: "bir zamanlar kutsal ve namazlara adanmış, şimdi sadece benim gibi görmek isteyen birinin içinde dolaştığı cami... Ansızın göğsümde bir sıcaklık hissettim, yüreğimin bir eylemi..." (205).

Ölü kentte sadece üç saat kalır, yol arkadaşları acele ederler, tekrar küfeye bağlanır ve kötü muameleler başlar yeniden. Dönüş hayalleri ağır basar: "Bu derin, olağanüstü, yenilenen ya da daha doğrusu büyük bir cesaretle şahane bir yola -asla söylemeyeceğim- itilmiş yaşamlarımızdan gelen bu keyiften sonra bir de büyük bir zevkle bir an önce yapacağım sıcak banyoyu düşündüm. Artık bitlenmemek, üşümemek, terlememek. Bir yatakta uyumak. Yemek yemek. Büyük zorluklarla geçen iki aydan sonra, görev tamamlandıktan sonra bunlara kavuşmak" (219). İl-

ginç ve sezgileriyle bağlantılı bir düş görür. Smara'yı bulması gerekir. Önünde giden bir gezgini tanır hemen: René Caillié. Tanırlar birbirlerini ve büyük keyif duyarlar. Birlikte kente girerler. Ama kent sayısız örümcek ağıyla kaplanmış bir taş ocağını andırmaktadır. Vieuchange bir çukurda araştırma yaparken bir ses duyar ve Rimbaud'nun en karanlık dizelerini işittiğinin farkına varır. Ve Caillié Rimbaud olur. İki yalnız ve efsanevi yürüyüşçü ölümde, kardeşçe Vieuchange'ın önünden geçmişlerdir. Michel Vieuchange, kardeşi Jean'ı tekrar gördükten birkaç saat sonra dizanteriden ölür.

Kent yürüyüşü

Bir kentte yolunu bulamamak çok da önemli değildir. Ama bir kentte bir ormanda kaybolur gibi kaybolmak için eğitimli olmak gerekir. Sokak adlarının kaybolan kişiye çatırdayan kuru dalların diliyle hitap etmesi gerekir ve kent içindeki küçük sokaklar bu kişiye günün saatlerini bir dağdaki vadi kadar açık seçik biçimde yansıtmalıdır."

Walter Benjamin, *Tek Yön*

Kentin bedeni

Kendi kentinde, sokaklarında, mahallelerinde yürüyen insanın öyküsü buraları daha önceden tanısın ya da yürüdükçe tanısın her şeyden önce duygusal bir öyküdür ya da bedensel bir deneyimdir. Gezintisine sesli ve görsel bir fon eşlik eder, bedeni hararetin dalgalanmalarını kaydeder ve nesnelere ya da mekâna temas edince tepki verir. Zor ya da kolay örtülerini kat eder. Bu duyumsal örgü sokaklarda yürümeye, değişen koşullara göre keyifli ya da keyifsiz bir hava verir. Kentte yürüme deneyimi tüm bedenin katılımını gerektiren bir etkinliktir, duyumun ve duyuların sürekli devreye girmesidir. Kent insanın dışında değildir, içindedir onun, gözlerinin, kulaklarının ve öteki duyularının için-

dedir, sahiplenir kenti insan ve ona yüklediği anlamlara göre etki eder. "*Yıllardır kaygısız, tasasız insanlar için yani kaybedecek zamanı olan ve Paris'i seven insanlar için bir 'Paris Planı' kaleme alma hayalleri içindeyim. Ve yıllardır bu yolculuğa başlama sözü veriyorum kendi kendime: kendi semtimden, Kuzey garından ve Doğu garından Chapelle'e doğru... Nedeni buradan otuz beş yılı aşkın bir süredir ayrılmamam değildir; burası özel bir fizyonomiye sahiptir ve tanınmasında yarar vardır*" (Fargue, 1993, 17). Her kentlinin kendi mekânları, kendi etkinliklerinin çevresinde dönen ve sürekli kullandığı ya da canı istediğinde, hava durumuna göre, acele etme ya da aylak aylak dolaşma, yolda yapacağı alışverişlere göre değiştirdiği, özel güzergâhları vb vardır. Her sakinin çevresinde, kentteki gündelik etkinliklerine, çalıştığı semte, uğradığı resmi dairelere, kütüphanelere, dostlarının yaşadığı semtlere, çocukluğunda ya da yaşamının çeşitli dönemlerinde tanıdığı semtlere göre on binlerce yol oluşur. Bir de hayalet bölgeleri vardır: hiçbir zaman gitmez oralara çünkü bu yerlerde hiçbir etkinlik hiçbir çekicilik söz konusu değildir, sadece arabayla zaman zaman geçer buralardan ama durmayı aklından geçirmez, biçimleri ve yapıları korkutur onu.

"Bana Paris'te rastlayacağınızdan emin olabilirsiniz, akşama doğru, *Matin* matbaası ve Strasbourg bulvarı arasında Bonne-Nouvelle bulvarına gidip gelmeden üç günüm geçmez. Neden bilmem ayaklarım beni oraya doğru götürür, hemen her zaman *belli bir amacım olmadan, hiçbir şeye karar vermeden*, belirsiz birtakım şeylerin oralarda olup biteceği düşüncesiyle oraya doğru giderim" (Breton, 1964, 36). Biraz olsun tanıyanlar ya da sokaklarına aşina olanlar için her kentin, yürüyüşçünün, uzun süre uzak kalmış olsa bile, daha ilk adımlarında yöneldiği kendi çekim bölgeleri vardır: Brüksel'de Lemonnier bulvarı sahafları, Tours'da Loire, Paris'te Quartier Latin, Strasbourg'da Ill kıyıları ya da Katedral, Napoli ya da Roma'da bir kafe, Lizbon'da bir alan, bir bulvar, bir sokak, bir mağaza, bir bank, bir ev... Bu çe-

kimler kişisel bir öyküye, çocukluk dönemlerine, bir kafenin terasında geçirdiğimiz ve daha sonra tekrar yaşamak istediğimiz bir huzur anına, bir sokağın, bir semtin ortamına, bizi çok etkilemiş olan bir ada, eskiden gördüğümüz bir yüze, bir müzeye bağlı olabilir... Kenti çok iyi tanıyan biri, kimi zaman şu ya da bu seçiminden sonra ilk şaşıran ve gülen kimsedir ya da muhatabının zevkleri üstüne uzun süre kafa yorabilir. Ama herkes nesneleri kendi gözleriyle görür. Her kent özneldir.

Bir kenti arşınlayarak kendini keşfetmenin bir başka biçimi, gerçeküstücüler gibi, sokaklarda, rasgele, başıboş dolaşmaktır. 60'lı yıllarda sitüasyonistler bu rüzgârın götürdüğü yere gitme alışkanlığına tekrar sahip çıkmışlar ve bu tür yürüyüşleri "farklı ortamlardan alelacele bir geçiş tekniği" gibi tanımlamışlardır. Kentli belli bir amaçla evinden çıkıp bir güzergâhta yürüyebilir ama kimi zaman da keyfine bırakır işi ve adımlarını engellemeye çalışmaz (Augoyard,1979; Giard, Mayol, 1980). Yürüyüşçü, kimi zaman, belki ileride daha bilinçli olarak döneceği yerleri tanımak için elinde haritayla dolaşsa da kendi kişisel yolunu yaratarak keşfetmeye çalışır kenti. Kentte yerlerin çekiciliğinden başka bir sınır tanımayan aylak böyle yürür. Alışkanlıklarını bir yana bırakır, alışık olduğu güzergâhlar ağını terk eder, onların ötesine geçer, unutur onları, aşar.

Aylak kentte, ormanda yürür gibi yürür, keşiflere açıktır. Yüzleri ve yerleri gözetleyerek, kişisel meraklarının peşinde, "asfaltta bitki toplar" (Benjamin, 1979, 57). Gözlerini ırmağa dikmiş halde yürüyen, gelip geçenlerin yitirdiği bozuk paraları arayan o hoş insan Henri Calet'nin zıddıdır. Büyük bir olasılıkla Calet bu paraları bulabilen ve bu nedenle kendisini tebrik eden tek insandır çünkü hiçbir zaman hiçbir şey bulamayan taklitçileri sonunda yorulurlar ve gözlerini sokaklara çevirirler. Aylak, kendi içinden gelen ses doğrultusunda yol alır, duygusal çekimlerini anlık sezgileri, bir yerin atmosferiyle ilgili sezgileri yönlendirir; girdiği yol beklentilerini karşılamamışsa ansızın, ko-

layca yolu kısaltır ya da başka bir yöne sapar. Yerlerin çekiciliğiyle baş başadır, tutsağı olmuştur ve henüz bilmediği ama kendisine değişik bir yaşam sunan coğrafi eşiği atladığında daha sonraki yerin çekiciliğine kapılır. Kendisine hüzün verici gözüken vasat bir yerden hoşlanmadığı da olur. İzlenen yol yürüyüşçünün duygusal durumuna göre asla aynı mesafelerde değildir ve görülen manzaralar da hep aynıları olmaz. Yorgunluk derecesi, acele etmek zorunda olmak ya da olmamak, yürüyüş için kendini hazır hissetmek ya da hissetmemek yürünen güzergâhı elverişli ya da elverişsiz hale getirebilir. Bu bağlamda nesnellik her zaman yaşanan anın atmosferinden süzülür, bedenin bu işi sahiplenmesi ya da sahiplenmemesiyle ilgilidir, asla katıksız bir fizyoloji değildir, bir psikoloji, daha doğrusu duygusal bir coğrafyadır. Kentte yürüyüş hiç kuşkusuz, aynı zamanda da bedensel bir alışkanlıktır, bugün Kalküta ya da Bombay sokaklarında, yakıcı bir güneş altında, hiç durmadan yürüyorum, tişörtüm terden sırılsıklam, eskiden de Rio de Janeiro, Lizbon ya da Roma sokaklarında yürürdüm böyle, tek yorgunluk bedenin yorgunluğundan çok doymak bilmez merakın verdiği yorgunluk. Ben kendi payıma, sadece bedenin, rasgele sokaklara ve o andaki ruhsal durumuna göre yakaladığı bir kentten başkasını tanımıyorum.

Aylaklık etmek kentte yürümek sanatı demektir. "Sokak, dört duvar arasındaki kentli gibi, binaların cepheleri arasında kendini evindeymiş gibi hisseden aylak için bir apartman dairesidir. Dernek adlarının yazılı olduğu parlak plakalara, kentlinin, salonundaki yağlı boya bir tabloya verdiği değeri verir. Duvarlar, üstüne not defterini dayadığı sıradır, gazete bayileri kütüphaneler gibidir, kafelerin teraslarını ise, çalıştıktan sonra kendi içini seyrettiği bow-window'lar gibi görür." (Benjamin, 1979, 58). Gelip geçenlerin yüzlerinden oluşan orman anlamaya, onların bahtlarından yararlanmaya çalışan aylağın bilgeliğine sunulmuştur (Le Breton,1992) ve aylak en iyinin ve en kötünün, görünüşlerinin

gizlediği tüm sapmalarla birlikte orada sürekli yan yana olduklarını bilir. W. Benjamin polisiye türünün kentte doğduğunu hatırlatıyor. "Gözlemci, *kimliğini gizleyerek* oynayan bir prenstir" diyor Baudelaire (Baudelaire, 1968, 552). Aylak, amatör bir sosyologdur ama aynı zamanda da güçlü bir romancı, bir gazeteci, bir siyaset adamı, bir anekdot toplayıcıdır. Her zaman uyanık, gevşek ve uyuşuktur, hoş ve ince gözlemleri, mola verdiği bir kafede, notlar almadıkça ve gözlemlerini profesyonelleştirmedikçe ya da suç ortaklığı yapan bir kulak yorumlarını dinlemedikçe çoğu zaman anında unutulur, kaybolur gider.

Kent ancak sakinlerinin adımlarıyla ya da onu yürüyüşleriyle, buluşmalarıyla, dükkânlarına, ibadet yerlerine, resmi dairelerine, istasyonlarına, kafelerine, eğlence yerlerine vb girip çıkmalarıyla canlandırarak yaratan gezginleriyle var olabilir. Gelip geçenler kentin canlılığının ya da uyumasının, verdiği zevkin ya da sıkıntının işaretidir. Zamanın akışı etkinliklerinin özel anlarını belirtir. Şafak vakti, az ya da çok seyrek, henüz uykuda olan ve uyku zamanına çok fazla hoşgörülü davranmayı istemiş olduklarından hızlı yürüyen insanların geçtiği sokaklara düşer. Gecikmeyi telafi etmek için acele etmek gerekir ve bu acelecilik içinde bakışın aylaklığına pek fazla zaman kalmaz. Sokaklar boştur, belki bir gece kuşu ya da sabahın köründe yollara düşmüş biri görülebilir. Daha sonra, orta, lise, üniversite öğrencileri sabahın daha makul saatlerinde işlerine gidenlerin saflarına katılırlar. Bu saatlerde sokaklar canlanır, mağazalar kapılarını açarlar, otomobiller yoğunlaşır, daha sonra vakitleri bol olan ya da alışverişe giden yayalar çıkar ortaya. Yaya akışı öğleye doğru yoğunlaşır ve daha sonra zayıflar. Yazın, kafelerin terasları tabaklarına ve bardaklarına olduğu kadar gelip geçenlere de dikkat eden müşterilerle dolup taşar. Akşama doğru, sokaklar yavaş yavaş boşalır, sadece eğlence düşkünleri, gece kuşları ya da arkadaş ziyaretlerinden veya restoranlardan dönenler ve evlerine dönmek için acele edenler ya da bir süre daha vakit geçirmek isteyenler

kalır dışarıda. Gece sınırları siler, nesnelerin bildik anlamını genişletir ve maceranın çekiciliğini ya da bilinmeyenin getirdiği sıkıntıyı kışkırtır. Etraf tehlike ya da tehdit doludur sanki. Sokaklarda hüküm süren görece sessizlik, araçların seyrekleşmesi öteki tuhaflıklar olarak görülebilir.

Platon'un diyaloglarından birinde Sokrates ve öğrencisi Phaidros, birlikte Atina kapılarına doğru yürürler. Sokrates manzaranın güzelliği karşısında hayranlığını dile getirir. Phaidros'u şaşırtır bu: "Şu bir gerçek ki sen siteden hiç ayrılmıyorsun, site sınırları dışına çıkmıyorsun, bildiğim kadarıyla seyahat etmek ya da sırf surların dışına çıkmak gibi bir amacın yok". Sokrates kabul ediyor ve doğruluyor: "Biraz anlayışlı ol bana karşı, dostum; ben öğrenmeyi seviyorum, biliyor musun. Kırlar ve ağaçlar bana hiçbir şey öğretmiyor anlamına gelmez bu ama sitedeki insanlardan daha çok şey öğreniyorum" (Platon, *Phaidros*, 230b). Sokrates dünyayı seyretmek isteyen insan değildir, sitenin içinde hararetli tartışmalar yapmak isteyen insandır. Kentte yürüyüşe tablolar, manzaralar, görüntüler eşlik eder ve insanın merakı sürekli canlı kalır. Sürekli, bir yığın, önemsiz gibi gözüken olay gerçekleşir. Karşılaşılan insanların bazıları keyif bazıları sıkıntı verir, düşlere ya da hüzne daldırır, bakış sonsuz çeşitliliği yakalamaktan yorulmaz. Yürüyüş aynı zamanda sokakları, evlerin cephelerini, pencereleri, meydanları, anıtları, mezarlıkları, kiliseleri, katedralleri, camileri, dükkânları vb seyretmektir.

Her yürüyüş mevsimliktir ve bir kokular, ışık, ağaç, çiçek, çekilen su, dünyayla ilişkinin havasını değiştiren sıcaklık çevrimiyle karşılaşır. Meteorolojik değişikliklerin ya da tekdüzeliklerin bedenin kentle yeni bir ilişkisine yol açan kar, buz, don, dolu, yağmur, kuru yapraklar ya da çamur olaylarından doğması gibi, yepyeni duyumların ortaya çıkması ya da aynı veya farklı çerçeve içinde başka anların mahrem anıları hatırlatması gibi... Yıl içinde, gündüz süresindeki değişmeler: bildik gece, sabah ve akşam koşuşturmaları gerektiren kısa kış günleri ve zamanın cö-

mertliğinin eve dönme vaktini sürekli ertelemeye kışkırttığı, kafelerin teraslarında oyalanma olanağı verdiği uzun kış günleri.

Hiç kuşkusuz, "kent bize dünyanın yuvarlak olduğunu unutturur" diyor Pierre Sansot (1996,42), toprağı, tepeleri, ormanları, tarlaları alır elimizden. Alain'in özlü biçimde ifade ettiği gibi bir köyde insanlar kendilerini güneşe, rüzgâra, kaynaklara, engebelere göre ayarlamışlardır, çevreleriyle yoğun ve duyarlı bir ilişki içinde bir avuç ev kurmuşlardır. Kent ise, tersine, dünyayı camı, asfaltı ve betonu ön plana çıkaracak şekilde kaplamıştır. Böylece her mevsimde görülebilen şiddetli rüzgârlar kentsel mekânda işaretlere dönüşür: pazar tezgâhları değişir (ama git gide daha az değişiklik görülür çünkü koruma teknikleri sayesinde kışın şeftali ya da tadı kaçmış çilek yeme olanağımız vardır artık), yerleşim bölgesinin genel havası, kıyafetler, bazı kokular, ağaçların yaprakları değişir, belli belirsiz fark edilebilen bir avuç belirti... Aslında kent, mevsimleri kendisi oluşturur, yolcuya, başka bir düzene ait olan kendi kronolojilerini verir, yolcunun kırsallığını değil kentliliğini yüceltir. Çiçekli Noel ışıkları, yeni yıl şenlik fişekleri, kaldırımlara taşan kafeler, vitrinler, zamana göre değişen reklam görüntüleri vb. Doğanın değişimlerinin değil, malın ve ortak yaşamın yüceltilmesi. Kent âşıkları, daha yirmi yıl öncesine kadar, bir kenti başka bir kentten ilk bakışta ayıran belirgin özelliklerin git gide kaybolmasına üzülüyorlar. Her yerde aynı mağazalar, hemen hemen aynı satıcılar, aynı restoranlar, aynı sinemalar, otomobil trafiğinin zorlayıcılığıyla mekânın eziciliği vb. Pierre Sansot da kentlerin ve manzaraların tekdüzeleşmesinden yakınıyor. "Brest'e girerken karşımda bir Okyanus kentinin bulunduğunu sandım, en azından bir deniz kenti: kuskusçuların, Alsace birahanelerinin, fast food'ların, krepçilerin arasında dolaşıyordum ve bunlar, üstüne üstlük maalesef Breton da değildiler. Nesnelerin kendilerini betimleyen görüntülere az çok benzer bir halde uzun süre yerlerinde durduklarını düşündüğüm için haklı olarak mutlu oldum" (Sansot, 1996, 53).

Kent yürüyüşü mevsimliktir ama aynı zamanda da kentin sokaklarının sunduğu çekime, davete ya da aylağın koşullarıyla karşıtlaşan reddedişlerine bağlıdır. Tamamen işlevsel, insanı ilgilendirmeyen toplanma alanları olan bazı mahallelerde insanın evi ayrıcalıklıdır. Kentin başkalarının gözünden gizlediği anıtlarla ilgili bilgi almaya çalışan tek bir turist ya da yolcu olmaz buralarda. Kent donuktur, yavanlığı solur, müebbet bir ceza gibi kat edilir. Aynı şekilde, sürekli arabaların geçtiği yerleşim bölgeleri ya da boş, uzun caddeler de hatalarını daha sonra anlayan ve geri dönmek zorunda kalan ve bir kez daha aynı sıkıntıyı çeken yürüyüşçüler için tuzaktır. Başka yerlerde mağazalar, dükkânlar, atlı karıncalar, kafeler, bir alandaki dağınık ya da toplanmış anıtlar vb nedeniyle hareket ve canlılık egemendir. Ama mal şöleni ilkelliktir ve bütün dünyanın büyük kentlerinde tamamen aynı olmaya başlamıştır.

Tours'daki Loire ya da Benares'deki Ganj gibi bir ırmağın çizdiği eğri, Lausanne'da ya da Hindistan'da Udaipur'daki gibi bir gölün kıyıları, Nepal'deki Pokhara ya da Sri Lanka'daki Kandi veya Marsilya ya da Salvador de Bahia'daki gibi denizin büyüsü, Rio'nun *morros*'u veya Grenoble ya da Katmandu'nun dağları kent insanına sonsuz bir kaçış hattı sunarlar, kentin çekim kutuplarıdır. Adımların yürüyüşçüyü sürekli götürdükleri yerler. Evler arasından akan ve sokaklara kendi biçimlerini empoze eden su araya giren bir kutsallık, güzergâhları çeken bir *mysterium fascinans*'tır, bütün çevresine hükmeder. Randevular su ya da dağlar, tepeler, anıtlar ya da parklar, en azından kafeler ya da istasyonlara göre verilir. Hafıza bu yerlere göre hatırlar, kent sanki bu yerlerin uzantısı, mücevher kutusudur. "Kent üstüne konmuş bir ırmak bir ada gibidir ve günün birinde o kenti bütün dünyada dolaştırabilir. Hızlı akıntı, hafifçe titreyen kanat... ırmakları olan kentler kanatlı kentlerdir" (Thoreau, 1981, 196).

Asya kentlerinde, özellikle Hindistan'da dolaşan insan şahane bir düzensizlikle karşılaşır: çoğu zaman olmayan ya da ürün-

lerini sergilemek amacıyla yararlanan küçük bir dükkân yoksa arabaların veya satıcıların doldurdukları kaldırımlar. Sokaklar motosikletler, bisikletler, otomobiller, mandaların, atların ya da develerin çektiği arabalar, kamyonlar, otobüsler, *rickshaw*'lar dışında inekler, keçiler, köpekler, tavuklar vb'yle dolu, ayrıca kaldırımlarda dolaşan bir yığın serseri. Çoğu zaman hayvanların, özellikle de kimi zaman dinlenmek için geniş bulvarlara yayıldıklarında bile saygı gören ineklerin lehine çözümlenen olağanüstü bir kolaj. Batılı biri için her yer gösteri alanıdır. Koku alma duyusu uyarılır ama bulunulan yere göre farklı biçimlerde gerçekleşir bu: baharatların, meyvelerin, çeşitli çiçeklerin kokusu, egzoz kokuları, yanan lastiklerin kokuları, çöp kokuları... Colombo, Madras, Bombay, Katmandu vb'nin bazı sokaklarında nefes almak o kadar zordur ki bu sokakların sakinleri sıcak havanın daha da dayanılmaz kıldığı bir kirlilikten korunabilmek için yüzlerini mendiller örterek ya da burunlarında maskelerle dolaşmaktadırlar. Ama nispeten daha sakin gibi gözüken yerlerde de hemen hemen her yerde özellikle de kaldırımlardaki sunaklarda ya da sokak kenarlarındaki tapınaklarda yanan buhur kokularından, yemek kokularından geçilmez...

İşitme duyusunun, gündelik trafiğin çığlıkları ya da bazılarında hiç kaldırım bulunmayan salkım saçak sokaklar arasında işlerini olabildiğince fazla gürültü çıkararak gören sürücülerin sövüp saymaları yüzünden pek iyi durumda olduğu söylenemez. Her an bir motosiklet, bir otomobil ya da bir *rickshaw,* bir otobüs varlığını haber vermek için klakson çalar; çarpışma tehlikesi yüzünden yolu boşaltması gereken yaya için bir emirdir bu. Ama kaçma, sıvışma, sıyrılma Hindistan'da yaşayanların bedensel teknikleri arasındadır. Nepal'de ya da Sri Lanka'da saldırganlık çok daha az görülür. Her tarafta kaldırımları müzikle dolduran hoparlörler vardır. Bir tapınağa ya da bir bahçeye girmek veya farkında olmadan kendini yol durumu nedeniyle araç trafiğine kapalı sakin bir mahallede bulmak olağanüstü bir sessizlik ve

sükûnet hazzı verir. Deriye gelince, çoğu zaman hüküm süren boğucu sıcakta çok zor durumdadır. Bulabildikleri her su birikintisine (ne yazık ki bazen lağımlara yakındır bu su birikintileri) dalan çocukları görmek neredeyse bir işkencedir. Özellikle Katmandu'da, havuz yoktur, köprü yoktur, özellikle sevinç çığlıkları atan çocukların görmediği ırmak kenarlarında ölü yakma yerleri olarak kullanılan basamaklar da yoktur, oysa buram buram terleyen Batılı otelinde yapacağı duş hayali içinde dolaşır.

Yürüyüş ritimleri

Kaldırım gezintinin tüm ritimlerini kapsayan bir İspanyol hanıdır: yaşlı birinin yavaş adımları ya da çocukların çılgınca koşuları, işlerine yetişmek için acele eden insanların yürüyüşü, ilginç şeyler gördüğünden yolda sürekli duran turistin gevşek hareketleri, gündelik izlenim erzakını sağlayan aylak gezginin yürüyüşü. Bu sayısız ve çelişkili ritim kimi zaman daracık kaldırımlarda, galerilerde ya da koridorlarda çarpışır. Yürüyenlerin çoğuna bir yerden bir yere gitme emri rehberlik eder, onların amacı aylaklık ederek kenti keşfetmek değildir, randevuları vardır, trene bineceklerdir, bir an önce evlerine dönmek istiyorlardır ya da işlerine geç kalmamaları gerekir. Bazı yerlerde bir tür standart yürüyüş düzene empoze eder kendini. Ve yaşlılar, sakatlar ya da yollarını arayanlar veya oyalananlar kimi zaman itilip kakılırlar veya hoş olmayan laflar işitirler (Lincoln Ryave, Schenkein,1974). Kent, vakit kaybetmeme kaygısıyla kat edilmesi gereken güzergâhlara dönüşür. İşlevsellik ağır basar. Senegal'den gelen genç bir göçmen metrodaki geçitlerle böyle tanışır: "Hey! Yavaş, deliler gibi koşturuyorlar". Arkadaşım açıkladı durumu: "Burası böyledir. Herkesin acelesi vardır." Geç bir saatti, akşam beş, altı suları. Herkesin işinden döndüğü bir saat. "Beni itiyorlar, vuruyorlar bana" dedim. Bana bu durumun kalabalıktan ve

itişip kakışmadan kaynaklandığını çünkü herkesin acelesi olduğunu söyledi... "Nedir bu böyle, savaş mı?" diye sordum. "Hayır savaş falan değil, herkes bir an önce evine dönmek istiyor" diye karşılık verdi arkadaşım" (Dia, 1982, 118-119). Sabırsız biri için kendi bedeni, başkalarının son derece ağır bedeni gibi önünde duran bedeni ilerlemesini engeller. Kaldırım, dolambaçlarına rağmen gecikmeden kat edilmesi gereken düz bir çizgi haline gelir. Simmel, yerinde bir teşhisle, sürekli ve değişen dürtüleriyle hiç durmak bilmeyen ritimleriyle kentleri karakterize eden "sinirli yaşamın yoğunlaşması"ndan (Simmel, 1980) söz ediyor. Acelesi olan insan sokağı öldürüp sadece işlevsel bir alan haline dönüştürse de çocuklar bu oyunu bozarlar ve onu okul ve ailenin iki zorlayıcılığı arasındaki serbest bir oyun alanı haline getirirler. Çocuklar sokakta, teneffüste bahçedeymiş gibi hareket ederler ya da çizgisel olmayan bir alandaymış gibi hissederler kendilerini. Giderler, gelirler. Yetişkinlerin itiş kakışı da onların oyunlarının bir parçasıdır. En kısa yoldan bir noktadan başka bir noktaya gitmek gibi bir dertleri yoktur, onlar sadece bir kanaldan bir lağımın ağzına, sokağın herhangi bir noktasından başka bir noktasına gitmeyi düşünürler" (Sansot, 1997, 139). Çocuklar her zaman hesaba kitaba gelmeyen aylaklardır.

Kentte yürümek gerilim ve uyanıklıktan oluşan bir deneyimdir. Birtakım kurallara göre trafiğe çıktıkları kabul edilse de araçlara yakın olmak sürekli bir tehlike oluşturur. Sağa sola bakmadan karşıdan karşıya geçmek ya da yolda birden bire bir yöne sapmak gibi dalgınlıklardan kaçınmak gerekir. Zaten bazı kentlerde kaldırım diye bir kavram yoktur ve bu kentlerde insanlar sokakta arabaların yanında yürümek zorundadırlar. Fransa'da kaldırım yayaları koruma işlevini, onlara arabalardan korunaklı bir yer sağlama işlevini büyük ölçüde yitirmiştir. Kaldırımların yüzölçümü zamanla çok açık seçik biçimde küçülmüştür, evler ve sokak arasında tarafsız bir bölge olma işlevini yitirmiştir kaldırım ve sokak kaldırımı sürekli kemirmektedir. Oysa kaldırım,

bir zamanlar vitrinler ya da yol boyunca uzanırdı egemen bir tavır içinde. Ama araçların çoğalması, mekânın sıkışması sonucu araçlar kaldırımları istila etmiş, park yerine dönüştürmüş ve küçük yerlerin mülkiyetini ele geçirmiştir. Kaldırımlar yürünmez ya da zor yürünür yerlere dönüşmüştür, yayaları sokağa indirmiş ya da itişip kakışmak zorunda bırakmıştır. Köyde ya da kentte, araba yürüyüşçünün mutlak düşmanıdır. Jean Cayrol şöyle diyor: "Kaldırım artık şosenin izlediği kıyı değil" (Cayrol, 1968, 102). Sokaklara bakan yerlerde oturanlara gene kıyı sakinleri denmektedir ama hüzünlü bir tarihe aykırılık söz konusudur bu bağlamda. Artık bir zamanlar olduğu gibi sandalyeler kaldırımlara konup, gelip geçenler seyredilmiyor. Yer yetmiyor. Banklar da çoğu zaman trafiğe açılmıştır, çok fazla yorgun değilseniz oturmaya davet etmezler pek. Bu kent bedenden yoksun ya da daha doğrusu bedeni, insanın kesinlikle vaz geçebileceği ağır ve sıkıcı bir alet haline getiriyor.

İşitmek

Proust'un *la Prisonnière* ya da Jules Romains'in *Les Hommes de bonne volonté* adlı yapıtında anlattığı gibi günün saatlerine göre kentin sesli mekânını işgal eden farklı mesleklerin çığlıkları arasında dolaşmıyoruz artık. Çığlıklar kayboldu, yerlerini arabaların gürültü patırtısı ya da mağazaların son derece etkili hoparlörleri aldı. Kentte yürüyen insan genellikle sıkıntı gibi yaşanan sesler arasında yüzüyor. Gürültü olumsuz değer yüklenen bir sestir, sessizliğe karşı bir saldırı ya da daha ölçülü bir akustiktir. Onu özgürlük duygusuna bir engel şeklinde algılayan birine sıkıntı verir, bu insan denetleyemediği ve kendisine empoze edilen bir takım belirtilerin saldırısına uğradığını hisseder ve bu gürültü onun bulunduğu mekândan keyif almasını engeller. Bu koşullardaki bir insan dünya ve kendisi arasında bağlantı kur-

makta zorluk çeker, bir iletişim sapması yaşar ve sonuçta anlamlar kaybolur ve sıkıntı ve öfke doğuran parazitli bir bilgi alır bunların yerini. Gürültü duygusu, çevredeki ses anlam boyutunu yitirdiğinde ortaya çıkar ve bireyi savunmasız bırakan bir saldırı biçiminde empoze eder kendini. Kent gürültüyle eş anlamlıdır (Le Breton, 1997).

Tekniğin yaygınlaşması gürültünün gündelik yaşama her geçen gün daha fazla girmesiyle ve bu bağlamda aşırılıkları denetleyebilmenin her geçen gün daha fazla imkânsızlaşmasıyla at başı gitmiştir. Teknik gelişmenin beklenmeyen sonucu ve rahatlığa düşen bir gölgedir gürültü. Yakın zamanlarda ortaya çıkan bir sorun olmasa da özellikle ellili ve altmışlı yıllarda yoğunluk kazanmıştır. Kentte gürültüler birbirine karışır ve kentlinin yürüyüşüne sürekli eşlik eder: otomobiller, motosikletler, kamyonlar, mobiletler, otobüsler, tramvaylar, şantiyeler, ambulansların ya da polis araçlarının sirenleri, birdenbire ötmeye başlayan alarmlar, sokakların ya da mahallelerin müzik ya da hoparlörlerinin zorunlu yorumları aracılığıyla müşterileri sürekli rahatsız eden ticari etkinlikleri, ortalığı inleten bir müzikle çınlayan açık pencereler, cep telefonu sesleri, restorasyon, bakım çalışmaları, inşaatlar, eski yapıların yakılması vb.

Kent mekânları gürültülüdür ve evler sokaklardan sızan seslere ya da yakınlardaki dairelerden gelen seslere pek fazla direnemezler. "Günümüzde zenginlik gürültü kaynaklarıyla, bir insanın sahip olduğu gürültü üreten araçların çokluğu ve çeşitliliğiyle değerlendiriliyor." (Brosse,1965,296). Toplumlarımız kentte doğan gürültüye, sürekli dolaşan arabaların çıkardıkları gürültüye mağazalardaki, kafelerdeki, restoranlardaki, hava alanlarındaki vb ambiyans müzikleriyle yeni ses kaynakları ekliyorlar... konuşmanın hiç kimsenin duymadığı, kimi zaman rahatsız eden ama güven verici bir mesaj dağıtma gibi bir yarar sağlayan seslerin bulunduğu bir havuzda gerçekleştiği yerlerdeki sessizliği boğmak gerekiyor sanki. Söyleyecek hiçbir şeyi ol-

mamanın getirdiği yaygın korkunun panzehiri, aniden kesilmesi şiddetli bir sıkıntı doğuran güvenlik akustiğinin aktarılması. Ambiyans müziği belli bir sessizlik fobisine karşı etkili bir silah haline gelmiş ve ticari etkinlikler ortamında dolaşanlara saldırgan bir hitap biçimi olmuştur (Le Breton, 1997).

Kentin sürekli mırıltısına alışmış birinin bir sessizlik anını algılaması bu sessizliği kırsal kesimde yaşayan birinin algılamasına benzemez. Trafik gürültüsünün ya da yakınlardaki bir şantiyeden gelen seslerin biraz azalması kentliye ortalığın sessizleştiği duygusunu vermek için yeterlidir oysa kırsal kesimde yaşayan biri sesli bir fonun yarattığı sıkıntıyı sürekli hisseder. Ama kentli sessizliğin hüküm sürdüğü bir ortamda kendini iyi hissetmez, kimi zaman korkar böyle bir ortamdan ve yüksek sesle konuşarak, otomobilin radyosunu açık bırakarak, el fenerini yakarak ya da cep telefonuyla kaygı ve tasalarını giderebilecek birini arayarak kendini rahatlatmaya çalışır sessizlik içinde. Rahat ve sessiz bir dünya sonunda endişe verici ve gürültüye alışmış olanlar için işaretlerden yoksun bir dünya haline gelir. Gürültü patırtının birden durması, korkutucu, dehşet uyandıran bir izlenim uyandırır, felaketten önceki gerilim anıdır, sokağa bakan evlerde oturanlar korku ve dehşet içinde pencerelere üşüştürür.

Yürüyüşçünün gürültülü bir ortamda sakin olması kişisel bir tavırdır, kendisine hakim olabilme konusunda belli bir düzeye varmış birinin iç disiplinidir. Rahatsızlık ve sıkıntı bir duyular perdesiyle dışlanır, artık işitmeme, duymama kararıyla ya da rahatsızlığı ve sıkıntıyı ortadan kaldıran bir hayal oyununun devreye girmesiyle zararın kararlı biçimde uzaklaştırılmasıdır. Sözgelimi Bachelard, Paris'te oturduğu sokakta, çalışan şahmerdanların sesini, zihninde, doğduğu köydeki yeşil ağaçkakanlara benzeterek nasıl yok ettiğini anlatır. Öte yandan kimilerine göre dayanılmaz olan sesli üretimlere özellikle sıcak bakan toplumlar da vardır. K.G. Durkheim gürültünün de sessizliğin de egemen olduğu ülke Japonya örneğiyle yorumluyor bu tavrı. Gündelik ya-

şam kentlerdeki gürültü patırtıyla çınlar, hoparlörler sürekli mesajlar, bildiriler, öğütler aktarırlar; müzik kamuya açık tüm alanları tüm yapışkanlığıyla sarar: toplu taşıma araçlarından asansörlere, restoranlardan tuvaletlere kadar sessizliği inatla kovalar müzik; hiçbir yerde eksik olmayan televizyonlar evleri gürültüye boğar. Sabahtan akşama kadar kesintisiz sesli yayın batılı insanların sinirlerini iyice yıpratır. Ama Japonlar kendilerini pek etkilemeyen bu gürültüye sükûnetleriyle karşılık verirler. K. G. Durkheim (1985) Japon'un gürültü karşısındaki dengeli tavrını bir moral eğitimin sonucu biçiminde değerlendiriyor. Japon içine kapanır ve gündelik yaşamının yüzeydeki dalgaları hiç etkilemez onu. İçe kapanma insanı dünyanın gürültü patırtısından korur. Durkheim'a göre Batılı insanın, tüm öteki olasılıkları bir yana bırakıp ya da bir anlık bir huzur söz konusu olduğunda onlara çok az önem vererek dışsallığı ön plana çıkardığı yerde Japon, tersine, dünyaya, kendisine uygun bir mesafe sağlayan kişisel sessizliğinin damgasını vurur.

İbadet yerleri ya da parklar, mezarlıklar, kentlerde gürültüyle çevrilmiş sessizlik bölgeleri oluştururlar; insan buralarda biraz huzur arayabilir, her taraftan kuşatan gürültü patırtının dışında kısa süreli de olsa bir barınak bulabilir. İnsan buralarda biraz nefes alır, kendine gelir ve bu tür yerlerde bulunabilecek huzurun tadını çıkarır. Sessizlik dünyaya özel bir boyut getirir, nesneleri kuşatan bir genişlik katar ve bu durumun farkına varan insana da kendi kişisel bakışını unutmama çağrısı yapar. Buralarda zaman acele etmeden, insanın adımlarına göre, huzura, derin düşüncelere, içe dalmalara, aylaklıklara davet ederek akar. Bu sessizlik alanları ortamdan koparak, insanın kendini toparlamasına uygun alanlar haline gelmiştir. İnsan buralarda içsellikle yüklendikten sonra kentin ya da kendi yaşamının çalkantılarıyla mücadeleye döner. (Le Breton, 1997, 176 *ve devamı*).

Görmek

Görme, kent toplumsallığının ayrıcalıklı duyusudur. Kentte dolaşan insanı kent manzarası (vitrinler, reklam panoları, araç ya da yaya trafiği, olaylar vb) sürekli çeker. G. Simmel bu durumu yüzyıl başında fark etmiştir: "Büyük kentlerdeki insanların kendi aralarındaki ilişkileri, küçük kentlerde yaşayan insanların ilişkileriyle karşılaştırıldıklarında şöyle bir belirgin özellik ortaya çıkar: görme etkinliği işitme etkinliğine baskındır. Ve bunun nedeni sadece küçük kentlerde, sokaklarda insanların çoğu zaman tanıdıklarına rastlamaları, onlarla ayak üstü konuşmaları ve bu insanların görünümlerinin tüm kişiliklerini yansıtması değildir... Neden her şeyden önce genel iletişim araçlarıdır." (Simmel, 1980, 230). Bir mesafe, tasarlama hatta denetleme duyusu olan bakış kentlinin çevresine sahip olmasının temel vektörüdür (Le Breton,1998). Kent, içinde dolaşanları sürekli bakma konumuna getirir. Sürekli yüzlerden oluşan bir orman gösterir insanlara. Kentte dolaşan insan çevresinde sürekli insan görür ve insana rastlar, kendisini hiçbir zaman başkalarının bakışlarından kurtaramaz. Karşılıklı görülebilirlik güzergâhların kaçıcılığı sonucunu doğurur, yönlendirir, çarpışmaları ve itiş kakışları engelleyerek, güzergâhları uygun biçimde düzenler. Yürürken herhangi bir beceriksizlik ya da münasebetsizlik yapan biri sürekli bir "önünüze bakabilirdiniz!" uyarısıyla karşılaşır.

Ötekinin görünümünü ve tavrını okuma, ilke olarak insanın alacağı tavrı belirler ve beceriksizlikleri engeller. Karşılıklı bakışmaların sadece topluluk içinde yürümeyi yönlendirme gibi bir yararı yoktur. Bakışmalar aynı zamanda ötekini yakalamayı, çevredeki yüzlere merak duymayı, yaşanan an dışında bir şeye gerek kalmadan görüntü biriktiren aylak bir duyarlık sağlar.

Karşılıklı varolma kalitesinin anlık tadı çıkarılır ve bu durum kimi zaman üzüntü ya da rastlantının eyleme geçmesidir, yürüyüşçünün içindeki küçük heyecanlar kaleidoskopudur. Yürü-

yüşçü kimi zaman bu kaçıcı izlenimlerin estetikçisidir ve bir kafenin terasına yerleşerek bakışlarını kalabalığın üstünde gezdirir. Ötekini görmek düşler yaratmaktır: "Göz bize ötekinin yaşam süresi dışında, çizgilerinin tözsel biçimi altında geçmişinin birikintisini de verir, öyle ki biz aynı zamanda ötekinin, önümüzde ortaya çıkan eylemlerinin sürekliliğine tanık oluruz neredeyse." (Simmel,1981). Kent, maddi ya da canlı gereçleri içinde bakışa sürekli bir övgüdür.

Hissetmek

Yürümek sürekli sıcak, soğuk, rüzgâr, yağmur gibi olaylarla karşı karşıyadır. Kent bedende, günlere ya da mevsimlere ama aynı zamanda yorgun, ateşli, güneş ya da fırtına altındaki bireyin fiziksel durumuna göre değişen bir dokunsallık oluşturur. Yağmur doğanın ortaya çıkışıdır ve kente, onun geçici unsurlarına her zaman egemen olduğunu hatırlatır. Yağmur birkaç saatliğine ya da dakikalığına dünyanın eksenidir, gökyüzüyle sınırları kapatır, suyla kenti, sanki insanları kısa süre için Tanrılara verebilmek amacıyla sokaktan kovan bir kozmoloji içinde birleştirir. Yağmur olayı beden olayıdır. Damlalar yüze çarpar, saçları, ayakkabıları ıslatır. Bu damlalar insanı titretir ya da serinletir, kimi zaman da şaşkına çevirir yakaladığı insanı. Yağmur su birikintileri, lağım çavlanları, oluklardan akan suların üstünden atlamak zorunda bırakır. Şaşıran yürüyüşçü bulabildiği bir sığınaktan öbürüne koşar durur, en az kendisi kadar şaşkın ve sığınak arayışları içinde olanlarla karşılaşır sürekli... Bu insanlar şeker olmadıklarını ve yağmurda erimeyeceklerini bilirler tabii ki ama gene de kaçarlar yağmurdan... Yağmur kent manzarasını bozar, kentin renklerini değiştirir, mekânlarını karartır. İnsanı temsil eden alışılmış biçimler kaybolur, en katı, en titiz, en sert erkek-

ler, kadınlar, en fazla kendilerine dönük insanlar bile, her türlü kibarlık ve inceliğe kayıtsız kalarak ve bir saygınlık kaybetme korkusuna düşmeden (hepsi aynı anda aynı tabelanın altında olabilirler), aldırmadan, bulabildikleri sığınaklara koşarlar, damlalar arasından süzülürler, güzel görünüş kaygılarını da unutarak ciddi bir tavırla bir sığınaktan ötekine atlarlar. Yağmur hoş ve güzel tavırlar arasında açılmış bir parantezdir ama tabii ki beklenmedik bir engel karşısında sendelemek ya da ıslak kaldırımda düşmek gibi başarısızlığa mahkûm çabalar karşısında da güldürür insanları. Yağmur maskeleri çıkartır ve herkesi kendi alçakgönüllü insani koşullarına gönderir.

Ama kimi zaman da alışılmış formalitelerin dışına çıkarak rastlantılar yaratır. "İnsanları ortak bir düşmana karşı birleştirir sanki ve kentliler birbirleriyle biraz daha fazla konuşma cesaretini gösterirler. Hatta öyle bir an gelir ki insanların tehlikeli bir duruma karşı cephe oluşturarak uzlaşabilmeleri için yağmurun fırtınaya dönüşmesi bile istenir" (Sansot, 1997, 402). Bu bağlamda Asya'yı ve Hindistan'daki sayısız olayı düşünüyorum: birkaç dakika içinde sokakları su basar, tezgâhlar yıkılır, trafik alt üst olur. Bir yaz günü, yakıcı bir güneş altında uzun bir gezintiye çıktığımız Benares'de, Ganj nehrinin merdivenlerinde yakaladı bizi yağmur. Oralarda dolaşan inekler ve keçiler hiç etkilenmedi yağmurdan ama köpekler şaşırdı. Sokakları bir çavlanın istila etmesi için birkaç dakika yetti. Ve aradan birkaç dakika geçtikten sonra belimize kadar sulara gömüldük, Hindistan sokaklarına özel bir görünüm kazandıran çukurlardan birine düşmemek için Tanrıya yakararak döküntü, çer çöp içinde yürümek zorunda kaldık. Zorlu bir yağmur altında ve yarı belimize kadar suya batmış durumda bir kilometre gittik, daha sonra ayaklarımızı güvenli bir toprağa bastık ve ayaklarımızın bastığı yerleri gözlerimizle görebilme olanağına kavuştuk.

Hiç kuşkusuz Kalküta, Bombay ya da Goa'da, muson rüzgârlarını unutarak ama bütün gün kaçınılmaz biçimde su içinde

kalarak yapılan öteki ıslak gezileri de anlatmak gerekir. Bu metni yazdığım yıl, bir akşam Pokhara'da başlayan korkunç bir yağmur sonucu bir anda sel bastı sokakları, elektrik kesildi, müthiş bir fırtına çıktı, gecenin karanlığı saatlerce şimşeklerle aydınlandı. O sırada biz kaldığımız otelden epey uzakta akşam yemeği yiyorduk, dizlerimize kadar su içinde yürümek zorunda kaldık, birkaç çukura battık, kımıldamadan duran inekler çıktı önümüze, duvarlara yapıştık, zifiri karanlıkta yolumuzu, çakan iki şimşek arasında bulmaya çalıştık ve otelimize sağ salim varıncaya kadar epey yol katettik. Ama bugün artık böyle şeyler basit geliyor. Bunlar bir anda gelip geçen sorunlar, kent yürüyüşlerinin tuzu biberi ve unutulmaz anılar bırakıyor.

Buza gelince, o yürüyüşün meteorolojik hastalığı gibi bir şey, yürüyüşün karikatürü, gülünç yanı. Yürüyüşün ince dengesini kaybettirir ve çoğu zaman düşmeyi engellemek için gülünç hareketler yaptırır. Buna karşılık kar ortamı yumuşatır, sokakları biçimli kılar, insanda bir masal dünyasında yaşadığı izlenimi uyandırır.

Koklamak

Kent yerleşim bölgelerine göre, mahallelerin, sokakların durumuna göre yürüyüşçüye farklı kokular eşlik eder. Küçük dükkânlar günün farklı saatlerine göre kokulu imzalarını bırakırlar çevreye: kızarmış koyun, sosis, balık kokuları, şekerli, yağlı, yumurtalı çörek kokuları, pasta kokuları, fırından gelen ekmek kokuları vb. Kimi zaman ateş üstünde kaynayan tencerelerden gelen kokular açık pencerelerin dışına taşar ve oradan geçenleri mutfak düşleri içine daldırırlar: baharat, sos kokuları, şenlik kokuları. Bu kokular insanı, tanrılar gibi, kokuyla beslenmediğine pişman eder çünkü bu durumda bu şölenlerin sınırı olmayacaktı ve zenginlik durumu söz konusu olmaksızın herkes sarhoş ola-

bilecekti. Kaldırımlar boyunca yürüyenlerden gelen kokular, sabun ya da ilgi çekmeyecek kadar ilkel losyon kokuları. Ama insanlar, ilke olarak Suskind'in kahramanı Kurbağanın mutlak koku niteliklerine sahip değildirler ve gelip geçen herkesi sıkıntısızca soyamazlar, herkesin kendi kokusunu ruhun hissedilir bir parçası haline getiremezler. Ağaçların, çiçeklerin, yaprakların, meyvelerin mevsimlere göre değişen kokuları, yağmurdan sonraki toprak kokusu, taşan lağımların kokuları, kurumuş toprak kokusu. Kimi zaman da çevredeki fabrikalardan gelen kokular, tabakhanelerden, kimyasal madde fabrikalarından gelen kokular ya da çok sık soluduğumuz otomobillerin veya motosikletlerin egzoz kokuları.

Yürüyüşün tinsellikleri

"Gökyüzü ve yeryüzüyle uyum içindeki bir yaz bulutu gibi, havanın soluğuyla, mavi gökte, kendisini çok uzak ufuklara, eskiden beri hedeflediği ama hâlâ göremediği bir yere doğru götüren daha engin bir yaşamın soluğuna bırakmış bir hacı gibi, bir ufuktan ötekine özgürce kürek çekiyor"

Lama Anagarika Govinda,
Beyaz bulutların yolu

Tinsel gezgincilikler

Yunanistan'da eskiden Kyklad'ların en küçüğü Delos ve Pythia'sıyla ünlü Delphoi haç merkezleri vardı. Kutsal Kitap insanları tip hacılardır. Ur ve Kalde'yi terk eden İbrahim İbranileri Vadedilen Toprak'a ulaştırmak için konaklaya konaklaya dolaştırır. İbrahim ve soyu Kenan ülkesine yerleşirler. Tarihe geçmiş uzun bir yürüyüşün ilk safhasıdır bu. İbraniler yüzlerce yıl sonra, köleleştirildikleri Mısır'dan kaçarlar. Musa'nın önderliğinde iki yüz kilometrelik yolu katetmek için çölde kırk yıl yürürler. Göçten sonra yani Kudüs'ün Nabukadonosor tarafından alınmasından ve Yahudilerin İÖ 586'da Babil'e sürülmesinden sonra özellikle Kızıldenizden geçişin, *pesah*'tan elli gün sonra

yasa tabletlerinin verilişinin Sina'da kutlandığı Paskalyada ve yedi gün süren ve hasat şenlikleri yapılan kutsal çadır şenliklerinde Kudüs'e hacca gitmek her Yahudi için görev olmuştur. On beş mezamir (119-133: Çıkış ilahileri çünkü Kudüs'e varmak için çok yokuş çıkmak gerekiyordu) hacıların Tanrıya güvenlerini ve kutsal kente doğru yürüyüşlerini, duydukları sevinci belirttikleri ezgileriydi.

Ortaçağın ya da Rönesans'ın Hıristiyan hacısı Tanrının bakışı altında yürür, amacı kutsal bir yerde derin düşüncelere dalmak ya da günah çıkarmak, gece mola verdiğinde ya da bir ormandan geçerken bir tuzağa düşme ya da bir büyünün kurbanı olma korkusuyla Tanrıya güvenerek kendi varlığının boyutları ölçüsünde Yaradılışın sırrını keşfetmektir. Yolda birçok yerde konaklamasına rağmen bilinmezliğin doğurduğu sıkıntı gölge gibi izler onu. Bu uzun yolculuk boyunca her gün sıradan bir mucizedir çünkü Allah rızası için yürürken Yaradanın şaşmaz koruyuculuğunu da bekler. Yolun aman vermezliği umurunda değildir, hacı yürüyüşünün öyküsü içinde görevinin ve inancının arkasında silinmiştir. Her gün, kendini aynı şekilde Tanrıya adamadır ve yürüyüş kutsal ışığın mekânında tamamlanır. *Romei*'ler Roma'ya gidiyorlardı, *Palmieri*'ler Kudüs'e ve *Peregrini*'ler de Santiago de Compostela'ya gidiyorlardı. *Peregrinus* sözcüğü "yabancı" anlamına gelir, dışarıdaki, bildik dünyanın dışındaki anlamında... Uzak Ortaçağ bu sözcüğe modern anlamını vermiştir; *peregrinatio* artık sürgün değil bilinçli bir çiledir (Sigal, 1974, 6), tinsellik deneyimidir. Hacı içinde güvenli bir yaşam sürdüğü ailesini ve köyünü terk ederek, kendisine göre tanrısal varlıkla kutsanmış bir yere gider. Ailesine ve kentine geçici yas tutar, geri dönebileceğinin garantisi yoktur kesinlikle, yolculuğunu tamamlayabileceği de kesin değildir. Tanrının nüfuz edilemez yollarına uygun biçimde yaşamak isterken kaybetme riski taşıdığını bilir ama buna karşılık, yolunun son adımında ebediyeti kazanacağını da bilir. İnsanın kendisini ilahi etkinliklere adamasının ödülü

cennete kavuşmak olmalıdır. Doğru bir yoldur bu. Bu koşullarda hacının amaca doğru yolculuğu olay öncesi ve olay sonrası olmak üzere iki zamana ayrılır.

Bir yerden bir yere gitmek için en yaygın aracın yürüyüş olduğu eski zamanlarda hacılar yollarda tüccarlara, öğrencilere, askerlere, aylaklara, serserilere, gezgin satıcılara, dilencilere, baca temizleyicilerine, cambazlara, çingenelere, tarlalarına giden köylülere de rastlarlardı. O dönemde şafak vaktinden gün batımına kadar yürünürdü. Geceler insanlardan ya da görünmeyen güçlerden gelebilecek binbir tehlikeyle doluydu. Yollarda sadece "ayakları tozlu" insanlara rastlanmazdı. Beli deri bir kemerle sıkılmış uzun gömlek, sandallar, çizmeler ya da potinler, geniş kenarlı şapka, pelerin, matara ve hacı değneği (baston)... kendilerini öteki gezginlerden ayıran ve birbirlerini tanımalarına (ama aynı zamanda hacıları soymak amacıyla hacı gibi davranmak isteyenleri gizleyen bir kılık) olanak veren bir kıyafet vardır üstlerinde. Bazı tarikat üyeleri daha fazla şey hak edebilmek için ya da mecbur edildiklerinden yalınayak yürürler.

Hacı her şeyden önce yürüyen biridir, bir *homo viator*'dur, haftalarca ya da aylarca evinden uzak kalır, kutsal bir yerin kendisine vereceği güce kavuşmak ve böylelikle yeniden doğmak için üstlendiği bir yaşam ve her şeyden vaz geçme yoluyla tövbe eder. Bu nedenle haç Tanrıya sürekli ibadettir, bedenin gerçekleştirdiği uzun bir duadır. Hacı yolda sayısız engellerle karşılaşır: hırsızlar haraç alırlar, yağmalarlar, öldürürler; dolandırıcılar (sahte papazlar, sahte keşişler, sahte hacılar vb), yürüyerek ya da salla geçtikleri ırmaklarda salcıların büyük miktarlarda ayak bastı ya da geçiş parası talep etmeleri, bazı yerlerde kurtlar, doğal engeller zor durumlarda bırakır hacıları... Özellikle daha eski zamanlarda yolların durumu korkunçtur. Yürüyüşü kolaylaştırabilecek tek bir harita yoktur kimsede, köy köy yol alınır, izlenmesi gereken yolu gösteren bir işaret olarak konmuş taş yığınlarına güvenmekten başka çare yoktur. Soğuğa ya da sıcağa, yağmura

ya da kışa, rüzgâra, tahtakurularına ya da bitlere, yaralara, çeşitli pisliklere, düzensiz beslenmeye, kuşkulu sulara, hastalıklara, çeşitli enfeksiyonlara maruz kalınır. Hac aynı zamanda sadece en talihli kimselerin mutluluk içinde ama aynı zamanda kurtuluşlarını tehlikeye atarak çekecekleri bir çiledir.

Kimi tinsellik arayışçıları ise düz yollar yerine ters yollardan yürürler, manastırlara uğrarlar, kutsal eşya sandıklarını görürler, küçük kiliselerin dua yerlerini ziyaret ederler vb. Gezgin için coğrafya ermişlerin yaşamöykülerini anlatan metinlerden ayrılmaz ama aynı zamanda geçilen bölgelere merak duyulmasını sağlar. Önce hacıları zamanın tüm *rastlantılarına bırakan*, rastgele girilen yollar, Compostela'ya götüren dört büyük yol onları ağırlamaya hazırlanır yavaş yavaş, rehberler harekete geçerler, kalınacak, yemek yenecek ya da ibadet edilecek vb yerlerin adlarını verirler. Her gün otuz-kırk kilometre yol alınır. Hacılar yolda sivil ve dini otoriteler tarafından korunur, özel birtakım yerlerde (manastırlar, hastaneler, yurtlar, hanlar, konaklar) barınırlar ve karınlarını doyururlar. Hacılar dağlık bölgelerde düzenli çalan çanlar sayesinde barınabilecekleri yerleri bulurlar, Compostela'ya gidenler de bunları özel Compostela levhaları sayesinde bulurlar. Compostela'ya her yıl yüz binlerce hacı gider ve bunlar geri dönmek zorundadırlar çünkü o zamanlar durum bugünkü gibi değildir ve hacılar oraya vardıktan sonra evlerine dönmek için aynı şartlarda aynı yolu katetmek zorundadırlar. Birçoğu yollarda telef olduğundan ve bu bağlamda Kilisenin caydırıcılığı yüzünden çok az kadın hacı vardır yollara düşen.

İspanya'nın iç kesiminden uzakta Compostela yollarında ya da Roma veya Kudüs yollarında sayısız hac tipine rastlanır. Dindar hıristiyanlar, inançlarını göstermek amacıyla kutsal yerleri ziyaret etmek zorundadırlar. Şifa bulmak isteyen hastalar ve sakatlar azizlerden kalmış kutsal kalıntıların mucizevi iyileştirici gücünün çekimine kapılırlar. Kimileri ise Tanrıdan özel bir istekte bulunduktan sonra adak adamışlardır ve bunun gereğini yeri-

ne getirirler. Bu arada mahkemeler de dinsel ya da sivil kurallara uymadıklarından cezaları Compostela'ya ya da başka yerlere gitmek olan mahkûmları yollara dökerler. Bunlar günahlarından arınmak için yürürler ve gidecekleri yere vardıktan sonra cezalarını çektiklerini gösteren bir sertifika verilirdi kendilerine, böylelikle evlerine dönebilirlerdi. Hacılar ne kadar dindar olduklarını göstermek amacıyla kendilerini zincire vururlar ya da yalınayak yürürler ama bazı çilekeşler de yürüyüşlerini pas onları zincirlerinden kurtarıncaya kadar üstlerindeki köstekle yürümek zorundadırlar. Bu arada isteyen çok zengin kimseler hac görevlerini para karşılığı yerine getirirler ya da başkalarına para vererek yaptırırlardı kendileri adına bu ziyareti.

XV. yüzyıl sonundaki Din savaşları sırasında yollar tehlikeli hale gelince bu gelenek uzun süre kesintiye uğrar. Luther, ahlaka aykırı bulduğu hac ziyaretini yasaklar. Ama savaşlar sona erdikten sonra, hacılar tekrar Compostela yollarına ya da başka yollara kavuşurlar. Kimi zaman da bu bağlamda sadece bir adaktan sonra ya da ibadet amacıyla en yakın katedrale kadar yürünür. Sözgelimi Charles Péguy, oğlu Pierre'in hastalığı nedeniyle adak adadıktan sonra Chartres'a yaptığı haç ziyaretini çok hoş bir şekilde anlatır. Antremansız olmasına rağmen, üç günde yüz kırk dört kilometre yol alır. "Ovada Chartres'ın çan kulesi on yedi kilometre uzaktan görülüyor. Kule bazen bir dalgalanmanın arkasında, bir orman çizgisinin arkasında kayboluyor. Kuleyi görür görmez büyük heyecan duydum. Hiçbir şey hissetmiyordum artık, ne yorgunluk, ne ayaklarım... Bütün pislikler bir anda kayboldu. Başka biriydim" (Engelman, 1959, 106).

Compostela yollarında bugün binlerce hacı var (Bourles,1995) ve bu hacılar inanç gösterisi amacıyla yollara düşmüş değillerdir, onların amacı kişisel bir tinsellik arayışı ya da kendilerine zaman ayırma isteği, çağdaş dünyanın ritimlerinden ve tekniklerinden kopmak ve milyonlarca selefle simgesel olarak birleşmektir. Gene bir adak, bir inanç gösterisi söz konusudur

ama girişim çoğu zaman, daha çok kutsallığa bağlıdır yani özgünlüğü ve yoğunluğu içinde unutulmaz, mahrem bir dünyasallığın ve deneyimin oluşması. İnanç yolları yerini bilgi ya da Tarihe sadakat yollarına bırakır, gerçek yolları anlam yolları olur ve her hacı buraya kişisel bir içerik bırakmak zorundadır (Le Breton, 1997, 227 *ve devamı*). Yürüme soyar, çıplak hale getirir, dünyayı nesnelerin rüzgârı içinde düşünmeye davet eder ve insana mütevazı ve güzel bir yaşam hatırlatır. Günümüzde yürüyüşçü kişisel bir tinselliğin hacısıdır, yürürken derin düşüncelere dalar, alçakgönüllü, sabırlı olmayı öğrenir, yürüme bir tür gezici ibadet biçimidir, gezilen dolaşılan yerlerde hiçbir kısıtlama söz konusu değildir yürüyüşçü için, yürüyüşçünün çevresinde muazzam bir dünya vardır.

Ortodoks dünya da birçok tinsel yürüyüş biçimi tanır. Aynaroz keşişlerinin yatacakları belli yerleri yoktur, gece bastırdığında oldukları yere uzanıverirler ve kesinlikle yatacakları uygun yerler aramazlar. Bir manastır merdiveni, bir çukur, kısa süre dinlenmeleri için yeterlidir. Kesinlikle Aynaroz keşişleridir ama özel bir manastıra bağlı değildirler, sürekli bir ibadet yerine dönüştürdükleri o kutsal dağı mekân tutmuşlardır. Yürürken sürekli içlerinden "yüreklerinden" dua ederler. Tüm manastır kurallarından kopmuş olmaları hareketlerinde son derece özgür kılar onları, ibadet için uygun buldukları her yere giderler keyiflerine göre. Tüm yaşamları Tanrıya doğru bir yürüyüştür. Aynaroz dağını ezbere bilirler. Orada durmaksızın keyiflerine göre dolaşırken defalarca geçmedikleri tek bir yer yoktur. Her gün, sürekli yeni bir kutsama içinde dünyayı yeni bir doğuşa götüren yeni bir güzergâh bekler onları. Sürekli Tanrıyla birlikte yürüyen bu insanlar için yaradılışla sınırdaş olan bir mendilin üstünde ebedi haç.

Ortodoks geleneği Aynaroz dağında parlayan yerin çok daha ötelerine uzanır. *Rus hacının hikâyeleri* XIX. Yüzyıl sonunda, kutsal Rusya'da, bir adamın aynı tinsel güzergâhını anlatır. Bir

gün ayinden çıkan bir dindar sürekli dua etmenin mümkün olup olmadığını düşünür ve yollara düşerek bazı ünlülerden bu sorunun cevabını almaya çalışır. Yüreğini Tanrıyı çevirmiş, Ortodoks Hıristiyan, Rus hacı, bu arayış sırasında yürüyüşle duayı birbirine karıştırır. "Kimi zaman, bir günde yetmiş kilometre yürüdüğüm oluyor ve yürüdüğümün farkında bile olmuyorum; sadece dua ettiğimin farkındayım. Şiddetli soğuğa yakalandığımda daha bir dikkatle dua ediyorum ve kısa sürede ısınıyorum. Karnım çok acıkınca İsa'nın adını daha fazla tekrarlıyorum ve açlığımı unutuyorum. Hasta olduğumu hissettiğimde, sırtım ya da ayaklarım ağrıdığında, kendimi iyice duaya veriyorum ve acı hissetmiyorum" (1966, 39-40). Katedilen alan insanın içinde hareket eder. Dördüncü hikâyenin sonunda hacı "Eski Kudüs"e gitmek üzere bir yol arkadaşı bulur kendine.

Tanrılarla birlikte yürümek

Asya'da Hinduculuk ve Buddhacılık hac ziyaretlerini teşvik etmekte ve sayısız *sadhu*'yu ya da tanrısal bir yakınlık arayan bir yığın sıradan kadın ve erkeği yollara dökmektedir. Tibet'de seyrelmiş hava bazı hatha yoga egzersizlerine yakın bir yürüyüş ritmi empoze eder. Yürüyüşçü yavaş ve düzenli yürümek zorundadır ve düz alanlardakinden daha fazla havaya ihtiyaç duyar orada. Bazı Tibetliler nefeslerini ve adımlarını daha iyi ayarlayabilmek için kutsal formüllerden (*mantra*) yararlanırlar.

Tibet geleneğinde başka bir yürüyüş biçimi vardır: *lung-gom-pa*. Bu yürüyüş biçiminde trans halindeki yürüyüşçüler yorgunluğa ve engellere karşı duyarsızdırlar ve son derece hafif ve esnek hareketlerle uzun mesafeler kat ederler. Bir gün, Alman kökenli lama Anagarika Govinda kamp yerinden ve arkadaşlarından çok uzaklara gider, gece bastırmak üzereyken yolda kaybolur. Bir Himalaya gecesinde soğuktan ölme tehlikesiyle

karşı karşıyadır. "Önümde kilometrelerce uzanan kayalıklar arasında ayaklarımı nereye koyacağımı bilemiyordum. Gece hızla çökmüştü üstüme ama kendim de hayretler içinde kayadan kayaya atlıyor ve çıplak ayaklarımdaki çok hafif sandallara rağmen asla ne sendeliyor ne de kayıyordum. O zaman tuhaf bir gücün bana egemen olduğunu düşündüm; ne gözlerin ne de beynin yönlendirebileceği bir bilinçti bu. Organlarım neredeyse mekanik biçimde hareket ediyordu ama gene de trans halindeydiler sanki; kendilerine özgü içsel bir bilimleri vardı sanki bunların" (Govinda, 1976, 121). Çevresindeki dünya bir düş dünyası gibi gelir ona. Kayalar üstünde bir yanlış adım kaçınılmaz bir ölümle sonuçlanabilir ama o bir uyurgezerin dinginliği içinde ilerler. Böylece kilometrelerce yürür. "Nihayet magnezyum bataklığıyla kaplı düzlüğe bakan tepelerdeki boğazda bulunduğumu anladım ve o anda karlı sıradağların bulunduğu tarafta bir yıldız göründü. Önümde uzanan düzlükte bir işaret kabul ettim bu yıldızı. Bu yönden sapmaya cesaret edemiyordum ve bu büyüyle çarpılmış gibi, kesinlikle batmadan bataklığı geçtim" (122). Daha sonra anlar ki, istemeden, kendisiyle kendisini kaynaştırarak bir an *lung-gom-pa* olmuştur. Şöyle diyor Govinda: *Gom* derin düşüncelere dalma, düşüncenin ve ruhun, ikilem ortadan kalkıncaya kadar, birey nesne ve düşüncesiyle tek oluncaya kadar belli bir konu üstünde yoğunlaşması demektir. *Lung* "hava" ve yaşamsal enerjiye gönderme yapar. *Lung-gom-pa* nefesini *prânâyâma* yoga uygulamasıyla denetlemeyi öğrenmiş biridir. Bu trans biçimini öğrenmiş insan hava gibi hafif olduğu izlenimi uyandırarak çok canlı bir tavırla yürür, onu yürüyüşünden ayırmak mümkün değildir, dünyayla bütünleşmiştir. Buradaki tehlike ansızın normal bilinç durumundan çıkmaktır. Böyle bir insan çevresindeki hiçbir şeye bakmaz, yürüyüş transı içinde erimiştir.

Lung-gom-pa tekniği özgürleşme yollarından sadece bir tanesidir, iletişim olanaklarının zor ve çoğu zaman tehlikeli oldu-

ğu bir ülkede (ve bir mevsimde) uzun mesafeler katetmek için yararlıdır. Peter Matthiessen, korkunç bir rüzgâr altında, bir dağ eteğinde, tehlikeli bir geçiş sırasında yaşadıklarını anlatarak bir örneğini verir bunun. Tir tir titrer ve korkudan dört ayak üstüne çöker. Yük taşıyıcılar gülerek ve gevezelik ederek gelirler. Yolun bu bölümünde durumu görünce susarlar ve sırtlarındaki ağır yüklerle, gözlerini bir noktaya dikerek ve kayalara elleriyle belli belirsiz dokunarak geçerler. Engeli aştıktan sonra, hiçbir şey olmamış gibi bıraktıkları yerden sohbete ve gülmeye devam ederler. Matthiessen *lung-gom-pa*'nın bu tantra disiplinini, insanı ağırlığından kurtaran bu dünyalar arası yürüyüşü anar.

Hindistan'da *sannyâsi* tek başına, başı boş dolaşan keşiştir, her şeyden vaz geçmiş bir insandır. Guru olduktan sonra yollara düşer, tapınakları ziyaret eder, başka bilgeleri, puja'ları yüceltir. Evi dünyadır, bazen günlerce ya da yıllarca bir mağarada ya da ormanda kalır. Arkadaşları her zaman geçicidir. Kimileri de gönüllü olarak çalışmaktan ve ailelerinden vaz geçerek *sannyâsi* olurlar; bu durumda birey toplumsal mükellefiyetlerinden kaçar, giysilerinden ve mallarından kurtulur, beline bir peştamal bağlar, eline hacı değneğini ve çanağını alır çünkü artık sadece yol kenarlarında topladığı sadakalarla yaşayacaktır. Artık başkalarının iradesine bağımlıdır. Dünya nimetlerinden vaz geçmiştir, Tanrıyla birlikte, adımlarını uydurarak düzenli biçimde *mantra*'lar okur. Hiç parası olmadığından bir yerden bir yere gitme biçimi yürüyüştür, sadece bazen bir kontrol memurunun kibarlığı ve hoşgörüsü sayesinde trene biner.

Hinduculuk gibi Buddhacılık'da da hac vardır ve Buddha keşişleri uzun yürüyüşlere çıkarlar. Govinda bir gün kendisinden önceki guru'yla buluşmak üzere Tibet yollarına düşer. "Yolculuk bir düştü; yağmur, sis, bulutlar, bakir ormanı, kayalıkları ve dağları, boğazları ve uçurumları gizemli biçimde değişen bir dünyaya dönüştürüyordu ve bu dünyada fantastik biçimler öyle çabuk ortaya çıkıp kayboluyorlardı ki gerçekliklerinden -hatta

kendi gerçekliğimden- şüpheleniyordum." (Govinda, 1976, 69). Himalayalar'da yavaş yavaş yol almak farklı bitki örtüsü ve iklimde bulutlara tırmanmaya benzer. Geleneklerine bağlı olan Govinda, Tibet'e açılan boğazın en yüksek noktasına vardığında taşlardan oluşan piramidin çevresinde defalarca döner; bu piramit dağa sağ salim ulaşan her hacının şükran ifadesi olarak koyduğu taşlarla oluşur. O da, kararlılığından şaşmayacağını hatırlama ve aynı yolu izleyecek bütün hacılara selam niyetine kendi taşını ekler piramide. Ve o dönemde gezgin keşiş olan geleceğin Buddha'sı Maitreya'ya adanan dörtlüğü düşünür: "Tek başıma, beyaz bulutlardan oluşan bir yolda binlerce kilometre kat ediyorum" (72).

Govinda, kendisinin de gerçekleştirdiği, Buddhacıların ya da Hinducuların kutsal haçlardan birini anlatır: Kailasa dağı hac ziyareti. Ebedi bir zincirin küçücük halkaları olan bu yolu binlerce insan katetmiştir. Bu insanlar çoğu zaman Indus'un verimli ve yakıcı ovalarından, özellikle de Ganj'ın ovaya girdiği Haridwar'dan hareket ederler. Hacı arınmak için soğuk sulara dalar, eski kimliğini öldürdükten birkaç ay sonra, bin kilometre uzakta, Hinduların Gaurî-Kund dedikleri, Kailasa dağının eteğindeki gölün sularında yeniden doğar. Mayıs ayında, kar durduğunda, özellikle yoksul hacılar, *sadhu*'lar yollara düşerler; bu arada bazılarının yük taşıyıcı ya da katır kiralayacak kadar parası vardır. Bunların çoğu yalın ayaktır ya da sandal vardır ayaklarında, kafalarının üstünde da küçük bir denk bulunur, akşamları barındıkları yerlerde çok az bir yemekle yetinirler. Çoğu Rama, Şiva ya da Krişna için bir *mantra* okur. Bazıları, soğuk, hastalık, bulaşıcı hastalık, uçurumlara yuvarlanma ya da derelere düşme gibi nedenlerle yollarda ölürler.

Ovaların sıcaklığı ve dağların dondurucu soğuğuyla, kat kat bulutlarla, öldürücü yağmur ve rüzgârla karşılaştıkları yüzlerce kilometrelik sıradağlara tırmanırlar. Uçurumlar boyunca patikalar ırmaklar ve derelerle kesilir; bu ırmaklar ve dereler bazen yü-

rüyerek bazen tesadüfen, engelin aşılmasına olanak veren bir köprü yardımıyla geçilir ve bir gün Alexandra David-Neel'in (1964, 98) başına gelen macera gibi çökme tehlikesi vardır bu köprünün her zaman. Ölüm zihinsel ve fiziksel olarak iyi hazırlanmamış biri için sürekli tehlike oluşturur. Sadece tanrısal olanı en korkutucu haliyle seyretmiş olan biri, gerçeğe şaşırmadan ve korkmadan açıkça bakabilmiş olan Kailasa'nın ve kutsal göllerinin ezici ıssızlığına ve sessizliğine tahammül edebilir, tehlikelerin ve zorlukların üstesinden gelebilir ve bunlar dünya yüzündeki en kutsal yer olan tanrısallığın huzuruna kabul edilme ayrıcalığının bedelidir. Ama rahatından ve güvenliğinden vaz geçmiş olan ve kendi yaşamıyla ilgilenmeyi bırakmış olan, anlatılması çok zor güzel duygular hisseder ve en büyük mutluluğu tadar", diyor Govinda (297).

Gurla boğazında yürüyüşçüyü Tanrının ruha doldurduğu bir ışık bekler: yüz elli kilometrelik bir uzaklıktan Kailasa'nın doruğunu, yeşil otlarlarla çevrili mavi gölleri, altın renkli tepeleri açık seçik biçimde gösteren şafağın saydamlığı içinde dağlardaki büyük *darşan* ışığıdır bu... İnsanı içinden değiştiren ilk şaşkınlık: "kutsal manzara üstünde hüküm süren ve hacının yüreğini istila eden, onu tüm kişisel kaygılarından kurtaran ebedi huzur; hacı düş görür gibi gördükleriyle özdeşleşmiştir. Bilinçli bireyin dinginliğine ulaşmıştır, artık ebediyen kendisinden olmayan hiçbir şey gelmez başına" (303). Kendisinden önce bu kutsal yerde dolaşmış olan binlerce insanın gölgesiyle çevrilmiş olduğu duygularıyla tanrıların toprağına iner.

Birkaç saat sonra Manasovar gölünün mavi sularının karşısında bulur kendini, dağların eteğinde, ince ve değişken bulutlardan oluşan bir ortamdadır. Hayretler içinde hayvanları ürkütmediğini fark eder. Kuşlar, tavşanlar, hatta *kiyanglar* insandan korkmazlar çünkü onlar kimsenin kendilerini avlama ya da öldürme hakkına sahip olmadığı çok kutsal bir yerde yaşarlar. Şifalı ya da kokulu bitkiler çok boldur ve hacı yararlanabilir bun-

lardan. Yol bitmemiştir henüz, kendisiyle aradığı şey arasında geniş ve yeşil bir düzlük uzanmaktadır.

Biraz sonra Kailasa dağının eteklerindedir. "Ölme ya da delirme tehlikesini göze almadan hiç kimse Tanrıların tahtına yaklaşamaz ya da Şiva (ya da Demşog, son gerçeğin gizemine verilen ad o kadar önemli değildir) *mandala*'sına giremez. Tam bir kendinden geçme ve yoğunlaşma içinde Kutsal dağ ritüel gezisi *Parikrama*'yı tamamlayan hacı eksiksiz bir yaşam ve ölüm çevrimini kat eder" (312). Kutsal dağın (karlar mücevheri) büyülü görünümü (*darşan*) içinde yüzer. Tibetlilere göre dağda düşüncelere dalmış milyonlarca buddha ve bodhisatva vardır ve bunlar insanlığa ışık saçarlar.

Govinda, hacının, 5800 metre yükseklikte Dölma boğazına doğru çıkıştaki son etabı, egodan kurtuluş etabını anlatıyor. "Burada, hacı, iri kayalar arasına, ölen biri gibi uzanır. Gözlerini kapar ve Yama düşüncesine dalar: eski eylemleri hatırlayan kendi bilincinin yargısı. Hacı burada aynı zamanda sevdiği ve kendisinden önce ölen her şeyi, ona sevgi veren ama kendisinin karşılığını veremediği her şeyi hatırlar; yeni biçimleriyle ilgilenmeden onların mutlulukları için dua eder" (316). Ölüm korkusundan kurtulmuş, geçmişiyle uzlaşmıştır, gelecek dünyaya açılır, içinden değişmiştir artık, Merhamet gölüne doğru yürür ve soğuk sulara dalar; tekrar ovaya doğru inmeden önce ilk vaftizidir bu.

Yeniden doğuş anlamında yürüyüş

Yürümek dünya yaşamını esasa indirgemeyi gerektirir. Çok gerekli ve temel eşyaları almalıdır yanına yürüyüşçü: biraz giysi ve alet, ateş yakmak ve soğuktan ölmemek için gerekli şeyler, yerini tayin etmesine yarayacak aletler, yiyecek, bazı durumda silah ve tabii ki kitap. Bu bağlamda fazlalıkların bedeli zahmet,

sıkıntı, ter ve öfkedir. Yürüyüş insanın kendisini yoksunlaştırmasıdır, insanı dünyayla karşı karşıya bırakır. *Sauntering* sözcüğünün etimolojilerinden birini referans alan Thoreau yürüme sanatı simgesel olarak kutsal bir yere ulaşmak, adımlarını yolun çekiciliğine bırakmaktır, diyor... "kıvrımlar oluştursa da, bu süre içinde, inatla denize ulaştıran yolu arayan bir ırmak gibi" (Thoreau, 1994, 85).Yürüyüş bakışın koşullanmadan uzaklaşması için bir yoldur, sadece mekânda değil, insanın kendi içinde de yol açar, dünyanın kıvrımlarını ve insanın kendi içindeki kıvrımları bir duyarlık ve birlik içinde katetmeye götürür. Sıradan toplumsal zorlamalardan kurtardığı içselliğin coğrafyasıyla birleşen dışarının coğrafyası. "Lavanta kokulu güzel yol her saniyede soluyor. Kesinlikle hiç kimse izlememiştir bu yolu, o da güneşle birlikte doğmuştur. Oradaki köy hayata uyanmak için SİZİ bekliyor" (Roud, 1984, 86). E. Abbey ise kendi üslubunu yansıtıyor: "Ne zaman bu küçük gizli kanyonlardan birinin içine baksam, sadece kaynağının -yapraklara bürünmüş tanrı, çölün ıslak gözü- üstünde yükselen Frémont kavaklığını değil gökkuşağı renginde pırıl pırıl parlayan bir ışık tacı da göreceğimi sanıyorum: arı düşünce, arı varlık, adımı söylemeye hazır madde dışı, arı düşünce" (Abbey, 1995, 253). Tibetlilere göre yollardaki engeller (soğuk, kar, dolu, yağmur, korkutucu boğazlar vb) hacıların dinginliğine kavuşmak isteyen şeytanların işidir ama belki şunu da kabul etmek gerekir ki gezginin yolu üstüne serpiştirilmiş engeller, onun henüz bilmediği şeylerin çarpan yüreğine doğru yaptığı içsel gezisinin binlerce kilometrelik sınırlarıdır.

Yürüyüş dünyanın hiç duraksamadan açıldığı ve kendisini ihtişam içinde gösterdiği anlara götürür: kimi zaman kişisel bir değişimin eşiğidir bu. Bir insan olarak durumu keşfeden yürüyüşçü bir yürüyüşün de tıpkı yaşam gibi kestirilebilir şeylerden çok kestirilemeyen şeyler barındırdığından tüm ayrıntılarını bilemeyeceği olayların yoğunluğu içinde kendini keşfetme konumuna geçer. P. Mathiessen'i dinliyoruz: "İki saattir sıkıntılar içinde-

yim, zor nefes alıyorum, tırmanıyorum, kayıyorum, çıkıyorum, tıkanıyorum, bir hayvan gibi bitkin düşüyorum ve yukarıda, buzlu kayaları yakan ve acımasız gökyüzünü beyaz bir ışıkla aydınlatan batan güneşin altında kutsal bayraklar dalgalanıyor. Bayrakların gölgeleri kar izlerinin lekesiz yüzeyleri üstünde dans ediyorlar. Ve işte, sonuncu büyük boğazda gene güneşin altındayım; rüzgâr düşüncelerimi serinletsin diye yün başlığımı çıkarıyorum; dizlerimin üstüne çöküyorum, çılgınca mutluyum, yorgunluktan ölüyorum, iki dünya arasında incecik bir çizgi üstündeyim" (s.305).

Yıpratıcı yürüyüş sürecinde kimi zaman yeteri kadar güç ve güzellik bulunur ve başlangıçtaki acıyı eritir bunlar. Yollarla temas sonucu yıkanan, ilerleme zorunluğuyla kemirilen yürüyüş gittikçe daha az acı verir. Yürüyüş zamanla ilerlemeyi motive eden acının korkunç çekirdeği olmaktan çıkar, insanın kendisini değiştirmesi, yalınlaştırması, yolun ve yola karışan bir bedenin kimyasını talep eden bir dünyaya yeniden doğması için bir çağrı olur: insanın ve yolun mutlu ve titiz şenlikleri. "Bu boğaz varılacak bir nokta, derin düşüncelere dalmaya açık ve uygun bir yerdi ama öte yandan da kendimi aşmam için bir çağrıydı, bu yerde başka bir manzaranın ve başka bir ben'in otu, havası ve taşı vardı" diyor Thierry Guinhot Cantal dağlarında. "Ayaklarımın titremesi, bakışlarımın yüreğimde çarpması, boğazdan geçerken içe çekilen, yenen soluk başka birinin gücünü ve gerilimini yüklüyordu bana" (Guinhot, 1991, 20).

Yürüyüş kimi zaman sadece yol boyunca kendimiz hakkında düşünmek için bol zaman bıraktığından değil bazı durumlarda da geride bıraktığımız zamana götüren ve belirsiz ve bulanık anıları ortaya çıkaran bir yol çizdiğinden yeniden kavuşulan bellektir. Yürüyüş bu durumda ölüm, nostalji, hüzünle yan yanadır, bir ağacın, bir evin, bir ırmağın ya da bir çavlanın, kimi zaman bir patikanın ya da bir sokağın dönemecinde rastlanan yaşlı bir yüz sayesinde zamanı uyandırır. "Şöyle diyor Sansot: "Yol çizgisi sa-

dece maddi bir şey değildir, görünmez işaretler de vardır yolda ve bu işaretler olmasa yol kaybolur ve biz yolumuza devam edebilsek de aynı yol üstünde olduğumuzu söyleyemeyiz: yüreği olmayan birine verilemeyecek kişisel anılar ya da tipolojik, duygusal ilişkiler" (Sansot, 1983, 78).

Yürüyüş yaşama sıkıntısı ya da acısına karşı bir ilaçtır. İlk kitabım (Le Breton, 1982) çok üzüntülü birinin Brezilya'nın kuzey-doğusundaki yollarda uzun ve hüzünlü yürüyüşünü anlatıyordu. Hikâye ve kişisel öykü arasındaki çizgi kimi zaman çok inceydi, söz konusu olan bir romandı ama yollarda ya da sokak aralarında yapılan uzun yürüyüşlerde yorgunluk ya da kendini kaybetme deneyimi bildik bir şeydi benim için. Dünyanın acımasızlığını ya da hoşluğunu öğrenme yolunda ilk adımlar. Kendini doğurmak için gecenin içinden fizik olarak geçmek gerekiyordu. Yürüyüş dünyanın açıklığına yeniden kavuşmayı sağlayan anlamı yavaş yavaş üretir. İnsan çoğu zaman kendi dışına atıldıktan sonra yeni bir çekim merkezi bulabilmek için yürür. Kat edilen yol cesaretsizlik ve yorgunluk doğuran bir labirenttir ama bu labirentin tamamiyle içsel bir çıkışı vardır ki orada insan bu deneyimi kendi lehine çeviren anlamlar ve mutluluklar bulur. Yavaş yavaş dünyayla uzlaşmayı sağlayan acı yürüyüşleri olarak nitelenebilecek sayısız yürüyüş vardır. Sıkıntı ve bunalım içindeki yürüyüşçünün şansı yaşamıyla bütünleşmesini sürdürmek, nesnelerle fiziksel ilişkisini korumaktır. Yürüyüşçü yorgunluğuyla sarhoş olarak, sözgelimi şuraya gitmek yerine buraya gitmek gibi küçük ama etkili şeyleri kendine amaç edinerek dünyayla ilişkisini denetler. Yönünden sapmıştır hiç kuşkusuz ama kendisi farkında olmasa da bir çözümün peşindedir. Böylece yürüyüş bir inisyasyon olur, mutsuzluğu şansa dönüştürür, yolların simyası ebedi insanı değiştirme, onu yeniden yaşam yoluna koyma amacını doldurur.

Zor bir manevi deneyim yaşam, yürüyüş olan fizik deneyimde insanın çekim merkezini değiştiren güçlü bir panzehir bulur.

Birey başka bir ritme dalarak, zaman, mekân ve ötekilerle yeni bir ilişki kurarak değerlerini göreceleştirir ve kendi kaynaklarına yeniden güvenmeye başlar. Yürüyüş insanı kendisine tanıtır ve bunu narsisik biçimde değil yaşama zevki ve toplumsal ilişki içinde yapar. Süresi, kimi zaman zorluğu, getirdiği temel unsuru hatırlatması, yürüyüşü, gerçekten hüzünlü bir kişisel hikâyeyi yok eden bir unsur haline getirir, yürüyüş bu özelliğiyle insanın içinde, bunalımların yarış halinde olduğu o herkesin bildiği yollardan uzakta ters yollar açar. Hatta günümüzde hastalara yönelik organize yürüyüşler vardır; sözgelimi kanser hastalarına ya da çeşitli yaşlılık şikâyetleri olanlara hastalığı atlatmaları için kendilerine güvenlerini kazanmaları, fizik ve moral kaynaklarını eksiksiz biçimde harekete geçirmeleri amacıyla yürüyüş yaptırılmaktadır. İnsan yol ağı içinde yaşamın ipini yeniden bulmaya çalışmalıdır.

Yolculuğun sonu

Saatlerden, günlerden hatta kimi zaman daha uzun sürelerden sonra, yollarda ağır bir yürüyüşten sonra, yolun sonunda adımlar hızlanır ya da ötekilere, geçici olarak askıya alınmış normal yaşama kavuşmayı isteme ya da istememe durumuna göre daha da ağırlaşır. Rusya'dan Kamçatka'ya kadar binlerce kilometre yolu yürüyerek kat eden Cochrane'ın tek rüyası aynı yolu tekrar katetmektir: "Böyle bir yürüyüşten sonra seyahat arzusundan, en azından böylesine eksantrik biçimde seyahat etme arzusundan kurtulduğum, bu hastalığı atlattığım düşünülebilir. Gerçeği yansıtmaktan çok uzaktır böyle bir düşünce. Bilinçli bir şekilde şunu söyleyebilirim ki kendimi Tatar ovalarındaki kadar mutlu hissettiğim olmamıştır ve en büyük arzum da böyle bir mutluluğu tekrar yaşamaktır" (Cochrane, 1993, 13). Mathiessen Dolpo'da uzun bir yürüyüşün sonuna gelmiştir. Ama kış mevsiminde panter engeli çıkar önüne ve geri dönmek zorunda kalır. Bununla birlikte Mathiessen kendisine tekrar sahip olabilmek amacıyla bu kadar uzaklara gittiği için mutlu ve tatmin olmuştur. "Parkamın altındaki kutsal bayrak beni ısıtıyor. Koyu bitki çayı ve rüzgârın yarattığı görüntüler, Kristal dağ ve mavi *baral*'ler karda dans ediyorlar; bana yetiyor bu. Kış mevsiminde panter gördünüz mü? Hayır! Çok hoş oluyor!" (Mathiessen, 1983, 269).

Gerçekten de sadece katedilen yol önemliyken yolun sonunun ne önemi olabilir. Biz yolculuk yapmıyoruz, yolculuk bizi meydana getiriyor ve bozuyor, yaratıyor bizi. Ve biz burada yazının sonuna geliyorsak da son sözcük uzun yol buyunca sadece bir etaptır. Bembeyaz sayfa her zaman bir eşiktir. Bereket versin, biz dünyanın kentlerine, ormanlara, dağlara, çöllere doğru tekrar yola çıkacağız, başka görüntüler, başka duyumsallıklar biriktireceğiz, başka yerler, başka yüzler keşfedeceğiz, yazmak için bahaneler arayacağız, bakışımızı yenileyeceğiz ve hiçbir zaman dünyanın araba lastiklerinden çok ayaklar için yaratılmış olduğunu asla unutmayacağız ve bir bedene sahip olduğumuz müddetçe ondan yararlanmak gerektiğini de unutmayacağız hiç. Dünya yuvarlak ve dünyayı sessiz sakin dolaşan insan günün birinde kalkış noktasına gelir, başka bir yolculuğa hazırdır. Yığınla büyük, küçük yol, köy, kent, tepe, orman, dağ, deniz, çöl... bizi bekleyen sayısız güzergâh... bunları hissetmek, gözlemek, oralara gitmiş olmanın mutluluğu içinde belleğimizi sıkıştırmak. Patikalar, toprak, kum, deniz kenarları, hatta çamur ve kayalıklar beden ve yaşam ürpertisiyle aynı düzeydedir.

Bibliyografya

Edward Abbey, *Désert solitaire,* Paris, Payot, 1995.

Vladimir Arseniev, *Derzou Ouzala,* Paris, J'ai lu, 1977.

Jean-François Augoyard, *Pas à pas. Essai sur le cheminement quotidien,* Paris, Seuil, 1979.

Gaston Bachelard, *La Poétique de l'espace,* Paris, PUF, 1981

Gaston Bachelard, *L'Eau et les rêves. Essai sur l'imagiantion de la matière,* Paris, Corti, 1942.

Pierre Barret, Jean-Noël Gurgand, *Priez pour nous à Compostelle,* Paris, Hachette, 1999.

Bashô, *Journaux de voyage,* Paris, Presses Universalistes d'Orient, 1976.

Roland Barthes, Mythologiques, Paris, Seuil, 1957.

Charles Baudelaire, "Le peintre de la vie moderne", in *CEuvres complètes,* Paris, Seuil, 1968.

Walter Benjamin, *Sens unique,* Paris, Lettres Nouvelles, 1978.

Walter Benjamin, *Charles Baudelaire,* Paris, Payot, 1979.

Jean Biès, *Mont Athos,* Paris, Albin Michel, 1963.

Alain Borer, *Rimbaud en Abyssinie,* Paris, Seuil, 1984.

Alain Borer et autres, *Pour une littérature voyageuse,* Bruxelles, Complexe, 1992.

Jean-Claude Bourlès, *Retour à Conques,* Paris, 1995.

Nicolas Bouvier, *L'Usage du monde,* Paris, Payot, 1992.

Nicolas Bouvier, *Chronique japonaise*, Paris Payot, 1991.
Nicolas Bouvier, Irène Lichtenstein-Fall, *Routes et déroutes (entretiens)*, Genève, Métropolis, 1992.
André Breton, *Nadja*, Paris, Poche, 1964.
Jacques Brosse, *Inventaires des sens*, Paris, Grasset, 1965.
Fawn Browdie, *Un diable d'homme, Paris*, Payot, 1993.
G. Bruno, *Le Tour du monde de deux enfants*, Paris, 1906.
Richard Burton, John Speke, *Aux sources du Nil. La découverte des grands lacs africains (1857-1863)*, Paris, Phébus, 1988.
Richard Burton, *Wanderings in West Africa*, New York, Dover Publications Inc., 1991.
Nunez Cabeza de Vaca, *Relation de voyage*, Arles, Babel, 1994.
René Caillié, *Voyage à Tombouctou*, 2 tomes, Paris, La Découverte, 1996.
Henri Calet, *Le Tout sur le tout*, Paris, Poche, 1948.
Italo Calvino, *Les Villes invisibles*, Paris, Points Seuil, 1980.
Albert *Camus, Noces*, Paris, Poche, 1959.
Jean Cayrol, *De l'espace humain*, Paris, Seuil, 1968.
Camilo José Cela, *Voyage en Alcarria*, Paris, Gallimard, 1961.
Bruce Chatwin, *En Patagonie*, Paris, Grasset, 1988.
Bruce Chatwin, *Le Chant des pistes*, Paris, Grasset, 1988.
Bruce Chatwin, *Qu'est-ce que je fais là* Paris, Grasset, 1991.
Bruce Chatwin, *Photographies et carnets de voyage*, Paris, Grasset, 1993.
Bruce Chatwin, *Anatomie de l'errance*, Paris, Grasset, 1996.
François Chobeaux, *Les Nomades du vide*, Actes Sud, 1996.
Alexandra David-Neel, *Voyage d'une parisienne à Lhassa*, Paris, Gonthier, 1964.
Régis Debray, "Rhapsodie pour la route", in *Cahiers demédiologie*, n°2, 1996, *Qu'est-ce qu'une route?*
Philippe Delerm, *Les Chemins nous inventent*, Paris, Stock, 1997.
Oumar Dia, Renée Colin-Noguès, *Yâkâré. Autobiographie d'Omar*, Maspèro, 1982.

J.- L. Dodeman, *Tombouctou ou le premier voyage à Djenné et à Tombouctou par René Caillié, 1826-1828*, Paris, Epigones, 1991.

John Dundas Cochrane, *Récit d'un voyage à pied à travers la Russie et la Sibérie Tartare, des frontières de Chine à la mer Gelée et au Kamtcbatka*, Paris, Éditions du Griot, 1993.

Karl G. Durkheim, *Le Japon et la culture du silence*, Paris, Le Courrier du Livre, 1985.

Henri Engelman, *Pélerinages*, Paris, Fayard, 1959.

Léon-Paul Fargue, *Le Pièton de Paris*, Paris, Gallimard. 1993.

Luce Giard, Pierre Mayol, *L'Invention du quotidien* T2: *Habiter, cuisiner*, Paris, 10-18.

Anagarika Govinda, *Le Chemin des nuages blancs*, Paris. Albin Michel, 1976.

Julien Gracq, *Carnets du grand chemin*, Paris, Corti, 1992.

Annie Guedez, "L'homme qui passe (le compagnon itinérant)", in *Nomades et vagabonds* (Col.), UGE 10-18, 1975.

Thierry Guinhut, *Le Recours aux monts du Cantal*, Arles, Actes Sud, 1991.

William Hazlitt, "Partir en voyage", in *Liber amoris*, Paris, José Corti, 1994.

Werner Herzog, *Sur le chemin des glaces*, Paris, Hachette, 1979.

Richard Holmes, *Carnets d'un voyageur romantique*, Paris, Payot, 1989.

William H. Hudson *Un Flâneur en Patagonie*, Paris, Payot, 1994.

Anne Hugon, *Vers les sources du Nil*, Paris, Gallimard, 1991.

Anne Hugon, *Vers Tombouctou*, Paris, Gallimard, 1994.

Isabelle Jarry, *René Caillié*, Paris, Lattès, 1996.

Michel Jourdan, "Marcher. Une philosophie du dehors", in *Questions de*, n°99, 1995, *Marcher, méditer*.

Nikos Kazançakis, *Lettre au Gréco*, Paris, Plon, 1961.

Daiel Klébaner, *Poètique de la dérive*, Paris, Gallimard. 1978.

Jacques Lacarrière, *Chemin faisant*, Paris, Poche, 1977.

Jacques Lacarrière, *Chemins d'ècriture*, Paris, Plon, 1988.

Robert Lalonde, *Le Monde sur le flanc de la truite*, Québec, Boréal, 1997.

Jacques Lanzmann, *Fou de la marche*, Paris, Poche, 1987.

David Le Breton, *L'Adieu au corps*, Paris, Métailié, 1999.

David Le Breton, "Les marcheurs d'horizon", in *Autrement*, n° 171, 1997, *La Marche la vie.*

David Le Breton, *Du silence*, Paris, Métailié, 1997.

David Le Breton, "L'extrême-ailleurs", in *Autrement*, n° 160, 1996, *L'aventure. La passion des détours.*

David Le Breton, *Pasions du risque*, Paris, Métailié, 1992 (4 éd 2000).

David Le Breton, *Anthropologie du corps et modernité*, Paris, PUF, 1990 (4e éd. 2000).

David Le Breton, *Des visages. Essai d'anthropologie*, Paris, Métailié, 1993.

Michel Le Bris, *Le Grand Dehors*, Paris, Payot, 1992.

Laurie Lee, *Un beau matin d'été*, Paris, Payot, 1994.

Patrick Leigh Fermor, *Le Temps des offrandes*, Paris, Payot, 1991.

Patrick Leigh Fermor, *Entre fleuve et forèt*, Paris, Payot, 1992.

Andrè Leroi-Gourhan, *Les Racines du monde*, Paris, Belfond, 1982.

André Leroi-Gourhan, *Le Geste et la parole. Technique et langage*, Paris, Albin Michel, 1964.

Henri Le Saux, *Une messe aux sources du Gange*, Paris, Seuil, 1967.

Julio Llamazeres, L*a Rivière de l'oubli*, Paris, Verdier, 1997.

Xavier de Maistre, *Voyage autour de ma chambre*, Paris, 1915.

Peter Mathiessen, *Le Léopard des neiges*, Paris, Gallimard, 1983.

Jacques Meunier, *Le Monocle de Joseph Conrad*, Paris, Payot, 1993.

Frank Michel, *Désirs d'ailleurs: essai d'anthropologie des voyages*, Paris, Armand Collin, 2000.

Louis Moutinot, *La France de part en part*, Vevey, Editions de l'Aire, 1992.

Eric Newby, *Un petit tour dans l'Hindou Kouch*, Paris, Payot, 1992.

Friedrich Nietzsche, *Le Gai Savoir*, Paris, Gallimard, 1950.

Friedrich Nietzsche, *Ainsi parlait Zarathoustra*, Paris, Poche, 1947.

Nomades et vagabonds, UGE 10-18, 1975.

Georges Perec, *Espèces d'espaces*, Paris, Galilée, 1974.

Andrè Rauch (èd.), "La marche ou la vie", in *Autrement*, 1997.

Récits d'un pèlerin russe, Paris, Seuil, 1966.

Francis Ribey, "Pas de piéton, pas de citoyen: marcher en ville, un manifeste de citoyenneté", in *Revue des Sciences Sociales de la France de l'Est*, n° 28, 1998.

Gustave Roud, "Petit traité de la marche en plaine", in *Essai pour un paradis*, Lausanne, L'Age d'Homme, 1983.

Albert Roussane, *L'Homme suiveur de nuages (Camille Douls, Saharien)*, Rodez, 1991.

Jean-Jacques Rousseau, *Les Confessions*, Paris, Livre de poche, 1972.

A. L. Ryave, J. N. Schenkein, "Notes on the art of walking", *in* Roy Turner, *Ethnomethodology*, Harmondsworth, Penguin, 1974.

Pierre Sansot, *Du bon usage de la lenteur*, Paris, Payot, 1998.

Pierre Sansot, *Poétique de la ville*, Paris, Armand Colin, 1996.

Pierre Sansot, *La France sensible*, Seyssel, Champ-Vallon, 1985.

Pierre Sansot, *Variations paysagères*, Paris, Kilncksieck, 1983.

Pierre Sansot, "Nos chemins", in *Solaire, 1983, Bachelard ou le droit de réver*.

Karl. G. Schelle, *L'Art de se promener*, Paris, Rivages, 1996.

Victor Segalen, *Voyages au pays du réel*, CEuvres littéraires, Bruxelles, Complexe, 1995.

Victor Segalen, *Equipée*, Paris, Gallimard, 1993.

Richard Sennett, *Flesh and stone. The body and the city in western civilization*, London, Faber and Faber, 1994.

Pierre André Sigal, *Les Marcheurs de Dieu*, Paris, Armand Colin, 1974.

Georg Simmel, "Essais sur la sociologie des sens", in *Epistèmologie et sociologie*, Paris, PUF, 1981.

Georg Simmel, Métropoles et mentalités", *in* Grafemeyer Y., Joseph, I., *L'Ecole de Chicago. Naissance de l'écologie urbaine*, Paris, Aubier, 1980.

Robert-Louis Stevenson, *Voyages avec un âne dans les Cévennes*, Paris, 10-18, 1978.

Robert-Louis Stevenson, *Journal de route aux Cévennes*, Toulouse, Privat, 1978.

J. Tanizaki, *Eloge de l'ombre*, Paris, Publications Orientalistes de France, 1977.

Tester K. (ed.), *The Flâneur*, London, Routledge, 1994.

Paul Théroux, *Voyage excentrique et ferroviaire autour du Royaume Uni*, Paris, Grasset, 1986.

Henry D. Thoreau, Paris. L'Herne, 1994.

Henry-David Thoreau, *Journal (1837-1861)*, Paris, Les Presses d'Aujourd'hui, 1981.

Henry D. Thoreau, "Marcher", in *Désobéir*, Paris, 10-18, 1998.

Henry D. Thoreau, *Walden ou la vie dans les bois*, Paris, Gallimard, 1922.

Henry D. Thoreau, *Journal (1837-1861)*, Paris, Les Presses d'Aujourd'hui, 1981.

Rodolphe Toepffer, *Voyages en zigzag*, Paris, Hoëbeke, 1996.

Michel Tournier, *Des clés et des serrues*, Chêne Hachette, 1979.

Jean-Didier Urbain, *L'Idiot du voyage*, Paris, Payot, 1993.

Jean-Didier Urbain, *Secrets de voyages*, Paris, Payot, 1998.

Michel Vieuchange, *Smara. Carnets de route*, Paris, Payot, 1993.

Paul Virilio, *Essai sur l'insécurité du territoire*, Paris, Stock, 1976.

Kenneth White, *Le Lieu et la parole. Entretiens 1987-1997*, Cléguer, Scorff, 1997.

Kenneth White, *Le Plateau de l'Albatros*, Paris, Grasset. 1994.

Kenneth White, *L'Esprit nomade*, Paris, Grasset, 1987.

Kenneth White, *Une apocalypse tranquille,* Bordeaux, PUB., 1987.

Kenneth White, *La Figure du dehors*, Paris, Grasset, 1982.

Kenneth White, *Segalen. Théorie et pratique du voyage*, Alfred Eibel, 1979.

Walt Whitman, *Feuilles d'herbes*, Paris. Seghers, 1964.

Christoph Wulf, "La voie lactée', in *Traverses*, n° *41-42, 1987, Voyager.*

DAVİD LE BRETON

Yürümeye Övgü*

Türkçesi: İsmail Yerguz

Yürümek keyiflidir, çünkü öncelikle insanı gündelik yaşamın zorlamalarından geçici olarak da olsa kurtarır. Yürümek stresi, aceleyi, üretme zorunluluğunu yok eder. Yürümek, aslında yaşamın o kendine özgü zamanını yeniden bulmaktır.

Yürürken yorulduğumuzda çimenlere oturmak, bir ağacın gölgesinde uyumak, bir ırmakta yüzmek yaşamın tadına varmamızı sağlar. Yaşamımızda yapmayı düşündüğümüz değişikliklerle ilgili en önemli kararları yürürken ve dinlenirken veririz.

Yürümeye Övgü, yürümenin bütün yönlerine açılıyor:

Okur, Yürüyen Adam sizsiniz.

ISBN 978-975-570-193-6

SEL YAYINCILIK